

SLUŽBENE NOVINE

KANTONA SARAJEVO

Godina XXV - Broj 43

Četvrtak, 29. 10. 2020. godine
SARAJEVO

ISSN 1512-7052

KANTON SARAJEVO

Vlada Kantona Sarajevo

Na osnovu člana 26. i 28. stav (1) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka) i člana 22. stav (2) Zakona o izvršavanju Budžeta Kantona Sarajevo za 2020. godinu ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 10/20, 18/20, 29/20), Vlada Kantona Sarajevo, na 38. sjednici održanoj 15.10.2020. godine, donijela je

UREDBU O IZMJENI UREDBE O KRITERIJIMA ZA FINANSIRANJE PROGRAMA I PROJEKATA NEPROFITNIH ORGANIZACIJA I UDRUŽENJA KOJI SE FINANSIRAJU/SUFINANSIRAJU IZ BUDŽETA KANTONA SARAJEVO

Član 1.

(Izmjena člana 4.)

U Uredbi o kriterijima za finansiranje programa i projekata neprofitnih organizacija i udruženja koji se finansiraju/sufinansiraju iz Budžeta Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 33/11, 3/12 - Ispravka, 37/13, 16/14 i 6/17), član 4. stav (2) mijenja se i glasi: "(2) Primaoci finansijske podrške za realizaciju programa ili projekta koji nisu dostavili narativni i finansijski izvještaj o utrošku sredstava za odobreni program ili projekte za koji su imali u prethodnom periodu odobrena budžetska sredstva ili su dostavili narativni i finansijski izvještaj u kome nisu opravdali utrošak odobrenih budžetskih sredstava u cjelokupno odobrenom iznosu za program ili projekat, ne mogu biti prihvaćeni za finansiranje programa ili projekata."

Član 2.

(Ovlaštenje za izradu prečišćenog teksta)

Ovlašćuje se Ured za zakonodavstvo Vlade Kantona Sarajevo da utvrdi Prečišćeni tekst Uredbe o kriterijima za finansiranje programa i projekata neprofitnih organizacija i udruženja koji se finansiraju/sufinansiraju iz Budžeta Kantona Sarajevo, u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ove uredbe.

Član 3.

(Stupanje na snagu)

Ova uredba stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-04-39624-3/20
15. oktobra 2020. godine
Sarajevo

Premijer
Mario Nenadić, s. r.

Na osnovu čl. 5., 26. i 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka) i člana 47. Poslovnika o radu Vlade Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 4/16 i 36/16), Vlada Kantona Sarajevo, na 78. vanrednoj sjednici održanoj 22.10.2020. godine, donijela je

ODLUKU O DOPUNI POSLOVNIKA O RADU VLADE KANTONA SARAJEVO

Član 1.

U Poslovniku o radu Vlade Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 4/16 i 36/16) iza člana 13. dodaje se novi član 13a. koji glasi:

"Član 13a.

- (1) Izuzetno, u okolnostima opasnosti po javnu sigurnost i sigurnost građana širih razmjera, elementarnih nepogoda, velikih šteta za imovinu, epidemija i slično, premijer može predložiti da se redovna ili vanredna sjednica Vlade održi online korištenjem informacijskog sistema koji podržava prijenos video konferencije ili aplikacija, programa i drugih elektronskih platformi za direktnu glasovnu i video komunikaciju. Rezultate glasanja utvrđuje premijer uz asistenciju sekretara Vlade Kantona Sarajevo.
- (2) U slučajevima održavanja sjednica Vlade na način predviđen u stavu (1) ovog člana pozivi za sjednice se dostavljaju pismenim ili elektronskim putem, a zapisnici sa održanih sjednica vrše se na osnovu elektronske pošte ili online tonskog snimanja. Prilikom održavanja sjednica iz stava (1) ovog člana shodno se primjenjuju odredbe

ovog poslovnika i osiguravaju potrebne tehničke pretpostavke za rad i odlučivanje."

Član 2.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja, a objavit će se u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-04-41107-1/20

22. oktobra 2020. godine

Sarajevo

Premijer

Mario Nenadić, s. r.

Na osnovu člana 26. i 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka) i člana 155. stav (2) Zakona o zaštiti prirode ("Službene novine Federacije BiH", broj 66/13), Vlada Kantona Sarajevo, na 38. sjednici održanoj 15.10.2020. godine, donijela je

ODLUKU O DONOŠENJU PLANA UPRAVLJANJA SPOMENIKOM PRIRODE "VRELO BOSNE"

I

Donosi se Plan upravljanja Spomenikom prirode "Vrelo Bosne" za period 2020.- 2030. godine.

II

Sastavni dio ove odluke je Plan upravljanja Spomenikom prirode "Vrelo Bosne" za period 2020.-2030. godine.

III

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-04-39624-7/20

15. oktobra 2020. godine

Sarajevo

Premijer

Mario Nenadić, s. r.

POPIS SKRAĆENICA

AVP Sava	Agencija za vodno područje rijeke Save
BiH	Bosna i Hercegovina
DD	Nedostatak podataka (<i>eng. Data Deficient</i>)
EEZ	Evropska ekonomska zajednica
EN	Evropske norme
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosna i Hercegovina
FMOIT	Federalno ministarstvo okoliša i turizma
FUzGiPP	Federalna uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove
FZzA	Federalni zavod za agropedologiju
ha	hektar
HCVF	High Coservation Value Forest (Šume visoke zaštitne vrijednosti)
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Međunarodna unija za očuvanje prirode)
IU	Javna ustanova
KEAP	Kantonalni plan zaštite okoliša
KJKP	Kantonalno javno komunalno preduzeće
KJP	Kantonalno javno preduzeće
KJUzZPP KS	Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo
KUzIP	Kantonalna uprava za inspeksijske poslove
km	kilometar
KM	konvertibilna marka
KMnO4	Kalijev permanganat
KONS BiH	Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine
KS	Kanton Sarajevo
KZzZKHIPN	Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo
LC	Najniži stepen zabrinutosti (<i>eng. Least Concern</i>)
M - 17	Magistralna cesta
m	metar
MP KS	Ministarstvo privrede

MPUGiZO KS	Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo
MZ	Mjesna zajednica
NOR	Narodno-oslobodilački rat
NVO	Nevladine organizacije
OD	Ornitološko društvo
PMF	Prirodno - matematički fakultet
PPPPO	Prostorni plan područja posebnih obilježja
PU	Plan upravljanja
RO	Radna organizacija
SP	Spomenik prirode
SR BiH	Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
ŠGP	Šumsko-gospodarsko područje
ŠPO	Šumsko-privredna osnova
UNSA	Univerzitet u Sarajevu
UzŠ KS	Uprava za šumarstvo Kantona Sarajevo
IZ	Turistička zajednica
ViK	Vodovod i kanalizacija
WWF	Svjetski fond za prirodu (<i>eng. World Wide Fund for Nature</i>)
ZOI	Zimske olimpijske igre
ZP	Zaštićeno područje
ZzPR KS	Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo

IZVRŠNI SAŽETAK

Područje Spomenika prirode (SP) Vrelo Bosne u prvom redu karakterišu vodni resursi, zatim bogatstvo flore i faune, kulturno-historijske vrijednosti, uređene parkovske površine, Velika aleja i dr. Raznolikost i mnoštvo prirodnih i kulturno-historijskih vrijednosti privlači brojne posjetioce ovog prostora, a stanovništvo tradicionalno posjećuje Vrelo Bosne radi izletništva i rekreacije još iz doba Austro - Ugarske.

SP "Vrelo Bosne" svojom čitavom površinom ulazi u obuhvat izvorišta "Sarajevsko polje" (krajnji jugozapadni dio), koji predstavlja najveći i najvažniji resurs za vodosnabdijevanje Kantona Sarajevo. U SP "Vrelo Bosne" se nalazi **izvorište Iliđza-Konaci-Vrelo Bosne** koje predstavlja vodozaštitnu zonu i obuhvata četiri zone zaštite vodnih resursa: uža, prva, druga i treća zaštitna zona. Upravljanje izvorištima vode za piće i vodoprivrednim objektima na području SP "Vrelo Bosne" vrši **Kantonalno javno komunalno preduzeće Vodovod i kanalizacija (KJKP ViK) Sarajevo**. Zaštita izvorišta je od krucijalne važnosti za blizu 400 000 stanovnika Kantona Sarajevo kojima KJKP ViK pruža usluge vodosnabdijevanja i odvodnje otpadnih voda.

Spomenik prirode Vrelo Bosne je pod formalnom zaštitom od 2006. godine, a Upravljač ovog zaštićenog prirodnog područja je **Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo (KJUzZPPKS)**. Shodno Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne", KJKP ViK i KJUzZPPKS dužni su upravljati područjem zajednički, uz kontinuiranu razmjenu informacija i udruživanje resursa kojima raspolažu.

Jedan od primarnih izazova za upravljanje SP "Vrelo Bosne" koji ima veliki uticaj na pojavu dodatnih izazova u prostoru jeste nedostatak jednog od ključnih dokumenata za upravljanje i ostvarivanje ciljeva zaštićenog područja, a radi se o **Prostornom planu područja posebnih obilježja (PPPPO) SP "Vrelo Bosne"**. Nosilac izrade Plana je **Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo**. S druge strane, u oblasti zaštite vodnih resursa, veliki izazov predstavlja izostanak donošenja nove **Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju**, koja treba biti u skladu sa važećim pravilnikom na federalnom nivou. Na snazi je Odluka o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju iz 1987. godine. Kao posljedica neusklađenosti propisa, postoje različite mjere za zaštitu istog izvorišta. Primjer toga je neriješeno pitanje

odvodnje otpadnih voda u naseljima koja ulaze u obuhvat SP "Vrelo Bosne", pri čemu je pravilnikom na federalnom nivou dozvoljena izgradnja kanalizacione infrastrukture u prvoj vodozaštitnoj zoni, dok Odlukom o zaštiti izvorišta nije dozvoljena izgradnja kanalizacione infrastrukture na cijelom području gdje je kanalizacija neophodna kako bi se zaštitili resursi podzemne vode. Istovremeno, evidencija o načinu odvodnje otpadnih voda svih objekata u SP "Vrelo Bosne" ne postoji, nije poznato koji objekti su spojeni na postojeću kanalizacionu mrežu, koliko objekata ima instaliranu septičku jamu, da li se iste redovno prazne i sl. **Ministarstvo privrede KS niti KJKP ViK**, kao ključne institucije za zaštitu vodnih resursa u području ne raspolažu ovim podacima. **Općina Ilidža** i pripadajuće mjesne zajednice (**MZ Vrelo Bosne, MZ Vreoca, MZ Lužani, MZ Hrasnica II i MZ Sokolović Kolonija**) potencijalno raspolažu katastrom septičkih jama, ali za potrebe izrade ovog dokumenta isti nije ustupljen Konsultantu. Bitno je istaknuti da je 2013. godine, pripremljen **Elaborat zaštite izvorišta vode za piće "Sarajevsko polje"** i prijedlog Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju, koja je napravljena po standardima EU, ali usljed nedostatka političke volje u konačnici nije usvojena. Nadležnost za pripremu ove odluke ima **Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo**. Potrebno je istaknuti, da mikrobiološka analiza vode upućuje na značajno prisustvo koliformnih bakterija u većini analiziranih uzoraka sirove vode, što ukazuje na nedostatke u zaštiti izvorišta vode za piće i zahtijeva hitne mjere za sprečavanje daljnjeg zagađivanja izvorišta. Dodatno, **prethodne analize u vezi izvorišta na lokalitetu Sarajevsko polje pokazale su da je eksploatacija izvorišta na granici održivosti**, pri čemu količinu zahvaćenih voda iz intergranularnog akvifera Sarajevsko polje nije moguće značajno povećati izgradnjom novih objekata jer je raspoloživost ograničena količinom koja se filtrira iz rubnih vodotoka Željeznice i Bosne te iz zaleđa (Igman-Bjelašnica). **Važno je naglasiti da ovaj dokument ne može kompenzirati sve nedostajuće propise iz oblasti zaštite voda niti riješiti brojne probleme koje nastaju kao posljedica**, budući da se radi o organizacijskom i upravljačkom dokumentu koji se priprema u skladu sa zakonskim okvirom iz oblasti zaštite prirode. Akcionim planom je predloženo niz inicijativa za oblast vodnih resursa koje KJUzPPKS može podnijeti kao Upravljač SP "Vrelo Bosne", ali sama implementacija je odgovornost drugih institucija nadležnih za zaštitu i upravljanje vodnih resursa u području.

U obuhvatu zaštićenog područja nalazi se **Stojčevac**, koje je u prijeratnom periodu bilo jedno od izletišta u Sarajevu. Danas je ovaj lokalitet značajno zapostavljen, usljed neriješenih imovinsko-pravnih pitanja koja su se pojavila raspadom bivše države. Iako bi trebalo biti u vlasništvu nadležnih institucija na državnom nivou, zbog nepostojanja zakona o državnoj imovini na nivou BiH, pravni status Stojčevca je i dalje nedefinisan. Na snazi je Zakon o zabrani raspolaganja državnom imovinom, koji će važiti sve do donošenja zakona o državnoj imovini. Prethodno navedeno implicira da područje Stojčevca nije u vlasništvu KJUzZPP KS, ali upravljanje usmjereno na zaštitu i očuvanje prirodnih i drugih vrijednosti je u svojstvu KJUzZPP KS kao Upravljača.

Izradi ovog dokumenta pristupilo se budući da je prethodni Plan upravljanja SP "Vrelo Bosne" za period 2007.-2017. istekao. Analizom koju je pripremio PMF iz 2016. godine, utvrđena je **veoma niska stopa provođenja aktivnosti iz prethodnog plana**, pri čemu je od ukupno 85 aktivnosti u potpunosti provedeno 15 aktivnosti. Step en izvršenja provedenih aktivnosti i lista aktivnosti koje se nisu provele su detaljno predstavljene u poglavlju *Ocjena stanja SP "Vrelo*

Bosne". Kao razlog niske stope provođenja aktivnosti, ističe se nedostatak saradnje između relevantnih institucija, nedostatak finansijskih sredstava kao i izostanak donošenja PPPPO SP "Vrelo Bosne". Dodatno, u periodu od 2007.-2017., KJUzZPPKS je provela 10 aktivnosti koje nisu bile predviđene planom, a iste su precizirane u poglavlju *Ocjena stanja SP "Vrelo Bosne"*.

Kada se radi o **površini SP "Vrelo Bosne"**, postoje **neslaganja** između podataka navedenih u Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne" i podataka predstavljenih u Izmjenama i dopunama prostornog plana KS za period 2003.-2023. Naime, u Zakonu je navedena površina od 603 ha i isti podatak će se koristiti u ovom dokumentu, dok je u Izmjenama i dopunama prostornog plana KS navedena površina od 631 ha. Razlog tome je što su Izmjene i dopune donesene 2017. godine, a Zakon o proglašenju SP Vrela Bosne je donesen iste godine kada i Prostorni plan KS za period 2003.-2023. odnosno 2006. godine. Usklađivanje Zakona sa Prostornim planom, moguće je izvršiti izmjenom Zakona o proglašenju SP Vrela Bosne. Zakonodavno-pravna komisija Skupštine Kantona Sarajevo je 2010. godine utvrdila Prečišćeni tekst Zakona o proglašenju Spomenika prirode "Vrelo Bosne". Dosadašnji period upravljanja SP "Vrelo Bosne" i Analiza upravljanja koju je pripremio PMF iz 2016. ukazuje na **potrebu redefinicije granica i mjera zaštite** unutar SP "Vrelo Bosne". Provedena analiza stanja i preispitivanja kategorije zaštićenih područja u KS (PMF, 2016) je pokazala da je predložena kategorija zaštite područja kao spomenik prirode adekvatna i da je zaštita područja spriječila daljnu degradaciju prostora, koja bi bila uzrokovana pritiscima konverzije staništa i drugim pritiscima. **Kako je utvrđeno, potrebno je revidirati granice zaštitnih zona unutar spomenika prirode i povećati obuhvat područja pogotovo u prostoru planine Igman, kako bi se cjelovito zaštitili prirodni procesi, koji utiču na prostor SP "Vrelo Bosne"**. Predložene promjene se mogu napraviti samo izmjenom Zakona o proglašenju SP "Vrelo Bosne". U ovom PU ukazuje se da bi izmjenu bilo potrebno napraviti u periodu važenja ovog Plana odnosno 2020. - 2030.

Nadalje, veoma značajnu ulogu u upravljanju i zaštiti ovog područja ima **Općina Ilidža**, koja je između ostalog dijelom nadležna i za provođenje Odluke kojom se reguliše fijkerski saobraćaj u Velikoj aleji. Postoji niz mjera kojih se fijkerski trebaju pridržavati, od kojih su najvažnije adekvatno odlaganje konjskog izmeta i upotreba službenih uniformi, a koje se trenutno ne primjenjuju. Saradnju između Općine Ilidža i KJUzZPP KS je neophodno unaprijediti. Određeni broj privatnih vlasnika zemljišta u SP "Vrelo Bosne" se mora pridržavati velikih ograničenja korištenja zemljišta, a zauzvrat ne dobijaju nikakvu naknadu od Kantona Sarajevo niti se vrši otkup zemljišta u zonama zaštite prirode niti zonama zaštite vodnih resursa, kako je bilo predviđeno Odlukom o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju i prethodnim Planom upravljanja SP "Vrelo Bosne". Stoga, stanovništvo sa područja mjesnih zajednica Vrelo Bosne, Vreoca, Lužani, Hrasnica II i Sokolović Kolonija je izuzetno nezadovoljno pristupom ovoj problematici odnosno neprijemljenom statusu već dugi niz godina. **Unatoč značajnoj ulozi koju ima u očuvanju i razvoju SP "Vrelo Bosne", Općina Ilidža je odbila saradnju tokom izrade ovog dokumenta i nije ustupila neophodne podatke koje je potraživao najprije Konsultant, a zatim i MPUGIZO KS.**

Osim vodnih resursa i raznolike flore i faune, SP "Vrelo Bosne" se odlikuje i značajnim **kulturno-historijskim naslijeđem**. Od ukupno devet (9) kulturno-historijskih dobara, šest (6) su proglašena **nacionalnim spomenikom. Komisija za**

očuvanje nacionalnih spomenika BiH je nadležna za proglašavanje pokretnih i nepokretnih dobara nacionalnim spomenicima, te za utvrđivanje tehničkih uslova i osiguranje finansijskih sredstava za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom. **Vlada Federacije BiH** je dužna da obezbijedi pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika. Nadležna institucija je **Ministarstvo kulture i sporta FBiH** sa svojim **Zavodom za zaštitu spomenika**. U obuhvatu SP "Vrelo Bosne" nalaze se i 3 kulturno-historijska dobra koja su na evidenciji **Zavoda za kulturno-historijsko i prirodno nasljeđe KS**. Terenskim obilaskom je utvrđeno da se kulturno-historijskim nasljeđem u području ne upravlja na adekvatan način ili ne upravlja uopće kada se radi o nacionalnim spomenicima. Većina spomenika nije adekvatno povezana niti prezentirana posjetiocima, neki od spomenika su potpuno devastirani i prijeti im nestanak (Zildžića kuća i Zgrada Šumarske škole), dok za druge spomenike nisu postavljene info table o kulturno-historijskom značaju područja (Rimski most i Ostaci predromaničke crkve i srednjovjekovno groblje Crkvina kod sela Vruci).

Budući da za SP "Vrelo Bosne" nije izrađen PPPPO, kao posljedica se javljaju problemi neuređenosti prometnog režima, te problem same lokacije parking prostora koji se trenutno nalazi 200 m od Vrela Bosne i negativno utiče na zonu najveće prirodne vrijednosti (nukleus) i prvu vodozaštitnu zonu. Na lokalitetu Stojčevac je evidentiran problem parkiranja na zelenim površinama u prvoj vodozaštitnoj zoni. Zatim tu je i sve više prisutan problem ilegalne gradnje u prostoru, neriješeno pitanje odvodnje otpadnih voda i generalno povećanje pritiska sa izgradnjom unutar područja i u kontakt zoni. Vlasnici privatnih posjeda ne poštuju niz regulativa iz oblasti zaštite prirode i zaštite vodnih resursa, a rad inspeksijskih službi je usljed različitih otežavajućih faktora neefikasan. Pored toga, određene djelatnosti poput naplate parkinga na Stojčevcu i parkinga na ulazu u SP "Vrelo Bosne" se provode u suprotnosti sa važećim regulativama, a što je u nadležnosti drugih inspeksijskih službi koje regulišu korištenje javnih površina i poslovanje privrednih subjekata i udruženja u Kantonu Sarajevo.

Iz svega navedenog, vidljivo je da nekoliko različitih institucija na različitim nivoima vlasti imaju ulogu u održivom upravljanju i korištenju SP "Vrelo Bosne", ali je međusobna saradnja na nezadovoljavajućem nivou, budući da ne postoji kontinuirana komunikacija niti razmjena informacija o stanju na terenu. U ovom dokumentu su predstavljeni svi relevantni podaci koje je Konsultant prikupio kroz istraživanje, ali važno je istaknuti da ne postoji sistematsko praćenje stanja flore i faune niti stanja kulturno-historijskih dobara. Dodatno, ne postoji ažuriran registar poljoprivrednih aktivnosti, kao ni praćenje načina odvodnje otpadnih voda, niti katastar septičkih jama, čime je onemogućeno praćenje i identifikacija uzroka zagađenja vodnih resursa koji predstavljaju jedini izvor za piće stanovnika skoro čitavog Kantona Sarajevo. Sve navedene informacije bi trebale biti dio jednog informacionog sistema, kojem imaju pristup sve relevantne institucije za ovo područje. Takav sistem trenutno ne postoji za SP "Vrelo Bosne" niti generalno za sva zaštićena područja u Kantonu Sarajevo.

U konačnici, KJUzZPP KS se suočava sa manjkom neophodnog stručnog kadra, što dodatno otežava efikasno upravljanje SP "Vrelo Bosne". Istovremeno, SP "Vrelo Bosne" je pod sve većim pritiskom posjetilaca o čemu svjedoči skoro dvostruko povećanje broja posjetilaca u periodu od 5 godina unazad.

Dokument se sastoji od ukupno 6 poglavlja kako slijedi:

1. Uvod
2. Ciljevi i politika upravljanjem područjem SP "Vrelo Bosne"
3. Smjernice zaštite SP "Vrelo Bosne"
4. Izvođenje plana
5. Popis korištene literature
6. Prilozi

U poglavlju **Uvod** predstavljena je pravna osnova za izradu novog PU SP "Vrelo Bosne", smjernice za dalju zaštitu biodiverziteta i hidroloških vrijednosti koje je pripremio PMF 2016. godine kao i postupak izrade ovog dokumenta. U poglavlju **Ciljevi i politika upravljanjem područjem SP "Vrelo Bosne"** objašnjena je svrha, elementi, funkcija i ciljevi upravljanja SP "Vrelo Bosne", predstavljen je prostor sa svim kategorijama vrijednosti te su precizno navedene sve zakonom predviđene mjere zaštite koje se moraju poštovati u području. U istom poglavlju je data procjena adekvatnosti zaštite SP "Vrelo Bosne" i obrazložena potreba za proširenjem zaštićenog područja.

U poglavlju **Smjernice zaštite SP "Vrelo Bosne"**, predstavljene su informacije koje su polazna osnova za izradu akcionog plana odnosno trenutno stanje u zaštićenom području. Prije svega, napravljen je osvrt na prethodni Plan upravljanja SP "Vrelo Bosne" i predstavljeni podaci o stepenu realizacije aktivnosti iz PU Vrelo Bosne za period 2007. - 2017. Zatim je data ocjena stanja za prirodne vrijednosti, rekreativno-turističke vrijednosti i izgrađene objekte, kulturno-historijske vrijednosti i u konačnici ocjena stanja izvođenja dopuštenih djelatnosti u prostoru. Predložen je koncept upravljanja područjem i vrijednostima SP "Vrelo Bosne" zajedno sa smjernicama zaštite, koje se odnose na zaštitu i upravljanje prirodnim i kulturno-historijskim vrijednostima, unaprjeđenje i korištenje prostora i vrijednosti, razvoj dopuštenih djelatnosti, posjećivanje SP "Vrelo Bosne" i povezivanje SP "Vrelo Bosne" sa susjednim područjima.

U poglavlju **Izvođenje plana**, predstavljene su smjernice za povezivanje sektorskih planova, strategije izvedbe plana, nadzor, način finansiranja, troškovi i izvori finansiranja te institucionalna i organizaciona struktura u upravljanju SP "Vrelo Bosne". Ovaj Plan je prepoznao šest Akcionih planova:

- Zaštita staništa i vrsta (9 aktivnosti)
- Zaštita i očuvanje kulturno-historijskih vrijednosti (2 aktivnosti)
- Upravljanje posjetiocima (16 aktivnosti)
- Edukacija zaposlenika (4 aktivnosti)
- Razvoj strategije za komunikaciju i promociju (1 aktivnost)
- Upravljanje područjem (7 aktivnosti)

Svaki od Akcionih planova dostiže se realizacijom aktivnosti. Svaka od aktivnosti ima svoje pojašnjenje, zaštićenu zonu u kojoj se planira realizovati, rezultat, potrebne ljudske resurse, vremenski raspored, finansijske troškove i izvor finansiranja. U dokumentu je dat i hronološki prikaz troškova po aktivnostima definisanim Akcionim planom, čime se omogućava efikasno praćenje implementacije aktivnosti na godišnjem nivou.

Poglavlje **Popis korištene literature** navodi popis korištenih zakona, dokumenata i internetskih izvora prilikom pripreme Plana upravljanja, a u poglavlju **Prilozi** moguće je pristupiti svim kartama predmetnog područja u visokoj rezoluciji, detaljnom pregledu flore i faune sa pregledom ugroženih vrsta te listi ključnih interesnih strana koje hitno trebaju uspostaviti redovnu komunikaciju i produktivnu

saradnju kako bi se osiguralo efikasno upravljanje SP "Vrelo Bosne" i riješili brojni izazovi.

1. UVOD

1.1 Zakonska osnova za izradu Plana upravljanja SP "Vrelo Bosne"

Inicijativa za *Prijedlog za zaštitu Vrela Bosne* pokrenuta je 2004. godine od strane Vlade Kantona Sarajevo (KS), a proizišla je iz osnovnih potreba za očuvanjem vodnih resursa područja i prostora u cjelini te potreba šire društvene zajednice. Na osnovu ove inicijative, Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo izradio je *Elaborat o zaštiti prirodne i kulturne vrijednosti šireg područja Vrela Bosne*. Predmetni Elaborat poslužio je kao podloga Skupštini KS da, shodno tadašnjem važećem *Zakonu o zaštiti prirode FBiH* (Sl. novine FBiH, br. 33/03), proglasi ovo područje zaštićenim te 2006. godine donese *Zakon o proglašenju Spomenika prirode Vrelo Bosne* (Službene novine Kantona Sarajevo, br. 6/10, - prečišćeni tekst). U avgustu 2013. godine donesen je novi *Zakon o zaštiti prirode FBiH* (Sl. novine FBiH, br. 66/13) kojim se u skladu sa članom 19. potvrđuje postojanje zaštićenih područja čiji su akti o proglašenju doneseni na osnovu prethodnog Zakona.

Novim Zakonom o zaštiti prirode je bila utvrđena obaveza MPUGiZO KS provođenja revizije svih do tada zaštićenih područja, uključujući i SP "Vrelo Bosne", a s ciljem utvrđivanja potrebe dalje zaštite i kategorije zaštite. Shodno tome, MPUGiZO KS je obezbijedilo projekat *Analiza stanja i preispitivanje kategorije zaštićenih područja KS - faza II* (PMF, 2016), s ciljem preispitivanja i utvrđivanja kategorije zaštićenih područja i sagledavanja održivosti i adekvatnosti zadovoljenja višestrukih zahtjeva te određivanja daljih mjera zaštite i obima intervencija. Rezultati analize su ukazali na problem u zaštiti biodiverziteta, ali i u zaštiti diverziteta hidroloških vrijednosti koje su osnovni motiv za uspostavu zaštićenog područja. Predložena kategorija zaštite područja kao spomenik prirode je ocijenjena kao adekvatna budući da je zaštita područja spriječila daljnju degradaciju prostora, koja bi bila uzrokovana pritiscima konverzije staništa i drugim pritiscima. Među mjerama koje su date analizom izdvaja se mjera usklađivanja sa Prostornim planom Kantona Sarajevo i ciljevima zaštite biološkog i hidrološkog diverziteta, čime se predlaže proširenje obuhvata zaštićenog područja na površinu od 3011,9 ha (po orografskoj vododjelnici prema vrhovima Igmana, odakle se spušta u Točilo bezistan do granice SP "Vrelo Bosne"). Na ovaj način bi se ostvarili uslovi za kontinuitet vodosnabdijevanja izvora i vrela na kontaktu Igmana i Sarajevskog polja. Predložene promjene se mogu napraviti samo izmjenom zakona. U ovom PU ukazuje se da bi izmjenu bilo potrebno napraviti u periodu 2020.-2030.

Spomenikom prirode Vrelo Bosne upravlja Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja KS (KJUzZPP KS) shodno važećoj *Odluci o osnivanju Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja* ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 31/17), dok generalno upravljanje ovim zaštićenim područjem datira još iz 2007. godine, kada je osnovana Kantonalna javna ustanova Spomenik prirode Vrelo Bosne.

Važeći *Zakon o zaštiti prirode FBiH* u članu 154, određuje da se provođenje zaštite unutar zaštićenog područja ostvaruje putem donošenja ključnih dokumenata za upravljanje i ostvarivanje ciljeva budućeg zaštićenog područja i to: (a) **Prostorni plan područja posebnih obilježja (PPPPO)** i (b) **Plan upravljanja (PU)**.

PPPPO SP "Vrelo Bosne" nije izrađen do dana pripreme ovog dokumenta, a PU SP "Vrelo Bosne" (Službene

novine Kantona Sarajevo", br. 25/17), pripremljen za period 2007.-2017. godine, je istekao. Prethodni PU je definisao 85 aktivnosti koje su se trebale provesti kako bi se ostvarili temeljni ciljevi upravljanja i zaštite. 2016. godine, u okviru projekta *Analiza stanja i preispitivanje kategorije zaštićenih područja KS - faza II* (PMF, 2016) utvrđen je stepen realizacije aktivnosti iz PU SP "Vrelo Bosne" za period 2007.-2017. Analizom je utvrđena veoma niska stopa provođenja planiranih aktivnosti iz prethodnog plana, a glavni razlog tome je izostanak saradnje između ključnih institucija za ovo područje: KJUzPPP KS, KJKP ViK i Općina Ilidža te nedostatak finansijskih sredstava.

Postupak izrade novog PU započeo je 2019. godine, sredstva za pripremu ovog dokumenta obezbijedilo je Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša KS (MPUGiZO KS), a Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo (KZzZKHiPN) je putem javne nabavke odabrao firmu Enova d.o.o. Sarajevo za Nosioca izrade istog.

PU je dokument urađen prema odredbama propisanim u: *Zakonu o zaštiti prirode FBiH*, Pravilniku o sadržaju i načinu izrade Plana upravljanja zaštićenim područjima (*Sl. novine FBiH, br. 65/06*), *Zakonu o proglašenju Spomenika prirode Vrelo Bosne* te drugim relevantnim zakonskim dokumentima na prostoru BiH, FBiH i KS. Pored domaće legislative, Plan upravljanja je rađen prema pravilima Međunarodne unije za očuvanje/zaštitu prirode (eng. International Union for Conservation of Nature - IUCN) za kategoriju III - spomenik prirode. Dokument PU donosi Vlada KS na prijedlog MPUGiZO KS za period od 10 godina uz reviziju postignutih ciljeva PU nakon 5 godina, ukoliko se ukaže potreba za istom. Sadržaj i struktura PU su kreirani u skladu sa zahtjevima i odredbama člana 156.

Prilikom izrade PU SP "Vrelo Bosne" 2020-2030, identificirane su potrebe različitih korisnika ovog područja (interesne skupine). **Plana upravljanja dužna su se pridržavati sva pravna i fizička lica koja obavljaju djelatnost u zaštićenom području, budući da se radi o obavezama koje propisuje Zakon o zaštiti prirode i za čije nepridržavanje su propisane sankcije.** Upravljanje zaštićenim područjem provodit će se na temelju smjernica i akcionog plana predmetnog PU. Obaveze pojedinih institucija u provođenju aktivnosti PU su definirane u akcionom planu.

Sukladno članu 17. Zakona o proglašenju, izvorištima vode za piće i vodoprivrednim objektima na području SP upravlja Kantonalno javno komunalno preduzeće Vodovod i kanalizacija (KJKP ViK) Sarajevo, u skladu sa ovim zakonom i drugim propisima, koji regulišu upravljanje i zaštitu voda. KJKP ViK je dužan da upravljanje vrši u koordinaciji sa Upravljačem.

2. CILJEVI I POLITIKA UPRAVLJANJA PODRUČJEM SP "VRELO BOSNE"

2.1 Svrha, elementi, funkcija i ciljevi SP "Vrelo Bosne"

2.1.1 Prostor SP "Vrelo Bosne"

Spomenik prirode Vrelo Bosne nalazi se na području općine Ilidža i obuhvata površinu od 603 ha. **Važno je naglasiti da površina SP "Vrelo Bosne" navedena u Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne" nije u skladu sa Izmjenama i dopunama Prostornog plana KS za period 2003.-2023. (Sl. novine KS 22/17), u kojem je navedena površina od 631 ha, a koja odgovara stvarnoj površini trenutnog obuhvata SP "Vrelo Bosne".** Razlog tome je što su Izmjene i dopune donesene 2017. godine, a Zakon o

proglašenju SP Vrela Bosne je donesen iste godine kada i Prostorni plan KS za period 2003.-2023. odnosno 2006. godine. Usklađivanje Zakona sa Prostornim planom, moguće je izvršiti izmjenom Zakona o proglašenju SP Vrela Bosne. Zakonodavno-pravna komisija Skupštine Kantona Sarajevo je 2010. godine utvrdila Prečišćeni tekst Zakona o proglašenju Spomenika prirode "Vrelo Bosne". Prostor Vrela Bosne predstavlja izvorišni dio rijeke Bosne, smješten jugozapadno od grada Sarajeva, ispod obronaka planina Igmana i Bjelašnice te se uvijek razmatralo kao cjeloviti dio prostora Ilidža - Vrelo Bosne - Stojčevac, jer je svojim prirodnim i kulturno - historijskim vrijednostima ovaj prostor neodvojivo povezan.

Zakonom o proglašenju Spomenika prirode Vrelo Bosne definirane su dvije zone zaštite, na čiju podjelu su utjecale brojnost i raspored prirodnih vrijednosti područja te stepen izmijenjenosti prostora:

- **Prva zaštićena zona (nukleus)** je utvrđena sa ciljem konzervacije biološke i hidrološke raznolikosti, zaštite posebnih prirodnih i kulturno-historijskih znamenitosti, te očuvanja socijalnih i edukacionih vrijednosti
- **Druga zaštićena zona (pufer)** utvrđena je sa ciljem očuvanja i zaštite biološke i hidrološke raznolikosti,

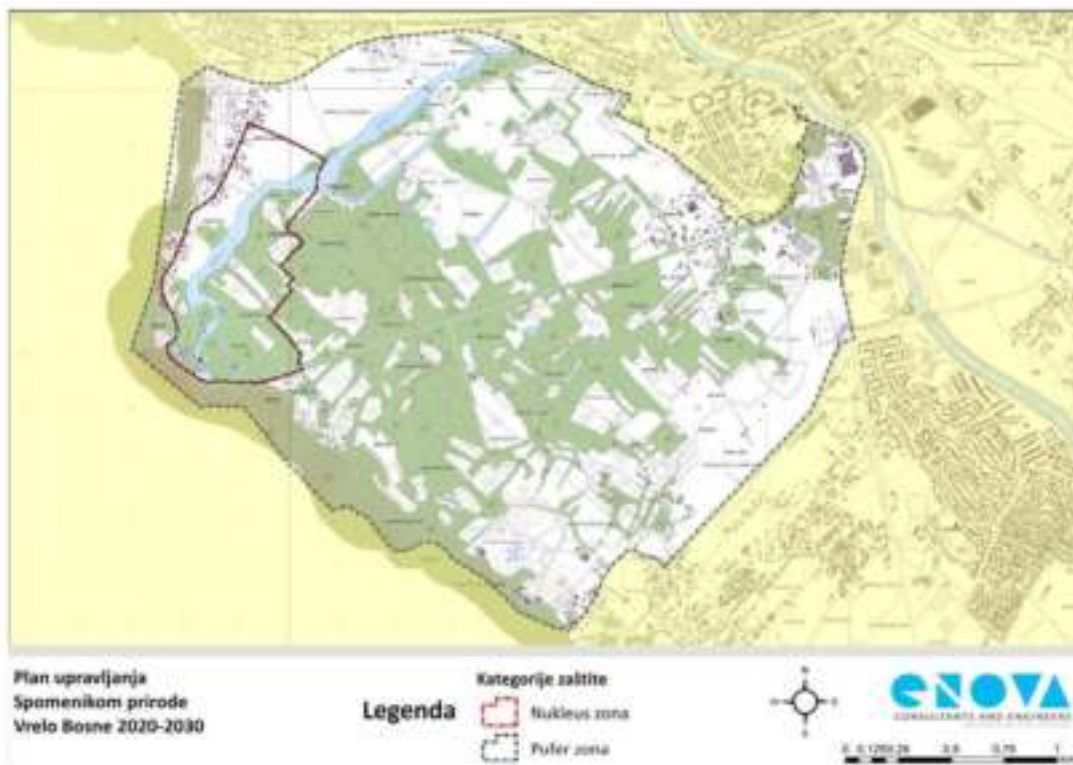
pejzažnih kulturno-historijskih, socijalnih i edukacionih vrijednosti, kao i održivog razvoja turizma i rekreacije.

Obuhvati pripadajućih zona sa površinama, prirodnim, kulturno-historijskim i rekreativno-turističkim kapacitetima prikazani su u nastavku (tabela 1, slika Error! **Reference source not found.**).

Tabela 1: Tabelarni prikaz obuhvata pojedinih zona zaštite unutar SP "Vrelo Bosne"

Zona zaštite	Obuhvat pojedinih zona
Nukleus	Nukleus zona obuhvata površinu od 54,50 ha. - Obuhvata izvorišta rijeke Bosne i njihovu okolinu
Pufer	Pufer zona obuhvata površinu od 548,50 ha. - Obuhvata prostor slivnog područje izvora u podnožju Igmana

Kao što je već spomenuto u prethodnom poglavlju, prostor Vrela Bosne od davnina je bio korišten od strane različitih korisnika i interesnih skupina. Za potrebe predmetnog PU, Konsultant je izvršio identifikaciju korisnika prostora SP "Vrelo Bosne" i postojećeg korištenja zaštićenog područja.

Slika 1: Prostorni razmještaj navedenih zona zaštite unutar SP "Vrelo Bosne" na topografskoj podlozi

2.1.2 Kategorije vrijednosti SP "Vrelo Bosne"

Prema Zakonu o zaštiti prirode FBiH koji je u skladu sa IUCN metodologijom za kategorizaciju zaštićenih područja, SP "Vrelo Bosne" je svrstan u kategoriju zaštite III. Prema Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne", spomenik prirode je namijenjen za očuvanje trajnih prirodnih karakteristika od izuzetne važnosti, jedinstvenog i značajnog kvaliteta okoliša, otklanjanja i sprečavanja eksploatacije i posjeta koje mogu dovesti do promjene i oštećenja prirode, te omogućavanje stanovništvu koje živi u granicama zaštićenog područja, korištenje prirodnih dobara u skladu sa ciljevima zaštite.

Zakonom o proglašenju SP "Vrelo Bosne", identificirane su sljedeće kategorije osnovnih vrijednosti nukleus zone i pufir zone:

- hidrološka raznolikost
- parkovski prostori
- značajan stepen raznolikosti flore i faune
- javni objekti i infrastruktura
- objekti stanovanja od kulturno-historijskog značaja.

Područje SP "Vrelo Bosne" nalazi se u obuhvatu dvije hidrogeološke jedinice i to: i) hidrogeološke jedinice Igman i ii) hidrogeološke jedinice Sarajevsko polje. Voda je osnovni motiv zaštite ovog područja, stoga se posebna pažnja mora posvetiti na ciklus vode, a naročito uloge primarnih (šumskih) ekosistema u ovom ciklusu. Kada se radi o hidrološkoj raznolikosti kao jednoj od osnovnih vrijednosti područja, potrebno je istaknuti da Vrelo Bosne i rijeka Bosna od izvora do infiltracionog kanala čine izvorišta vode za piće za potrebe sistema javnog vodosnabdijevanja u KS. Ključna ekonomska vrijednost zaštićenog područja se zasniva na dostupnom vodnom potencijalu za vodosnabdijevanje skoro čitavog KS. Glavni resursi vode su podzemne akumulacije na lokalitetu

Sarajevskog polja (Bačevo, Sokolovići, Stup) sa kojih se osigurava oko 92% ukupnih količina vode za Kanton Sarajevo.

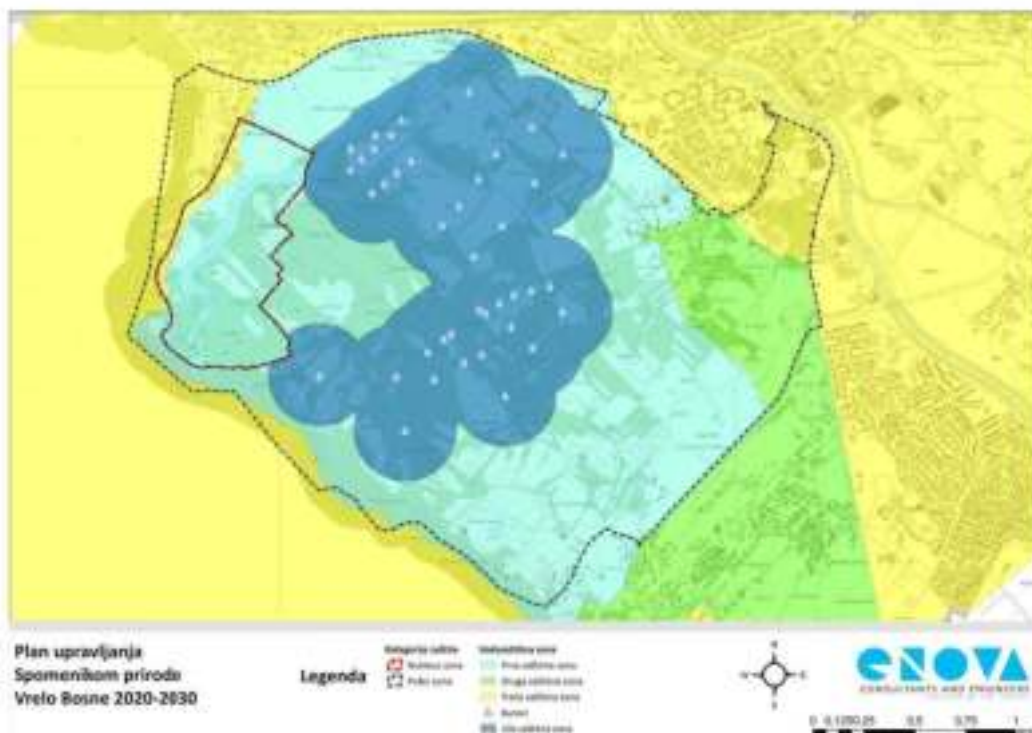
Kao što je vidljivo na slici 1, prostor SP "Vrelo Bosne" je zoniran u skladu sa potrebama zaštite identificiranih vrijednosti. Prostori visoke prirodne vrijednosti i malih potreba za upravljanjem proglašeni su nukleus zonom. Prostori niže prirodne vrijednosti i velikih potreba za upravljanjem proglašeni su drugom pufer zonom. Pregled kategorija vrijednosti po zonama je dat u narednoj tabeli (tabela 2).

Nadalje, osim podjele na zone zaštite shodno *Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne"*, Odluka o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju (Sl. novine Grada Sarajeva br. 2/87), definiše sljedeće vodozaštitne zone izvorišta Iliđža-Konaci-Vrelo Bosne (Slika 2) s ciljem očuvanja vodnih resursa:

- uža zaštitna zona - obuhvata prostore na udaljenosti 250 m od zaštitnih objekata izuzev sjeverozapadne granice izvorišnog prostora Konaci, gdje je granica uže zaštitne zone udaljena 30-35 m od lijeve obale rijeke Bosne. Područje uže zaštitne zone izvorišta Iliđža-Konaci-Vrelo Bosne obuhvata površinu od 192 ha. Područje uže zaštitne zone izvorišta Iliđža-Konaci-Vrelo Bosne djelomično prolazi put (aleja Prve proleterske brigade) i put za Stojčevac koji su iz prostora izdvojeni ogradom.
- prva zaštitna zona - obuhvata područje u površini od 351 ha koje je ograničeno linijama ili karakterističnim terenskim elementima i to: sjeverozapadna granica ove zone počinje od presjecišta točila Bezistan i izohipse 550 m.n.m. odakle se spušta pomenutim točilom do parkirališta iznad Vrela Bosne. Dalje se granica nastavlja desnom stranom puta Vrela Bosne. Unutar granica prve zaštitne zone nalaze se naseljena mjesta: Konaci, Vrutci, Stojčevac, Bare, Glavogodine i Lipe i ugostiteljski objekti Radne organizacije „ZOI 84“ na Stojčevcu.
- druga zaštitna zona
- treća zaštitna zona.

Tabela 2: Tabela prikaz osnovnih vrijednosti po zonama zaštite unutar SP "Vrelo Bosne"

Zone zaštite	Osnovne vrijednosti po zonama
Nukleus	1) Hidrološka raznolikost: <ul style="list-style-type: none"> a. Vrelo Bosne (izvorište vode za piće za potrebe sistema javnog vodosnabdijevanja) b. rijeka Bosna od izvora do infiltracionog kanala (izvorište vode za piće za potrebe sistema javnog vodosnabdijevanja) 2) Parkovski prostori Vrela Bosne 3) Značajan stepen raznolikosti flore i faune.
Pufer	1) Hidrološke karakteristike: <ul style="list-style-type: none"> a) Vrelo Stojčevac b) Vrelo Borin I i II c) rijeka Bosna od infiltracionog kanala do Plandišta d) podzemne termalne i termo-mineralne vode Iliđže e) podzemne hladne vode Sarajevskog polja 2) Parkovski prostori: <ul style="list-style-type: none"> a) Velika aleja b) parkovski prostor oko banje Iliđže c) parkovski prostor Stojčevac 3) Javni objekti i objekti stanovanja od kulturno-historijskog značaja <ul style="list-style-type: none"> a) arheološko nalazište i nekropola u selu Vrutci b) Rimski most na Plandištu c) hoteli u Iliđži d) austro-ugarske Vile u Velikoj aleji e) zgrada nekadašnje Šumarske škole 4) Značajan stepen raznolikosti flore i faune.

Slika 2: Prostorni raspored vodozaštitnih zona izvorišta Iliđa-Konaci-Vrelo Bosne unutar SP "Vrelo Bosne"
(Prikaz pripremljen u skladu sa odredbama Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom poju (Sl. novine Grada Sarajeva, broj 2/87)

Zakon o proglašenju Spomenika prirode Vrelo Bosne definira je skup mjera zaštite u odnosu na proglašenu kategoriju. Mjere zaštite za nukleus zonu su precizirane u poglavlju VI ovog zakona u članu 10., dok su mjere zaštite za pufer zonu precizirane u istom poglavlju u članu 11. Poglavlje VII daje smjernice za intervencije u zaštićenom području, pri čemu član 12. precizira dopuštene djelatnosti u nukleus zoni, a član 13. dozvoljene aktivnosti u pufer zoni. Istim zakonom definirane su kaznene odredbe za nepoštivanje zabrana i prekoračenje u smislu izvođenja dopuštenih aktivnosti. Mjere zabrane određene su prema zonama zaštite, kako je prikazano u tabeli u nastavku.

Tabela 3: Tabela prikaz mjera zabrane u nukleus i pufer zoni unutar SP "Vrelo Bosne"

Zona zaštite	Mjere zabrane
Nukleus	U nukleusu mjere zabrane odnose se na: <ul style="list-style-type: none"> a) zabranu eksploatacije podzemnih vodenih resursa sa obaranjem podzemnih voda na nivo koji remeti prirodni hidrološki režim vrela i ekosistem vegetacije b) zabranu izgradnje infrastrukture za eksploataciju površinskih voda i izvora (vodozahvati, objekti za infiltraciju, kaptaze, regulacije, itd.) c) zabranu izgradnje objekata d) zabranu obrade zemljišta e) zabranu sadnje biljnih zajednica i unošenja životinjskih vrsta f) zabranu unošenja genetički modificiranih vrsta g) zabranu plovljenja i kupanja u vodotocima h) zabranu lova, ribolova i) zabranu odlaganja otpada, pijeska i šljunka u vodotoke i na zemljište j) zabranu saobraćaja za sva motorna vozila, izuzev vozila sa odobrenjem Upravljača zaštićenog područja k) zabranu svakog drugog oblika korištenja prostora od strane posjetilaca osim rekreacije l) zabranu masovnog okupljanja ljudi, priređivanja koncerata i proslava m) zabranu korištenja otvorenog plamena n) zabranu sječe vegetacije, osim u svrhu održavanja ekosistema o) zabranu trgovanja biljaka, vađenja korijena i lukovica, sakupljanja ljekovitog bilja i šumskih plodova

Zona zaštite	Mjere zabrane
	<p>p) zabranu uznemiravanja i prenošenja gnijezda ptica</p> <p>q) zabranu puštanja pasa sa uzice</p> <p>r) zabranu pristupa i pranje automobila u riječnim koritima.</p> <p>U nukleus zoni primjenjuju se i druge mjere zaštite predviđene ostalim propisima.</p>
Pufer	<p>U puferu mjere zaštite obuhvaćaju prvenstveno očuvanje i zaštitu izvornog stanja, a odnose se na:</p> <p>a) zabranu eksploatacije podzemnih vodnih resursa sa obaranjem podzemnih voda na nivo koji remeti prirodni hidrološki režim vrela i eko sistem vegetacije</p> <p>b) zabranu plovljenja i kupanja u vodotocima</p> <p>c) zabranu sječe šume, osim sanitarne</p> <p>d) zabranu odlaganja otpada, pijeska i šljunka u vodotoke i zemljište</p> <p>e) zabranu svakog drugog oblika korištenja prostora od strane posjetilaca, osim propisanih i na za to predviđenim i obilježenim mjestima</p> <p>f) zabranu motornog saobraćaja u području Rimskog mosta</p> <p>g) zabranu saobraćaja Malom i Velikom alejom, osim za fjakere i motorna vozila sa odobrenjem</p> <p>h) zabranu pristupa i pranje motornih vozila u riječnim koritima.</p> <p>U pufer zoni primjenjuju se i druge mjere zaštite predviđene ostalim propisima.</p>

Zakon o proglašenju SP "Vrelo Bosne" (Sl. novine KS, br. 06/10-Prečišćeni tekst) je definirao kaznene odredbe za nepoštivanje zabrana i prekoračenje u smislu izvođenja dopuštenih aktivnosti. U skladu sa članom 28. novčanom kaznom od 5.000,00 KM do 10.000,00 KM kaznit će se za prekršaj pravno lice ako obavlja aktivnosti suprotno utvrđenim zabranama, a odgovorno lice pravnog lica u iznosu od 1.000,00 do 2.000,00 KM. Za nepoštivanje zabrana kažnjava se i fizičko lice, u iznosu od 500,00 do 1.000,00 KM.

Osim mjera zaštite koje je Upravljač dužan da provodi prema *Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne"*, KJKP ViK je dužan provoditi mjere zaštite predviđene *Odlukom o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju* (Sl. novine Grada Sarajeva, br. 2/87) u koordinaciji sa Upravljačem. **Potrebno je istaknuti da je važeća Odluka o zaštiti izvorišta vode za piće stara preko 30 godina i u suprotnosti sa važećom legislativom na federalnom nivou.** Primjera radi, legislativa na federalnom nivou dozvoljava gradnju kanalizacione infrastrukture u prvoj vodozaštitnoj zoni, dok je prema važećoj Odluci ista aktivnost zabranjena. S jedne strane onemogućena je priprema razvojnih programa u prostoru (kao što je PPPD SP "Vrelo Bosne", izgradnja kanalizacionog sistema unutar područja SP "Vrelo Bosne"), a sa druge strane situacija je zabrinjavajuća budući da se u prostoru pojavljuju uzurpacije i aktivnosti, koje ugrožavaju kvalitetu vode (novi ilegalni objekti, neadekvatno ispuštanje otpadnih voda itd). Stoga je neophodno donijeti novu odluku koja će biti u skladu sa važećim *Pravilnikom o načinu utvrđivanja uslova za određivanje zona sanitarne zaštite i zaštitnih mjera za izvorišta voda za javno vodosnabdijevanje stanovništva* (Sl. novine Federacije BiH, br. 88/12). **Nadležnost za pripremu ove odluke ima Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo (MP KS), uz napomenu da je u skladu sa izmjenama i dopunama Zakona o vodama KS, ovo ministarstvo dužno pripremiti Privremenu odluku o zaštiti vode za piće u Sarajevskom polju te zajedno sa MPUGIZO KS i Federalnim ministarstvom poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH (FMPVŠ FBiH) zagovarati donošenje Odluke o zaštiti vode za piće na nivou Federacije BiH i Republike Srpske.** 2013. godine, pripremljen je Elaborat zaštite izvorišta vode za piće Sarajevsko polje i prijedlog Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju, koja usljed nedostatka političke volje u konačnici nije usvojena. Naime, elaboratom je utvrđeno da se zone zaštite prostiru na teritoriji Federacije BiH (95%) i teritoriji Republike Srpske (5%), stoga bi Odluku o zaštiti izvorišta sporazumno trebale donijeti Vlada Federacije BiH i Republike Srpske (Zakon o vodama Federacije BiH, Sl. glasnik FBiH br.70/06). Glavnu prepreku sporazumnog djelovanja predstavlja neusklađenost Zakona o vodama Federacije BiH i Zakona o vodama Republike Srpske u slučaju kada se zone zaštite prostiru na području oba entiteta. Kako bi se takva odluka donijela na nivou entiteta, bilo bi neophodno izvršiti izmjene zakona na entitetskom nivou. U toku 2014. godine, Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okoliša KS je

radilo na zagovaranju donošenja odluke za cjelovitu zaštitu izvorišta vode za piće u oba entiteta sa **FMPVŠ FBiH**. Pripremljeni su prednacrti dvije odluke (FBiH i RS), dostavljen je Elaborat i prednacrt odluke Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske te upućen prednacrt odluke FMPVŠ FBiH na dalje postupanje, međutim nije ostvaren napredak po pitanju donošenja odluke za cjelovitu zaštitu izvorišta vode za piće. Kako bi prevazišli tu situaciju tj. dok se ne steknu uslovi za cjelovitu zaštitu izvorišta na višem nivou, MPUGIZO KS je prema Ministarstvu privrede KS iniciralo dopunu Zakona o vodama KS, kako bi se ostvarili uvjeti za donošenje Privremene odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju. Nakon donošenja izmjena i dopuna navedenog propisa, MP KS je 2018. godine pripremila Nacrt Odluke o privremenoj zaštiti izvorišta vode za piće "Sarajevsko polje", na koji je MPUGIZO KS imalo brojne komentare, prijedloge i sugestije. **Međutim, do dana izrade ovog Plana, nije pripremljen prijedlog Privremene odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju.**

U nukleusu SP "Vrelo Bosne" se primjenjuju mjere zaštite za užu vodozaštitnu zonu (član 5. Odluke) i prvu vodozaštitnu zonu (član 9. Odluke, izdvojene mjere relevantne za nukleus), a iste su prikazane u tabeli 4.

Tabela 4: Mjere zaštite u užoj i prvoj vodozaštitnoj zoni koje su obavezujuće za nukleus zonu

Zona zaštite	Mjere zaštite
Uža vodozaštitna zona	<ul style="list-style-type: none"> a) Područje uže zaštitne zone mora biti ograđeno radi provođenja kontrole kretanja u toj zoni. b) Pristup na područje uže zaštitne zone dozvoljen je stručnim radnicima Radne organizacije "Vodovod i kanalizacija" Sarajevo (u daljem tekstu: RO „VIK“) i nadležnim inspeksijskim organima, a drugim licima samo uz odobrenje RO „VIK“ (saadašnji naziv je KJKP VIK)
Prva vodozaštitna zona	<ul style="list-style-type: none"> a) fekalni sadržaji iz septičkih jama moraju se redovno čistiti i odvoziti na gradsko smetlište b) sakupljanje smeća i ostalih otpadaka u naseljima mora se vršiti redovno u kontejnere i odvoziti na gradsko smetlište c) na području Vrelo Bosne mora se izgraditi javni WC i priključiti na izgrađenu kanalizaciju d) uzgoj riba i poribljavanje u vodotocima koji protiču kroz područje prve zaštitne zone vršiće se samo na način koji obezbjeđuje biološko održavanje e) na izgrađenim stambenim objektima može se vršiti tekuće održavanje i zamjena instalacija i oprema na način kojim se ne ugrožava režim površinskih i podzemnih voda.

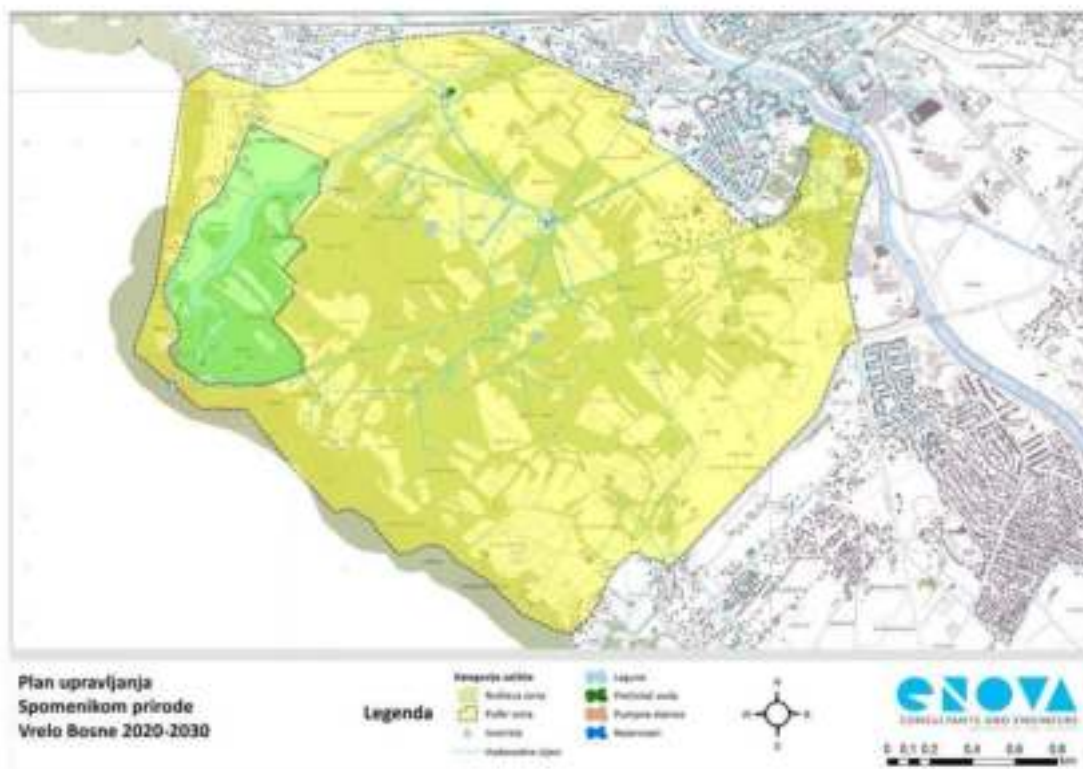
Većinski dio površine nukleusa čini prva vodozaštitna zona, ali granice nukleusa SP "Vrelo Bosne" se ne podudaraju u potpunosti sa granicama prve vodozaštitne zone. Druga i treća vodozaštitna zona ulaze u obuhvat pufera SP "Vrelo Bosne".

Osim prethodno navedenih mjera zaštite, u pufer zoni primjenjuju se mjere zaštite za prvu vodozaštitnu zonu (član 9. Odluke), drugu vodozaštitnu zonu (član 13. navedene Odluke) i treću vodozaštitnu zonu (član 15. navedene Odluke), a iste su prikazane u tabeli 5.

Tabela 5: Mjera zaštite u prvoj, drugoj i trećoj vodozaštitnoj zoni koje su obavezujuće u pufer zoni

Zona zaštite	Mjere zaštite
Prva vodozaštitna zona	<ul style="list-style-type: none"> a) Izgradnja odvodnih jaraka uz saobraćajnice i odvođenje kišnih voda sa parkinga izvršiće se na način kojim se onemogućava zagađenje površinskih i podzemnih voda, a prema projektima izrađenim na osnovu projektnog zadatka datog od strane „Vodovoda“. b) kanalizacija za naselje Lipe, Glavogodina, Lužanski put i Vrutci u prvoj zaštitnoj zoni uključujući i priključke objekata mora se izgraditi od materijala i na način kojim se obezbjeđuje potpuna vodonepropusnost, a prema projektima izrađenim na osnovu projektnog zadatka datog od strane „Vodovoda“. c) kanalizaciona mreža poslije izgradnje mora se ispitati na vodonepropusnost i pribaviti odgovarajući atest. d) objekti u naseljima Konaci i Bare koji se neće priključivati na kanalizaciju moraju svoje otpadne vode prije upuštanja u podzemlje biološki prečistiti preko propusnih vodonepropusnih septičkih jama e) fekalni sadržaji iz septičkih jama moraju se redovno čistiti i odvoziti na gradsko smetlište

Zona zaštite	Mjere zaštite
	<ul style="list-style-type: none"> f) sakupljanje smeća i ostalih otpadaka u naseljima mora se vršiti redovno u kontejnere i odvoziti na gradsko smetlište g) parkiranje konjskih kočija dozvoljava se samo na uređenim parkiralištima sa kojih je onemogućen prodor zagađenja u podzemnu vodu i otvorene vodotoke h) svi objekti na Vrelo Bosne moraju se priključiti na izgrađenu kanalizaciju i) na području Vrelo Bosne mora se izgraditi javni WC i priključiti na izgrađenu kanalizaciju j) pristup motornih vozila objektima Radne organizacije „ZOI 84“ (mjera se odnosi na sadašnjeg upravljača SP "Vrelo Bosne" - KJUZZP KS) dozvoljen je iz pravca Kovača s tim što se iz pravca aleje Iliđa-Vrelo Bosne ne može vršiti saobraćaj k) uzgoj riba i poribljavanje u vodotocima koji protiču kroz područje prve zaštitne zone vršice se samo na način koji obezbjeđuje biološko održavanje l) na izgrađenim stambenim objektima može se vršiti tekuće održavanje i zamjena instalacija i oprema na način kojim se ne ugrožava režim površinskih i podzemnih voda
Druga vodozaštitna zona	<ul style="list-style-type: none"> a) izgradnja odvodnih jaraka uz saobraćajnice i odvođenje kišnih voda sa parkinga izvršit će se na način kojim se onemogućava zagađenje površinskih i podzemnih voda, a prema projektima izrađenim na osnovu projektnog zadatka datog od strane „Vodovoda“. b) kanalizacija za naselja u drugoj zaštitnoj zoni uključujući i priključke objekata mora se izgraditi od materijala i na način kojim se obezbjeđuje potpuna vodonepropusnost, a prema projektima urađenim na osnovu projektnog zadatka datog od strane „Vodovoda“. c) kanalizaciona mreža poslije izgradnje mora se ispitati na vodonepropusnost i pribaviti odgovarajući atest. d) objekti koji se iz tehničkih razloga ne mogu priključiti na kanalizaciju (priključci objekata niži od vanjske kanalizacione mreže), moraju svoje otpadne vode prije upuštanja u podzemlje biološki prečistiti preko vodonepropusnih septičkih jama e) fekalni sadržaji iz septičkih jama moraju se redovno čistiti i odvoziti na gradsko smetlište f) otpadne industrijske vode moraju biti prečišćene i bezbjedno uvedene u vodonepropusnu kanalizaciju g) na izgrađenim stambenim objektima može se vršiti tekuće održavanje, zamjena instalacija i opreme i rekonstrukcija postojećih stambenih objekata na način kojim se ne ugrožava režim površinskih i podzemnih voda
Treća vodozaštitna zona	<ul style="list-style-type: none"> a) objekti u naseljima u kojima je izgrađena kanalizacija moraju se priključiti na istu, a otpadne vode kanalizacije prethodno prečistiti putem zasebnih ili grupnih uređaja za prečišćavanje (putoksi, septičke jame i sl.) i tako prečišćene upustiti u tlo b) otpadne vode iz objekata u naseljima ili pojedinačnih objekata van naselja koji nisu priključeni na kanalizaciju moraju se prethodno prečistiti putem zasebnih ili grupnih uređaja za prečišćavanje (putoksi, septičke jame i sl.) i tako prečišćene upustiti u tlo c) otpadne vode iz gospodarskih objekata moraju se upuštati u tlo van podzemnih zona i otvorenih vodotoka d) eksploatacija šuma mora se vršiti prema šumsko-privrednim osnovama na način koji ne ugrožava režim površinskih i podzemnih voda e) istresanja i deponovanja smeća i ostalih otpadaka mora se vršiti na određenim lokalitetima sa kojih ne može prodrjeti zagađenje u površinske i podzemne vode. Deponije smeća moraju se redovno održavati.

Slika 3: Infrastruktura za vodosnabdjevanje u SP "Vrelo Bosne"

Pored naprijed navedenih mjera zaštite, u puferskoj zoni važe i sljedeće izdvojene odredbe Odluke o uređivanju javnog prijevoza lica zaprežnim vozilima – fijakerima (Sl. Novine KS, br. 28/14 i 27/16):

- fijaker mora posjedovati sljedeću opremu: katadiopter bijele boje na prednjoj strani i crvene boje na zadnjoj strani fijakera, točkovi na fijakeru moraju imati gume, a fijaker mora biti crne boje, zobnice za konje od prirodnog materijala, kožni korbač, torbicu za novac, ular, prekrivač za konje i putnike, nepropusnu tamno-zelenu vreću koja se sa jedne strane zakači na stražnji dio konja, a sa druge pričvrsti za fijaker, posjedovanje dokaza o stalnoj veterinarskoj zaštiti konja koji se koristi za vuču fijakera i dostavlja nadležnoj općini prilikom izdavanja rješenja za rad i ostala oprema (član 4. u Odluci)
- svaki fijaker mora imati evidencijsku tablicu u smeđoj boji veličini 35x10 cm, koja je obrubljena bijelim okvirom debljine 0,5 cm, brojevi i slova su bijele boje i veličine 3 cm, grb Kantona Sarajevo je sa lijeve strane tablice i veličine je 5 cm, u sredini je natpis Sarajevo i evidencijski broj, a sa desne strane tablice je grb općine koja izdaje rješenje veličine 5 cm (član 8. u Odluci)
- lice koje upravlja fijakerom mora biti obučeno u propisanu uniformu, koja odgovara tradiciji okruženja u kome se obavlja djelatnosti i posjedovati akreditaciju veličine 9x5 cm, sa slikom na lijevoj strani i imenom i prezimenom na desnoj strani (nadležni općinski organ koji izdaje rješenje o radu propisuje izgled uniforme vozača fijakera, u skladu sa tradicijom okruženja u kome se obavlja djelatnost i izdaje akreditaciju nakon što vozač fijakera položi ispit za vozača fijakera pred komisijom koju formira nadležni općinski organ) (član 9. u Odluci)
- vozač fijakera se mora pridržavati trase kretanja, propisane Rješenjem, i prijevoz vršiti tako da ne remeti druge učesnike u saobraćaju (član 10. u Odluci)
- vozač fijakera dužan je pridržavati se svih sanitarnih uslova, te u uređnom stanju održavati fijakere, konje i stajalište (član 10. u Odluci)

- vozač fijakera ne smije biti pod uticajem alkohola i drugih opojnih sredstava (član 10. u Odluci)
- fijakerom se može prevoziti onoliko lica za koliko je fijaker registrovan, a u toku prijevoza je zabranjeno vršiti prijem novih putnika (član 10. navedene Odluke), vozač fijakera mora imati cjenovnik u plastičnoj foliji, istaknut na vidnom i pogodnom mjestu u fijakeru
- vozač fijakera dužan je korisniku usluga izdati račun o izvršenoj usluzi

Osim prethodno izdvojenih mjera relevantnih za PU SP "Vrelo Bosne", za pufer zonu vrijede i sve ostale odredbe propisane *Odlukom o uređivanju javnog prijevoza lica zaprežnim vozilima – fijakerima* (Sl. Novine KS, br. 28/14 i 27/16), a koje nisu istaknute u ovom dokumentu.

Fijakeristi koji obavljaju djelatnost prijevoza lica zaprežnim vozilima – fijakerima su na inicijativu MPUGiZO KS formalno registrovani kroz udruženje Stari fijaker. Rješenja za obavljanje ove djelatnosti fijakeristi pribavljaju od Općine Ilidža. Samim time, za sprovođenje Odluke o uređivanju javnog prijevoza lica zaprežnim vozilima – fijakerima je nadležna Općina Ilidža te bi u slučaju nepoštivanja predviđenih mjera trebala sankcionisati fijakeriste koji se ne pridržavaju mjera ili u krajnjem slučaju ne pružavati rješenje za obavljanje ove djelatnosti ukoliko se fijakeristi ne pridržavaju mjera predviđenih Odlukom. To znači da u ovom slučaju KJUzZPP KS niti nadležna inspeksijska služba KS nema mogućnost uticati na djelatnost fijakerista i osigurati poštivanje Odluke o uređivanju javnog prijevoza lica zaprežnim vozilima – fijakerima.

U nukleus i pufer zoni također važe mjere zaštite propisane *Odlukom o držanju stoke na području Kantona Sarajevo* (Sl. novine KS, br. 17/16.):

- zabrana napasanja stoke oko izvorišta pitke vode (član 6.)
- zabrana držanja stoke u vodozaštitnim zonama i zaštićenim prirodnim područjima (član 11.)

Shodno članu 134. Stav (4) *Zakona o zaštiti prirode*, na zaštitu i očuvanje kulturnih dobara koja se nalaze na području SP primjenjuju se propisi o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. U nukleus zoni nalazi se jedan nacionalni spomenik na koji se odnose mjere zaštite propisane Odlukom o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom. U pufer zoni se nalazi pet nacionalnih spomenika za koje vrijede mjere zaštite propisane pojedinačnim odlukama o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom. U pufer zoni se također nalaze tri kulturno-historijska dobra koja se nalaze na evidenciji KZzZKHPIN (vile u Velikoj aleji, hoteli na Ilidži i zgrada Šumarske škole). Za ova dobra se primjenjuju odredbe *Zakona o zaštiti kulturne baštine KS* (Sl. Novine KS, br. 02/00 i 37/08) zakona.

2.1.3 Upravljanje vrijednostima i prostorom SP "Vrelo Bosne"

Kao što je već navedeno, **upravljanje zaštićenim prirodnim područjem SP "Vrelo Bosne" je u nadležnosti KJUzZPP KS.** Organ upravljanja u KJUzPP KS je Upravni odbor. Do donošenja *Plana upravljanja i Prostornog plana područja posebnih obilježja za ovo područje*, KJUzZPP KS svoje nadležnosti vrši u skladu sa *Zakonom o proglašenju SP "Vrelo Bosne"* i *Privremenim upravljačkim smjericama za SP "Vrelo Bosne"*, koje je Upravni odbor KJUzZPP donio 2018. godine, uz saglasnost MPUGiZO KS, a poštujući pri tome i ostale relevantne zakonske propise. **Za upravljanje izvorištima vode za piće i vodoprivrednim objektima na području SP "Vrelo Bosne", prema važećim propisima iz ove oblasti, zadužen je KJKP ViK, koji bi upravljanje trebao vršiti u koordinaciji sa KJUzZPP KS.**

Kada se radi o kulturno-historijskim vrijednostima, prema važećim propisima iz ove oblasti, tri institucije imaju ključnu ulogu u zaštiti i upravljanju kulturno-historijskih dobara na području SP "Vrelo Bosne": **Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH, Ministarstvo kulture i sporta FBiH sa svojim Zavodom za zaštitu spomenika (nacionalni spomenici) i Zavod za kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe KS (kulturno-historijska dobra na evidenciji Zavoda).** Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH je nadležna za proglašavanje pokretnih i nepokretnih dobara

nacionalnim spomenicima te za utvrđivanje tehničkih uslova i osiguranje finansijskih sredstava za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom. **Vlada Federacije BiH** je dužna da obezbijedi pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika. Nadležna institucija za provođenje aktivnosti je **Ministarstvo kulture i sporta FBiH** sa svojim **Zavodom za zaštitu spomenika**.

Dio nadležnosti upravljanja područjem SP "Vrelo Bosne" od strane KJUzZPP KS je definiran i predmetnim PU u dijelu Akcionog plana, kao i dio nadležnosti KJKP VIK u smislu kontrole stanja na terenu i sprečavanje onečišćenja vodnih resursa. Svi korisnici prostora SP "Vrelo Bosne" dužni su poštivati odredbe *Zakona o proglašenju SP "Vrelo Bosne" KS*, *Zakona o zaštiti prirode FBiH* i podzakonskih akata koji se donesu na temelju navedenih zakona te pridržavati se PU, kako to nalaže član 155., stav (4) *Zakona o zaštiti prirode*.

2.1.4 Procjena adekvatnosti zaštite SP "Vrelo Bosne"

Dosadašnji period upravljanja SP "Vrelo Bosne" ukazuje na potrebu redefinisavanja granica i mjera zaštite unutar SP "Vrelo Bosne". 2016. godine, PMF je proveo *Analizu stanja i preispitivanje kategorije zaštićenih područja KS - faza II*, s ciljem preispitivanja i utvrđivanja kategorije zaštićenih područja i sagledavanja održivosti i adekvatnosti zadovoljenja višestrukih zahtjeva te određivanja daljih mjera zaštite i obima intervencija. Rezultati analize su ukazali na problem u zaštiti biodiverziteta, ali i u zaštiti diverziteta hidroloških vrijednosti koje su osnovni motiv za uspostavu zaštićenog područja. Predložena kategorija zaštite područja kao spomenik prirode je ocijenjena kao adekvatna budući da je zaštita područja spriječila daljnju degradaciju prostora, koja bi bila uzrokovana pritiscima konverzije staništa i drugim pritiscima. Analizom su date:

- mjere prvog stepena (intenzivne mjere u okviru Plana upravljanja za period 2007.-2017.), od kojih se posebno izdvaja **mjera izdvajanja područja Stojčevac površine, 26,44 ha, u zonu nukleusa**. Rezultati procjene stanja jasno su ukazali na postojanje zone koja je ugrožena ljudskim aktivnostima, a koju naseljavaju vrijedne fitocenoze sa rijetkim biljnim vrstama.
- mjere drugog stepena (mjere usklađivanja sa prostornim planom Kantona Sarajevo i ciljevima zaštite biološkog i hidrološkog diverziteta), čime se predlaže **proširenje obuhvata zaštićenog područja na površinu od 3011,9 ha** (po orografskoj vododjelnici prema vrhovima Igmana, odakle se spušta u Točilo bezistan do granice SP "Vrelo Bosne"). Na ovaj način bi se ostvarili uslovi za kontinuitet vodosnabdijevanja izvora i vrela na kontaktu Igmana i Sarajevskog polja.

Predložene promjene obuhvata zaštićenog područja se mogu promijeniti samo sa promjenom zakona. Što se tiče Stojčevca, prioritetna aktivnost je rješavanje imovinsko-pravnih odnosa koji uključuje državni, federalni i kantonalni nivo vlasti. U ovom PU ukazuje se da bi izmjenu bilo potrebno napraviti periodu 2020.-2030., te da je potrebno pokrenuti inicijativu rješavanja imovinsko-pravnih odnosa za lokalitet Stojčevac.

2.2 Politika upravljanja SP "Vrelo Bosne"

Politika upravljanja SP "Vrelo Bosne" je utemeljena na zakonodavnoj osnovi, ciljevima zaštite postavljenim za treću kategoriju zaštite, relevantnim međunarodnim smjericama za upravljanje zaštićenim područjima i politikama i strategijama koju su FBiH, odnosno KS, kreirali u oblasti zaštite prirode, očuvanja vodnih resursa i zaštite kulturno-historijskog nasljeđa za naredni planski period, uključujući:

- *Zakon o zaštiti prirode FBiH* (Sl. novine FBiH, br. 66/13) koji definira primarne i ostale (sekundarne) ciljeve vezane za zaštitu, očuvanje, korištenje i unaprjeđenje zaštićenih područja u FBiH

- *Zakon o proglašenju SP "Vrelo Bosne"* (Sl. novine KS, br. 06/10- Prečišćeni tekst) koji definiira ciljeve zaštite SP "Vrelo Bosne"
- *Odluku o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju* (Sl. novine Grada Sarajeva, br. 2/87) koja definiira mjere zaštite vodnih resursa u području i utvrđuje vodozaštitne zone
- *Federalna strategija zaštite okoliša 2008-2018.* (FMOIT, 2009) koja definiira federalnu politiku u oblasti zaštite prirode
- *Kantonalni plan zaštite okoliša KS (KEAP) 2017-2022,* koji definiira kantonalnu politiku u oblasti zaštite prirode u KS
- Smjernice Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN) za upravljanje zaštićenim područjima (IUCN, 2013)
- *Zakon o provedbi odluka Komisije/Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini* (Sl. novine FBiH, br. 2/02, 8/02, 27/02, 6/04 i 51/07)
- *Zakon o zaštiti kulturne baštine KS* (Sl. Novine KS, br. 02/00 i 37/08)

Upravljanje SP "Vrelo Bosne" se temelji na politici očuvanja vodnih resursa, unaprjeđenja prirodnih karakteristika od izuzetne važnosti, jedinstvenog i značajnog kvaliteta okoliša, otklanjanja i sprječavanja pretjerane eksploatacije i posjeta koje mogu dovesti do promjene i oštećenja prirode te omogućavanja stanovništvu koje živi u granicama zaštićenog područja korištenje prostora u skladu sa ciljevima zaštite. Tabela 6 u nastavku sumira politiku upravljanja prostorom SP "Vrelo Bosne", prirodnim i kulturnim vrijednostima i izgrađenom infrastrukturom.

Tabela 6: Politika upravljanja SP "Vrelo Bosne"

Politika upravljanja prostorom
<ul style="list-style-type: none"> • Eliminiranje neadekvatnog postojećeg korištenja zemljišta i aktivnosti/sprječavanje budućeg neadekvatnog korištenja prostora u kontekstu očuvanja vodnih resursa • Očuvanje i unaprjeđenje parkovskih prostora, prirodnih cjelina te ambijena oko kulturno-historijskih spomenika • Održavanje skladne interakcije elemenata prostora i posjećivanja • Utvrđivanje optimalnih mjera korištenja ovog prostora, koja neće biti u suprotnosti sa Zakonom o proglašenju SP "Vrelo Bosne", Zakonom o zaštiti prirode FBiH, Odlukom o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju, Zakonom o provedbi odluka Komisije/Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i Zakonom o zaštiti kulturne baštine KS • Održivo upravljanje svim lokalitetima, uključujući preusmjeravanje posjetilaca na zonu pufera i rasterećenje zone nukleusa u smislu posjećivanja
Politika upravljanja prirodnim vrijednostima
<ul style="list-style-type: none"> • Očuvanje postojećih vodenih ekosistema i vodnih resursa koji se koriste u svrhu vodosnabdijevanja, uz praćenje stanja i provođenje redovnog monitoringa • Očuvanje postojećih valoriziranih vrijednosti biosfere, uz praćenje stanja i provođenje redovnog monitoringa • Očuvanje genetske, specijske i ekosistemske bioraznolikosti • Stimulacija naučno-istraživačkih aktivnosti na ovome području, s ciljem lakše inventarizacije prirodnih vrijednosti • Razvijanje informativnog sistema u oblasti zaštite kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa • Definiranje uvjeta ponašanja posjetilaca
Politika upravljanja kulturno-historijskim vrijednostima
<ul style="list-style-type: none"> • Uključivanje prisutnog kulturno-historijskog naslijeđa u turističku ponudu, osiguravanjem prijava objektima i lokalitetima, postavljanjem informativnih punktova, oznaka i adekvatne signalizacije i opremanjem ovih lokaliteta mobilijarom za korištenje od strane posjetilaca (mobilijar za sjedenje, odmor, odlaganje otpada i dr.) • Unaprjeđenje stanja lokaliteta kulturno-historijskog naslijeđa • Definiranje uvjeta ponašanja posjetilaca lokaliteta kulturno-historijskog naslijeđa
Politika upravljanja infrastrukturom
<ul style="list-style-type: none"> • Stvaranje uvjeta za rasterećenje nukleusa putem obogaćivanja ponude za posjetioce u zoni pufera (npr. na lokalitetu Stojčevca)

Politika upravljanja i provođenja dopuštenih djelatnosti SP "Vrelo Bosne" se temelji na:

- održivom korištenju područja i resursa SP "Vrelo Bosne"

- poštivanju zakonskih odredbi, osobito onih koje se odnose na mjere zaštite vodnih resursa u funkciji vodosnabdijevanja Sarajeva i koje su na snazi u vodozaštitnim zonama.

Strategija provođenja dopuštenih djelatnosti na području SP "Vrelo Bosne" bit će dakle određena uzimajući u obzir odredbe *Zakona o zaštiti prirode FBiH*, *Zakona o proglašenju SP "Vrelo Bosne"*, *Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju* i drugi relevantni zakonski okvir. Ukoliko se u analizi stanja u poglavlju *Stanje obavljanja dopuštenih djelatnosti u prostoru SP* uoči da postojeći način korištenja dovodi do trajnog gubitka neke vrijednosti, u skladu sa članom 157. *Zakona o zaštiti prirode FBiH* moguće je predložiti i dodatne mjere zaštite i restrikcije u izvođenju aktivnosti u nastavku dokumenta. Slijedom navedenog, politika provođenja dopuštenih djelatnosti se daje u tabeli 7 u nastavku.

Tabela 7: Politika provođenja dopuštenih djelatnosti u prostoru SP "Vrelo Bosne"

Politika provođenja dopuštenih djelatnosti
<ul style="list-style-type: none">• Poštivanje obaveza i ograničenja koja su precizirana <i>Zakonom o proglašenju SP "Vrelo Bosne"</i>, <i>Odlukom o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju</i>, <i>Zakonom o zaštiti prirode FBiH</i>, <i>Zakonom o provedbi odluka Komisije/Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini</i> i <i>Zakonom o zaštiti kulturne baštine KS</i> i ostalim primjenjivim zakonima• Održivo korištenje područja• Utvrđivanje optimalnih mjera korištenja ovog prostora, koja neće biti u suprotnosti sa relevantnim zakonskim okvirom• Edukacija posjetilaca o važnosti očuvanja dobrog stanja voda u prostoru

3 SMJERNICE ZAŠTITE SP "VRELO BOSNE"

3.1 Ocjena stanja SP "Vrelo Bosne"

3.1.1 Uvod

U nastavku se daje ocjena stanja vrijednosti i prostora SP "Vrelo Bosne". Radi lakšeg praćenja stanja vrijednosti, razmatrane su posebno:

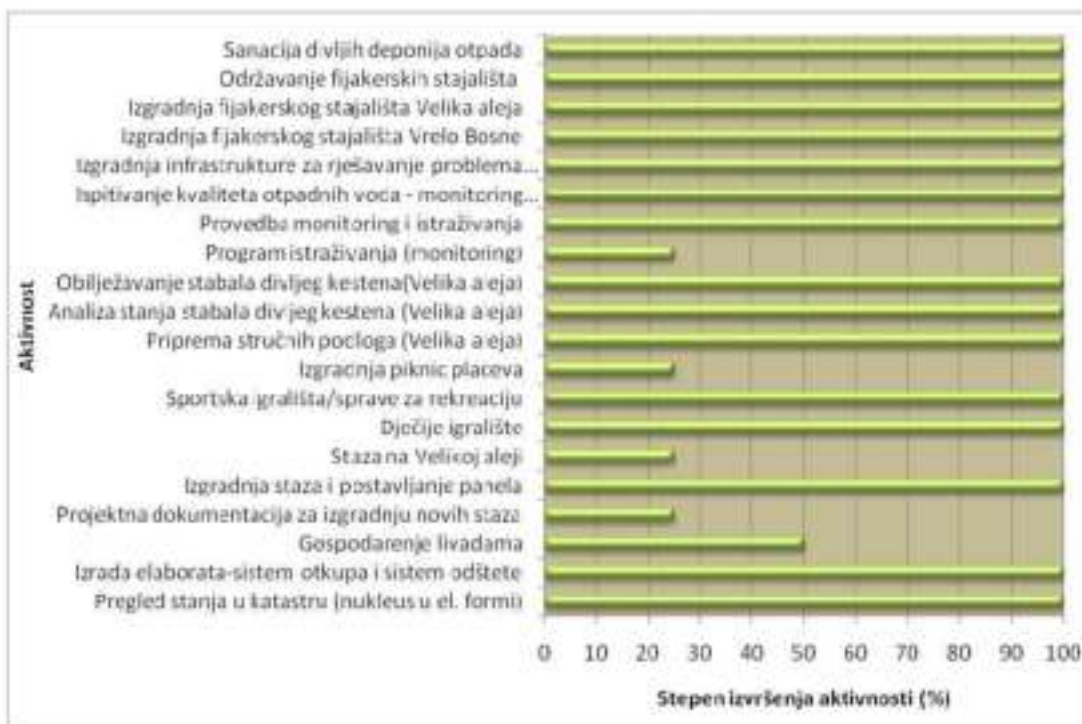
- implementacija prethodnog plana upravljanja SP "Vrelo Bosne"
- prirodne vrijednosti
- kulturno-historijske vrijednosti
- rekreativno-turističke i izgrađene vrijednosti te
- dopuštene djelatnosti u prostoru.

Za potrebe sagledavanja i ocjenjivanja stanja pojedinih vrijednosti i prostora, svaki aspekt i lokalitet sagledan je na način da mu se dodijelila kvalitativna ocjena, kako slijedi:

- **dobro** – stanje identificirane vrijednosti u potpunosti dobro ili je namjena lokaliteta u skladu sa definiranom zonom, tj. ne zahtijeva dodatne mjere zaštite ili unaprjeđenja. Stanje ocjenjeno sa „dobro“ je i u slučaju kada je potrebno napraviti manje upravljačke mjere poboljšanja ili dodatne modernizacije i unapređenja prostora (npr. postavljanja info tabli, postavljanje mobilijara i sl.)
- **srednje** - stanje identificirane vrijednosti je narušeno u izvjesnoj mjeri, u smislu da je potrebna dodatna zaštita i unaprjeđenje lokaliteta ili uvođenje značajnijih mjera zabrane ili razvoj aktivnosti na datom lokalitetu jer postojeće korištenje ne vodi ka očuvanju vrijednosti
- **loše** - stanje identificirane vrijednosti je narušeno u velikoj mjeri, u smislu da se lokalitet ne koristi u skladu sa definiranom zonom ili mjerama zaštite, ne postoji odgovarajuća infrastruktura ili je ona u lošem stanju, lokalitet je zarastao ili je zapušten, što može dovesti do trajnog gubitka identifikovanih i valorizovanih vrijednosti.

3.1.2 Stanje implementacije prethodnog plana upravljanja SP "Vrelo Bosne"

U okviru projekta *Analiza stanja i preispitivanje kategorije zaštićenih područja KS - faza II* (PMF, 2016) utvrđen je stepen realizacije aktivnosti iz PU SP "Vrelo Bosne" za period 2007.-2017. Analiza pokazuje da je u navedenom periodu provedeno 15 aktivnosti, djelimično provedeno 5 aktivnosti, dok 65 aktivnosti nije provedeno. Stepem izvršenja provedenih aktivnosti prikazan je na slici 4.

Slika 4: Stepen izvršenja provedenih aktivnosti predviđenim PU SP "Vrelo Bosne" za period 2007.-2017.

Osim toga, u periodu od 2007.-2017. godine, KJUzZPP KS je provela dodatnih 10 aktivnosti koje nisu bile predviđene PU, kako slijedi:

- Uređenje i čišćenje prostora nacionalnog spomenika *Arheološko nalazište (Aquae S.)*
- Uređenje i čišćenje prostora oko nacionalnog spomenika *Prirodno-graditeljska cjelina - most u Plandištu (Rimski most, Most preko rijeke Bosne u Plandištu)*
- Uređenje i čišćenje prostora nacionalnog spomenika *Historijsko područje - Ostaci predromaničke crkve i srednjovjekovno groblje Crkvina kod sela Vruci*
- Čišćenje vodotoka i vještačkih jezera
- Čišćenje i uređenje pješačkih staza
- Čišćenje i uređenje Stojčevca
- Saradnja sa lokalnom zajednicom
- Monitoring posjeta
- Postavljanje sigurnosnih video nadzora na lokaciji Velika aleja – Vrelo Bosne
- Nabavka vrećica za zbrinjavanje konjskog izmeta (napomena: nisu u upotrebi)

Nedostatak saradnje između ključnih institucija (KJUzZPP KS, KJKP ViK i Općina Ilidža), izostanak donošenja osnovnog razvojnog planskog dokumenta (PPPPO SP "Vrelo Bosne") i nedostatak finansijskih sredstava su glavni uzrok niske stope provođenja aktivnosti iz prethodnog plana upravljanja SP "Vrelo Bosne".

Aktivnosti koje nisu provedene, a koje su bile predviđene PU SP "Vrelo Bosne" za period 2007.-2017. odnose se na:

- imovinsko-vlasničku situaciju u nukleusu (isplata odšteta za bavljenje poljoprivredom, otkup zemljišta u nukleusu i programi prestruktuiranja)

- poljoprivreda (gospodarenje voćnjacima, pčelarstvo, mliječni i mesni proizvodi, jagodičasto voće, ljekovito bilje, gajenje gljiva)
- eko-poljoprivreda (elaborat o uslovima za razvoj djelatnosti, elaborat područja za eko-poljoprivredu, izrada elaborata o razvoju standarda, priprema programa za edukaciju, edukacija poljoprivrednika)
- vođenje posjetilaca – edukacioni programi (priprema programa za edukaciju, edukacija vodiča, organizacija ponude)
- turizam na selu (elaborat o standardima opremljenosti kapaciteta, edukacija vlasnika, organizacija ponude)
- informativni centar (izrada Prostornog plana)

3.1.3 Stanje prirodnih vrijednosti SP "Vrelo Bosne"

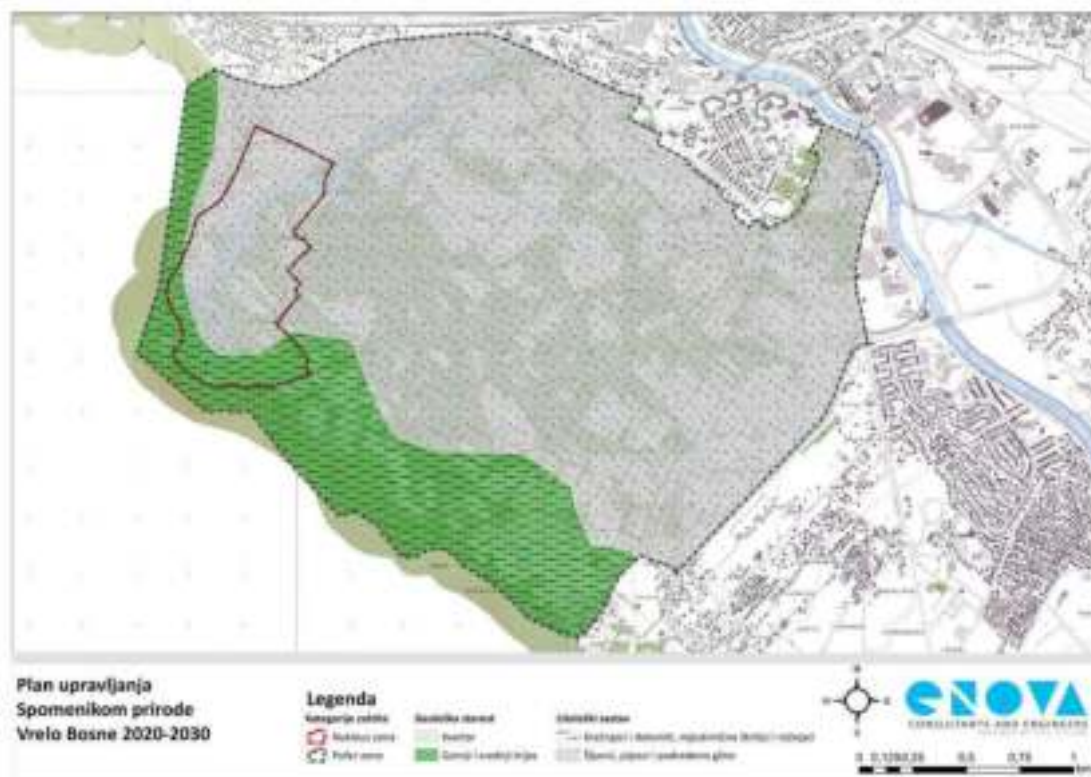
Spomenik prirode Vrelo Bosne, njegova prirodna bogatstva i ekosistemi neprocjenjive funkcije i vrijednosti, kao i resursi kvalitetne pitke vode, termalnih voda, atraktivne lokacije za turizam i rekreaciju visokih estetskih vrijednosti te prisutno kulturno–historijsko naslijeđe, dugi niz godina privlači veliki broj posjetilaca i korisnika ovog prostora. Zahvaljujući geomorfološkoj, hidrološkoj raznolikosti i povoljnom položaju, SP "Vrelo Bosne" karakteriše visok stepen prirodnih vrijednosti, geodiverziteta i biodiverziteta. Raznovrsnost ovog područja odlikuju vodena staništa i resursi, kao što su vrela, površinski vodotoci, podzemne, termalne, termomineralne, hladne vode u aluvionu i hladne vode u kraškoj sredini, zatim plavne šume i livade sa većim ili manjim antropogenim pritiscima te drugi tipovi livada i drvenastih zajednica, što je utjecalo i na formiranje specifičnog cjelokupnog biodiverziteta.

Geološke karakteristike. Geološku sliku teritorije šireg područja SP "Vrelo Bosne" predstavljaju naslage različite geološke starosti. Najrasprostranjenije su formacije uglavnom mezozojske i kenozojske starosti. Mezozojske naslage, uglavnom trijasko i jursko-kredne, predstavljene su krečnjacima, dolomitima, pješčarima, glinicama, laporcima, kvarcnim pješčarima i oni imaju najveće rasprostranjenje u građi Igmana te obuhvataju južni dio zaštićenog područja. Stijene trijasko periode izgrađuju više od 70% prostora Igmana u čijem kompleksu su zastupljeni donji, srednji i gornji trijas.

Veliki dio spomenika prirode izgrađen je od kenozojskih tercijarnih (miocenskih) i kvartarnih naslaga, koje su predstavljene glinovitim, ilovastim, šljunkovito-pjeskovitim i drobinskim nanosima. Sarajevsko polje karakteristično je po aluvijalnim naslagama od šljunka i pijeska, kao i riječne terase u dolinama rijeka na kojima su u gornjim nivoima naslage pretežno cementovane. Debljine kvartarnih naslaga su dosta različite, a u Sarajevskom polju njihova debljina kreće se do 100 m. Prema geohronološkom datiranju, klimatogenim i litogenetskim tipovima, kvartarne tvorevine u Sarajevskom polju su predstavljene sedimentima pleistocena i holocena. U pleistocenu teren je bio pod znatnim utjecajem klimatskih promjena koje se su odražavale na režim sedimentacije. Sedimente pleistocena izgrađuju zaglinjena krečnjačka drobinna, breče i konglomerati u nižim te prašnasti i sitnozrni zaglinjeni pijesci sa slojevima ugljevitih gline, gline i mjestimično šljunka u višim nivoima. Sedimenti holocena utvrđeni su u svim dijelovima Sarajevskog polja, a predstavljeni aluvijalnim deluvijalnim i izvorskim sedimentima.

Aluvijalne naslage područja Vrelo Bosne pokrivene su nekonsolidiranim aluvijalnim i terasnim naslagama koje se sastoje od šljunkova, pijeskova i gline čija debljina varira između 20 i 30 m. Promjenjiva im je vodopropusnost, ali gdje litološki dominiraju pijesak i šljunak naslage su dobri provodnici vode. Prihranjivanje aluvijalnih naslaga nastaje neposredno od padavina, podzemnim tokovima iz karstnih krečnjaka i infiltracijom iz rijeka. Deluvijalne naslage utvrđene su u sjeveroistočnom podnožju Igmana duž kontakta sa Sarajevskim poljem. Ovdje su deponovani padinski sedimenti - konusni, izgrađeni od gline sa drobinom. Izvorski sedimenti predstavljani su

sedimentima sedre nastalog u zoni termomineralnih voda lliđe. Postanak sedre uzrokuje visok sadržaj kalcijum bikarbonata u termomineralnim vodama.

Slika 5: Geološke karakteristike područja SP "Vrelo Bosne"

Pedološke karakteristike. Analizirajući površinu cijelog Sarajevskog polja, karakteristično je da ovaj zemljišni prostor predstavlja najniže dijelove polja, na čiju pedogenezu utiču dijelom oborinske i plavne vode, a najveći utjecaj imaju podzemne vode. Na osnovu podataka iz *Prijedloga za pravnu zaštitu šireg područja Vrelo Bosne* (KZzZKHIPN, 2004), na području SP "Vrelo Bosne" zastupljena su sljedeća tla:

- humofluvisoli
- kalkomelansol i kalkokambisol
- euglej
- eutrični kambisoli

U ravnom dijelu najviše su zastupljena aluvijalna tla—humofluvisoli. Manje su zastupljena mineralno—močvarna, slabije ili jače oglejena—hipoglejna tla, zatim organo—mineralna tla, a ograničene površine obuhvaćene su organogenim močvarnim tlom—zatresećeni amfiglej.

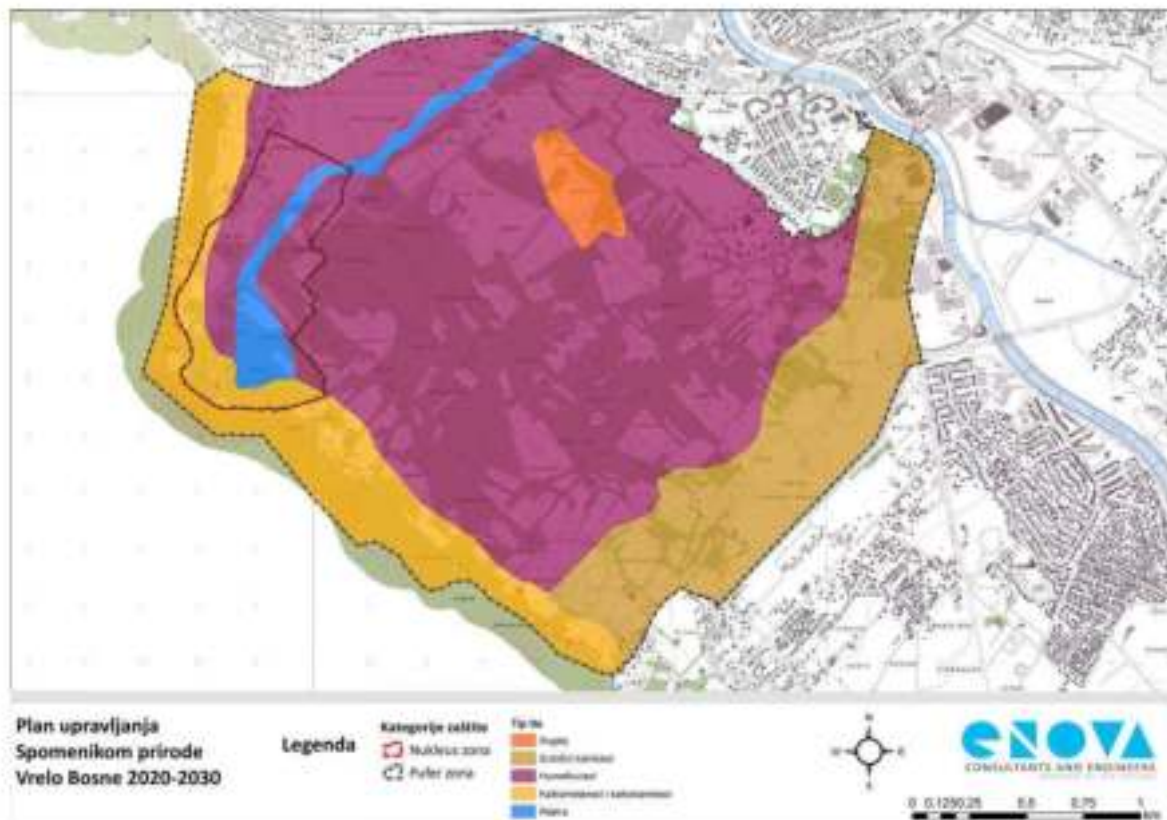
U uskoj zoni izvorišta rijeke Bosne prevladavaju organogena močvarna tla, na čiju genezu isključivi utjecaj imaju podzemne vode i vode toka rijeke Bosne. U nekim dijelovima prema Lugovima, Vrutcima, Bačevu i Konacima, prisutna su mineralno—močvarna tla—hipogleji, nastala uticajem oborinske vode, ali na čije odlike utječu podzemne vode. Značajan dio površina i ovih tala je antropogeniziran na različite načine. U obodnom dijelu tla su nastala na deluvijalnim sedimentima oko naselja Vrelo i žuto—smeđe boje u dijelu Stojčevca. Iznad ovih tala u visinskom smislu prisutna su plitka tla na jedrim trijadičnim krečnjacima, a najčešće je zastupljen izraženije skeletan tip kalkomelanosola.

Antropogenizirani degradirani fluvisol, kao najzastupljeniji tip tla na ovom području, karakterističan je u potezima od početka Velike aleje i zone Šumarske škole, gdje su konstatovani karbonatni šljunci, preko Dugih njiva i sela Glavogodina do Stojčevca, uključujući i centralne i sjeverne dijelove zone do dijelova obuhvata sa Bačevom i naseljem Konaci.

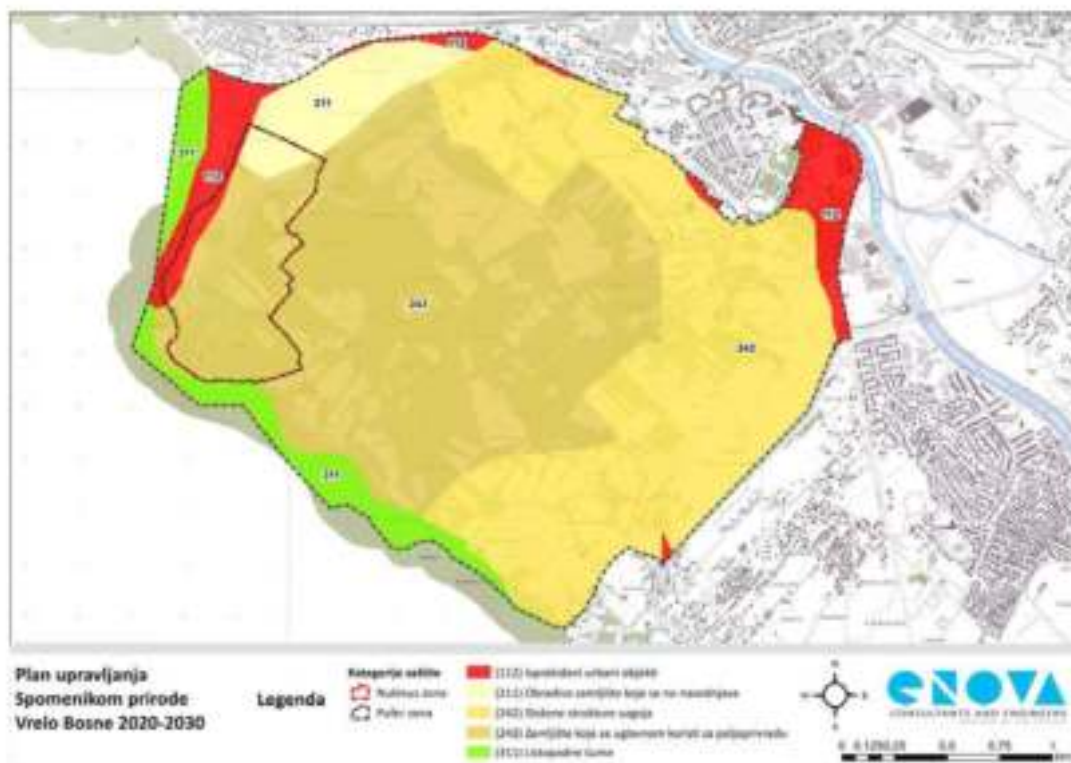
Kalkomelansol, kalkokambisol i eutrični kambisol su crveno-smeđa tla sa dosta koloidne frakcije, nalaze se na potezu naselja Vrelo, dok se na potezu Stojčevca ova tla nalaze na silikatnom šljunku.

Na osnovu pedološke karte BiH (FZzA, 1980) u ukupnoj strukturi tala na području SP "Vrelo Bosne" najveće učešće imaju humofluvisol sa 65,3%. Eutrični kambisol, kalkomelansol i kalkokambisol obuhvataju površine od 30,8%, dok najmanju površinu obuhvata glejna tla sa 1,9%.

Područje SP "Vrelo Bosne" je zbog svog atraktivnog položaja, geomorfoloških i hidromorfoloških karakteristika, odavno izloženo antropogenizaciji, a zbog osjetljivosti prisutnih tipova zemljišta, svako dalje narušavanje ravnoteže unutar prisutnih ekosistema, dovelo bi do degradacije i negativnih posljedica za cjelokupan biodiverzitet i hidrološke vrijednosti SP "Vrelo Bosne".

Slika 6: Pedološke karakteristike područja SP "Vrelo Bosne"

Slika 7: Zemljišni pokrivač na Vrelo Bosne (Corine Land Cover, 2018)

Ekosistemi. Na osnovu prijedloga novih mjera na području zaštićenih područja Kantona Sarajevo, u sklopu projekta pod nazivom *Analiza stanja i preispitivanje kategorizacije zaštićenih područja Kantona Sarajevo* (Centar za ekologiju i prirodne resurse "Sulejman Redžić", 2016), navodi se da je na području SP "Vrelo Bosne" prisutno nekoliko tipova ekosistema (napomena: ekosistemi usklađeni prema inicijalnoj listi tipova staništa prodromusa biljnih zajednica Bosne Hercegovine sukladno publikaciji *Ekosistemi Bosne i Hercegovine u funkciji održivog razvoja*, Prirodno–matematički fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2015):

Poplavne šume johe

Klasa: *Alnetea glutinosae* Br.–Bl. et R. Tx. ex Westhoff et al. 1946 (Syn.: *Alnetea glutinosae* Br.–Bl. et R. Tx. 1943)

Red: *Alnetalia glutinosa-incanae* Lakušić et al. 1979

Sveza: *Alnion glutinosae* (Malcuit 1929) Meier Dr. 1936

Poplavne šume vrbe

Red: *Populetalia albae* Br.–Bl. 1931

Sveza: *Salicion albae* R. Tx 1955

Salicetum albo-fragilis Soa (1930, 1934) 1958

Aluvijalne livade

Klasa: *Malinia-Juncetea* Br.–Bl. 1947

Red: *Malinietaalia* W. Koch 1926

Sveza: *Calthion palustris* Tx. 1937

Podvodna vegetacija vodenih tokova

Klasa: *Potamogetonetea* Klika in Klika et Novák 1941 (syn.: *Potametea* R.Tx. et Prsg. 1942)

Red: *Calitricho-Potametalia* W. Koch 1926

Sveza: *Ranunculion fluitantis* Neuhäusl 1959

Higromezofilne livade

Klasa: *Arrhenatheretea* Br.-Bl. 47

Red: *Arrhenatheretalia* Pawlowski 1928

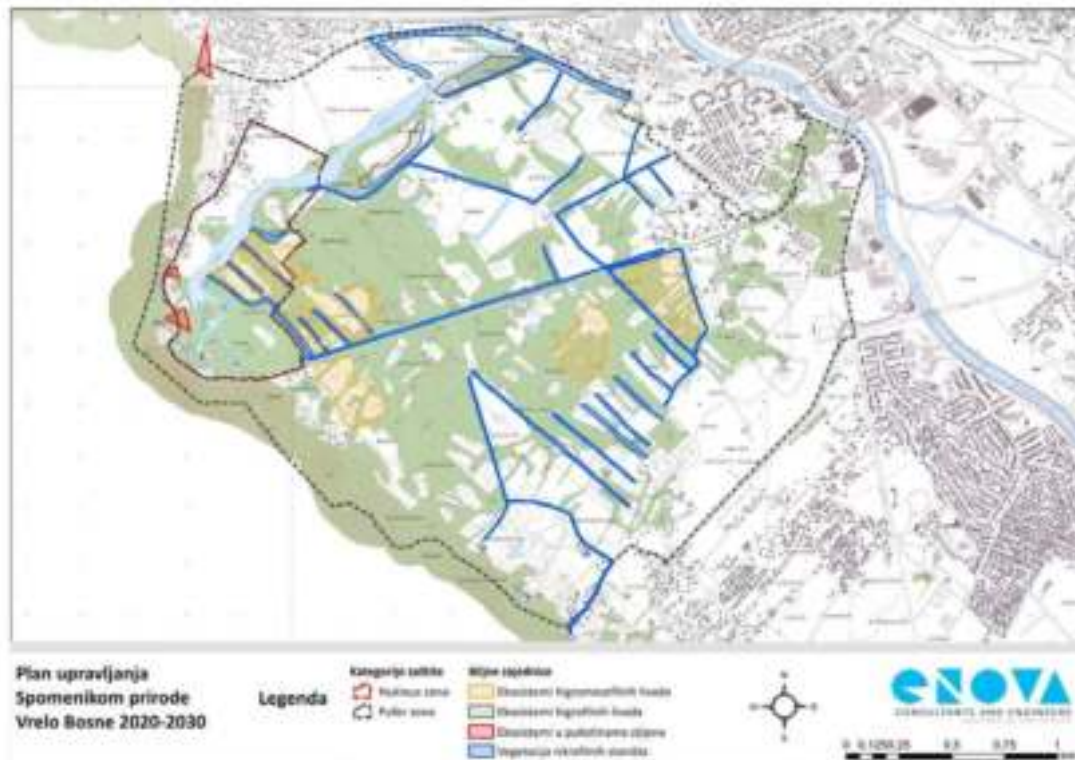
Red: *Deschampsietalia* Horvatinić (1956) 1958

Sveza: *Deschampsion caespitosae* Horvatinić 1930

Plavne nitrificirane livade

Klasa: *Agrostietea stoloniferae* Oberd. Et Müller ex. Goers 1968

Red: *Agrostietalia stoloniferae* Ober. in Ober. 1967

Slika 8: Zastupljene vrste ekosistema u SP "Vrelo Bosne"

Prema Planu upravljanja SP "Vrelo Bosne" za period 2007–2017. godine, u okviru ekosistema navedeno je prisustvo staništa šumske vegetacije sa progradacijsko–degradacijskim stadijima, zatim livadske zajednice, parkovske zajednice i kultivirane ili obradive površine i konstatovane su različite sastojine koje uključuju šume johe, šume hrasta i graba, šume vrbe, vlažne higrofilne i mezofilne) livade, nitrificirane livade, barsku vegetaciju, vegetaciju vodenjara (vodotok Bosne), vegetaciju izvora

(izvor Stojčevac i izvorište Bosne do Rimskog mosta), obradive površine, napuštena i ugažena staništa i parkovske vrste sa hortikulturnim značajem sa zasađenim vrstama, najčešće divljeg kestena i platana. Navedeni ekosistemi su zaslužni za jedinstvenost i autentičnost SP "Vrelo Bosne", a očuvanje povoljnih uslova ovog prostora, osigurat će održivost cjelokupnog biodiverziteta ovog zaštićenog područja.

Poplavne šume johe imaju veliki značaj za regulaciju vodnog režima, a samim tim i održavanje biodiverziteta u SP "Vrelo Bosne", stoga predstavljaju veoma značajan ekosistem koji je neophodno očuvati i zaštititi od dalje degradacije.

Hidrološka raznolikost. SP "Vrelo Bosne" odlikuje značajna hidrološka raznolikost, uz nekoliko vodnih pojava kao što su vrela, površinski vodotoci, podzemne termalne, termomineralne, hladne vode u aluvionu i hladne vode u kraškoj sredini, a obuhvataju dvije hidrološke jedinice:

- Hidrogeološka jedinica Igman, u kojoj je utvrđen veći broj površinskih i podzemnih karstnih oblika, škrapa, vrtača, uvala, ponora, pećina i kraških vrela, izdvaja se između planine Bjelašnice na jugozapadu i Sarajevskog polja na sjeveroistoku i odlikuju je formirana ležišta sa značajnim rezervama pitkih podzemnih voda. Podzemne vode karstnih ležišta hidrogeološke jedinice Igman prazne se u većem broju izvora—karstnih vrela, kao što su: Vrelo Bosne, Semizov bunar, Hrasničko vrelo i Krupa. Karstno vrelo od najvećeg značaja i izdašnosti na ovom području je Vrelo Bosne i izbija na najnižoj tački kontaktne linije Igmana i Sarajevskog polja, što uvjetuje njegove kvalitativne i kvantitativne karakteristike i hidrološki režim. Vrelo Semizov bunar se nalazi neposredno uz rijeku Večericu i razbijenog je tipa, a u podnožju Igmana javlja se i veći broj manjih, stalnih i povremenih, karstnih vrela na kojima se vrši pražnjenje ležišta podzemnih voda, kao što su: Stojčevac, Grabovik, Ruževik, Borim, Tulek, Megara i Bunica.
- Hidrogeološka jedinica jugo-zapadnog dijela Sarajevskog polja, koja zauzima prostor između planine Igman i desne strane rijeke Željeznice, a predstavlja najveće istraženo ležište pitkih podzemnih voda i značajne pojave termalnih i termomineralnih voda. Najveći stepen istraženosti ležišta pitkih podzemnih voda, formiranih u aluvijalnim sedimentima, nalazi se u rejonima Konaci – Bačevo i Sokolović Kolonija, dok su termalne vode u Sarajevskom polju otkrivene dubokim bušotinama u Butmiru i Sokolović Koloniji.

Potrebno je izdvojiti vrela značajnije izdašnosti na području SP "Vrelo Bosne":

- Vrela na potezu Lasica–Hrasnica–Kovači–Glavogodina na čijem potezu se javlja niz vodenih pojava u formi vrela (Vrelo Hrasnica/Večericica, Bunica, Semizovo Vrelo), koja praktično formiraju rijeku Večericu
- Vrela na potezu Stojčevac–Vrutci na čijem potezu se javlja Vrelo oko kojeg se formira Stojčevački potok, te u selu Vrutci, Vrelo Borin I i II.
- Vrelo rijeke Bosne čije je izvorište razbijeno difuznim istjecanjem, odnosno javlja se nekoliko izvora većih proticaja, formiraju veći broj tokova, koji samostalno teku na kratkoj dužini prije nego se spoje i tako formiraju glavni tok rijeke Bosne.

Zbog svoje vodoobilnosti i kvaliteta vode, SP "Vrelo Bosne" se ubraja u jedan od najznačajnijih i najvrijednijih hidroloških pojava na području KS.

Flora. Terensko istraživanje područja SP "Vrelo Bosne" vršeno je u jesenjem aspektu, ali su, s ciljem da se evidentira što veći broj taksona, posebno vrsta koje su karakteristične za proljetni aspekt, u izvještaj uključeni i podaci prikupljeni tokom ranijih istraživanja ili posjeta ovom području u drugim dijelovima godine. Odabrane su tačke koje najbolje predstavljaju pojedine tipove vegetacije, prilikom izrade fitocenoloških snimaka standardnom metodom čirško-monpelješke škole (Braun-Blanquet 1964) na oglednim poljima različitih dimenzija, a veličina pojedinačnih snimaka zavisila je od tipa vegetacije i kretala se od 100 x 100 do 500 x 500 m.

Nomenklatura je usaglašena sa Euro+Med PlantBase (2019). Domaći nazivi taksona dati su prema Flora Croatica Database (Nikolić, 2019). Podaci o endemičnosti pojedinih taksona poređeni su sa Lubarda et al. (2014), a kategorije ugroženosti preuzete iz važeće Crvene liste divljih vrsta i podvrsta biljaka, životinja i gljiva (Sl. novine FBiH, 7/14). Status alohtonih i invazivnih taksona dat je prema Maslo (2016) i Sarajlić & Jogan (2017). Posebna pažnja posvećena je prisutvu Natura 2000 vrsta i staništa. Položaj istraživanih lokaliteta prikazan je na slici 9.

Slika 9: Položaj istraživanih lokaliteta flore na području SP "Vrelo Bosne"

Za istraživanje i ocjenu stanja flore je odabrano 16 tačaka, čije su osnovne karakteristike predstavljene u tabeli 8 u nastavku.

Tabela 8: Osnovne karakteristike istraživanih lokaliteta

Br. br.	Lokalitet	Stanište	Latitude (N)	Longitude (E)	Zona
1.	Vrelo Bosne 1 – šuma	Šuma crne joha	43.821657	18.269925	Nukleus
2.	Vrelo Bosne 2 – šuma	Šuma crne joha	43.820087	18.273278	Nukleus
3.	Vrelo Bosne 3 – šuma	Šuma vrbe	43.824440	18.272455	Nukleus
4.	Vrelo Bosne 4 – livada 1	Higrofilna livada	43.820136	18.273099	Nukleus
5.	Vrelo Bosne 5 – livada 2	Higrofilna livada	43.822129	18.271509	Nukleus
6.	Vrelo Bosne 6 – livada 3	Mezofilna livada	43.819342	18.273276	Nukleus
7.	Vrelo Bosne 7 – livada 4	Higrofilna livada	43.820794	18.276225	Puffer
8.	Vrutci – livada	Higrofilna livada	43.817641	18.276919	Puffer
9.	Mala aleja – livada 1	Mezofilna livada	43.817136	18.285530	Puffer
10.	Stojčevac 1 – šuma	Šuma crne joha	43.811726	18.287340	Puffer
11.	Stojčevac 2 – šuma	Šuma hrasta i graba	43.809772	18.289166	Puffer
12.	Stojčevac – livada	Higrofilna livada	43.812658	18.288113	Puffer
13.	Velika aleja 1	Ugaženo stanište	43.818817	18.278226	Puffer
14.	Velika aleja 2	Ugaženo stanište	43.821457	18.289673	Puffer
15.	Velika aleja 3	Nitrofilno stanište	43.823597	18.299598	Puffer
16.	Banjski park	Ugaženo stanište	43.824708	18.306214	Puffer

Na prostoru SP "Vrelo Bosne", ukupno je zabilježeno **357 taksona vaskularnih biljaka**, od čega je:

- u literaturi od ranije bilo poznato 217 vrsta
- terenskim obilaskom angažovanog eksperta za floru zabilježeno 298 vrsta.

Terenskim radom nije potvrđeno 59 vrsta, a koje su ranije bile navedene u literaturi, dok je terenskim istraživanjem angažovanog eksperta identifikovano 139 novih vrsta za dato područje, koje se ranije nisu spominjale u literaturnim podacima.

Treba napomenuti da se u literaturi navode i neke vrste koje su autohtone za prostor Bosne i Hercegovine ili čak endemične, a koje su u ovaj prostor unesene zbog dekorativnih osobina (*Picea omorika* (Pančić) Purk.) i njihovo spontano širenje nije zabilježeno. S druge strane, zabilježene su alohtone vrste, za koje je primijećeno da se šire sjemenom ili vegetativno (divlji kesten - *Aesculus hippocastanum* L., mahonija - *Mahonia aquifolium* (Pursh) Nutt., bagrem - *Robinia pseudoacacia* L.). Ukupan pregled flore naveden je u prilogu 13.

Niti jedna od zabilježenih biljnih vrsta na području SP "Vrelo Bosne" ne ulazi u kategoriju Natura 2000 vrsta niti je endemična za prostor Balkanskog poluostrva. Prema navodima u **važjećoj Crvenoj listi divljih vrsta i podvrsta biljaka, životinja i gljiva (Sl. novine FBiH, 7/14)**, na ovom području prisutne su biljne vrste livadska šaš *Carex nigra* (L.) Reichard, sa kategorijom ugroženosti DD i udovičica *Scabiosa cinerea* Lam. subsp. *cinerea* (slika 10), sa kategorijom ugroženosti LC. Međutim, treba napomenuti da vrsta *Carex nigra* nije zabilježena tokom ovog istraživanja.

Slika 10: Svijetlošišna udovičica *Scabiosa cinerea* Lam. Subsp. *cinerea*

Posebna pažnja u okviru istraživanja obraćena je na šume crne joha *Alnion glutinosa-incanae*, tj. staništa sa Aneksa I EU Direktive o staništima (Direktiva Vijeća 92/43/EEZ). Utvrđeno je prisustvo ovog staništa na prostoru Vrela Bosne i Stojčevca, kao i da su šume u dobrom stanju, bez tragova oštećenja ili propadanja i da u njima dominiraju vrste umjereno vlažnih i vlažnih staništa: crna joha (*Alnus glutinosa*), bijela vrba (*Salix alba*), vrba iva (*S. caprea*), pepeljasta vrba (*S. cinerea*), pjegasti kozlac (*Arum maculatum*), prava končara (*Filipendula ulmaria*), naočiti šupljozub (*Galeopsis speciosa*), metiljeva trava (*Lysimachia nummularia*), kiseličasti dvornik (*Persicaria lapathifolia*), lepršavi sit (*Juncus effusus*), prava vučja noga (*Lycopus europaeus*) i purpurna vrbica (*Lythrum salicaria*) (Slika 11).

Slika 11: Šume crne johe na području SP „Vrelo Bosne“

Alohtone vrste i alohtone invazivne vrste su zabilježene samo u malom broju (bijeli javor, negundovac-*Acer negundo*, jednogodišnja krasolika-*Erigeron annuus* i bagrem-*Robinia pseudoacacia*) na lokalitetu Vrelo Bosne 1, sjeverno od šetnice u blizini restorana „Labud“, koji je relativno izložen antropogenom djelovanju.

Na lokalitetu Vrelo Bosne 2, koji se nalazi nizvodno od prvog lokaliteta na nepristupačnom mjestu, nije zabilježena niti jedna strana vrsta, a ovaj lokalitet u odnosu na prvi, odlikuje siromašniji floristički sastav u smislu nedostatka vrsta vezanih za antropogena staništa. U šumi crne johe na Stojčevcu, od stranih vrsta zabilježena je samo poljska krivičica-*Anagallis arvensis*.

Slika 12: Položaj šuma crne johe na području SP „Vrelo Bosne“

Općenito, broj vrsta, floristički sastav i stanje vegetacije u šumi crne johe na području SP Vrelo Bosne i Stojčevca se malo razlikuju, što je posljedica relativno ujednačenih ekoloških uslova koji vladaju na prostoru SP „Vrelo Bosne“, u smislu geološke homogenosti, činjenice da je teren uglavnom ravan, sa prosječnom nadmorskom visinom od oko 520 m n.v. i klimatske ujednačenosti. Cjelokupni prostor ima visok nivo površinske i podzemne vode, što se ogleda u nedostatku kserofilnih biljnih vrsta. Razlike u florističkom sastavu na području SP „Vrelo Bosne“ su isključivo posljedica antropogenog djelovanja kroz protekli period. Šume crne johe (slika 12) obrazuju vodozaštitne zone uz vodotok i reguliraju vodni režim kopna na Vrelo Bosne, od čega zavisi opstanak i drugih staništa i vrsta na ovom području. Vrste koje izgrađuju ovu zajednicu imaju visoke indikatorske vrijednosti za relativnu

vlažnost, pa mogu poslužiti za ekološki monitoring prostora u cilju determinacije stepena eutrifikacije i stabilnosti ukupnog ekosistema na prostoru SP "Vrelo Bosne". Na području Stojčevca, koji se trenutno nalazi u pufer zoni zaštićenog područja, zabilježen je bogat floristički sastav i očuvane zajednice šume johe.

Područje SP "Vrelo Bosne" zauzimaju parkovski prostori sa brojnim alohtonim vrstama u Velikoj aleji, zatim Stojčevačkoj aleji i prema zgradi Šumarske škole. Zabilježene alohtone vrste u parkovskim prostorima predstavljene su zasebno u tabelama 9, 10, 11 i 12.

Tabela 9: Vrste drveća Velike aleje

Drveće	Narodni naziv
<i>Platanus x acerifolia</i>	javorolisi platan
<i>Aesculus hippocastanum</i>	divlji kesten

Tabela 10: Vrste drveća Stojčevačke aleje

Drveće	Narodni naziv
<i>Acer negundo</i>	bijeli javor, negundovac
<i>Acer platanoides</i>	platanolisi javor
<i>Acer pseudoplatanus</i>	gorski javor
<i>Acer saccharinum</i>	srebrenolisi javor
<i>Catalpa bignonioides</i>	katalpa
<i>Fraxinus excelsior</i>	bijeli jasan
<i>Quercus robur</i>	hrast lužnjak
<i>Robinia pseudoacacia</i>	bagrem
<i>Tilia cordata</i>	sitnolisna lipa
<i>Tilia platyphyllos</i>	velelisna lipa

Tabela 11: Vrste drveća u aleji prema zgradi nekadašnje Šumarske škole

Drveće	Narodni naziv
<i>Picea abies</i>	smrča
<i>Pinus nigra</i>	crni bor

Tabela 12: Vrste drveća u aleji ul. Jasika

Drveće	Narodni naziv
<i>Aesculus hippocastanum</i>	divlji kesten

U cilju unapređenja upravljanja SP "Vrelo Bosne", kao odgovor na gore prepoznatu problematiku, predlaže se:

- uspostava redovnog monitoringa stanja zajednica šume crne johe, ali i nešumskih ekosistema na ovom prostoru
- izvođenje detaljnih istraživanja flore i vegetacije, sa posebnim osvrtom na pojavu i širenje stranih invazivnih vrsta, posebno kada je u pitanju japanski dvornik (*Reynoutria japonica*), koji bujnim rastom potiskuje prirodnu vegetaciju i ambrozija (*Ambrosia artemisiifolia*), vrsta sa izuzetno alergenim polenom, od kojih su obje u većem broju zabilježene kod fijakerskog stajališta na početku Velike aleje, i za koje postoji mogućnost da se počnu širiti na šire područje SP "Vrelo Bosne"
- edukacija osoblja i šire javnosti o prisustvu i negativnim posljedicama invazivnih vrsta i potrebi za redovnim monitoringom zabilježenih invazivnih biljaka na ovom području.

Potrebno je napomenuti da je u toku inventarizacija invazivnih vrsta flore za KS, a u toku 2020. godine će biti gotov *Elaborat za invazivne vrste flore u zaštićenim područjima KS* na kojem radi

udruženje Biolog. Time će se osigurati pouzdani i ažurni podaci o invazivnim vrstama na području SP "Vrelo Bosne" te omogućiti suzbijanje širenja invazivnih vrsta prema preporukama iz Elaborata.

Fauna. Analiza faune SP "Vrelo Bosne" bazirana je na obradi dostupnih literaturnih podataka i podataka prikupljenih tokom terenskih istraživanja rađenih u periodu od 2000. do 2019. godine što se može smatrati savremenom faunom datog područja. Na ovaj način nastojalo se sagledati što potpunije fauna SP "Vrelo Bosne" i sa historijskog, ali i sa savremenog aspekta.

Posebna terenska istraživanja su urađena u augustu i septembru 2019. godine, a kojima je nastojano izvršiti provjeru ranijih podataka. Tokom istraživanja vršeno je posmatranje ptica putem dvogleda 8x50, dok je za ostale skupine vršeno neposredno posmatranje iz blizine, uočavanje tragova životinja i uginulih jedinki. Istraživanjima je obuhvaćen veći dio zaštićenog područja SP "Vrelo Bosne", pri čemu je rađen linijski transekt koji je obuhvatao centralni dio Vrela Bosne (nukleus) duž obale rijeke Bosne prema Rimskom mostu, osam dužinskih transekata unutar nukleusa zaštićenog područja, zatim dio od nukleusa duž Velike aleje do kraja pufer zone, dio od Stojčevačke aleje prema Stojčevcu i tri dužinska poteza u dijelu Stojčevca, od igrališta do Stojčevačke aleje. Usljed vremenske ograničenosti nije bilo moguće sagledati sve sezonske aspekte i grupe faune. Sveobuhvatni prikaz 153 vrste faune područja SP "Vrelo Bosne" daje se u prilogu 14.

U tabeli 13 se nalazi sažeti prikaz ukupnog broja vrsta faune utvrđene u SP "Vrelo Bosne" (period 2000.-2019.) sa pregledom broja vrsta koje se nalaze na listi Natura 2000 i Crvenoj listi FBiH.

Tabela 13: Pregled vrsta faune utvrđene u SP "Vrelo Bosne" (period 2000.-2019.)

Grupa	Ukupan broj vrsta	Broj vrsta (Natura 2000)	Broj vrsta (Crvena lista FBiH)
Rakušci	2	0	2
Insekti	15	0	7
Ribe	7	1	1
Vodozemci	10	1	4
Gmizavci	11	2	2
Ptice	79	14	19/6 (na migraciji i zimovanju)
Sisari	28	2	5
Ukupno	152	20	40/27

Mnoge od identificiranih vrsta faune su okarakterisane kao ugrožene ili zahtijevaju zaštitu. Na području SP "Vrelo Bosne" zabilježeno je 20 vrsta faune koje se nalaze na listi Natura 2000 i 27 vrsta faune (potencijalno 40 vrsta) sa Crvene liste divljih vrsta i podvrsta biljaka, životinja i gljiva. U vodama izvora na Vrelu Bosne i Stojčevcu nađene su dvije endemične vrste račića (*Gammarus bosniacus* Schaferna, 1922, *Niphargus illidzensis* Schaferna, 1922) koje su okarakterisane kao ugrožene na Crvenoj listi FBiH, gdje se ukazuje na potrebu stroge zaštite izvorišta na datim lokalitetima.

Prema dostupnim podacima, u makrozoobentosu vodenih površina SP "Vrelo Bosne" zabilježene su 34 vrste. Vodene površine predstavljaju posebnu specifičnost SP "Vrelo Bosne" i značajan biološki i ekonomski resurs. U zoobentosu Vrela Bosne zabilježena je 21 vrsta, a na lokalitetu Rimskog mosta 36 taksona beskičmenjaka. Među navedenim vrstama zoobentosa izdvajaju se endemične vrste vodenih račića *Niphargus illidzensis* i *Gammarus bosniacus*. Također, značajno je naglasiti da je u vodama Večerice zabilježeno prisutvo kritično ugroženih vrsta insekata *Chaetopteryx bosniaca*, *Annitela apfelbecki* i *Drusus bosnicus* (Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Sarajevu & Centar za ekologiju i prirodne resurse, 2016).

Zabilježeno je sedam vrsta riba u vodama koje obuhvata SP "Vrelo Bosne". Tokom istraživanja koja su vršena i obavljene 1976. godine, nije zabilježena vrsta *Salvelinus fontinalis*-zlatovčica, za koju su

ranije postojali podaci da je prisutna na ovom području. Među zabilježenim vrstama su *Salmo trutta m. fario* (potočna pastrmka), *Thymallus thymallus* (lipljen), *Hucho hucho* (mladica), *Phoxinus phoxinus* (gagica), *Chondrostoma nasus* (škobalj) i *Squalus (=Leuciscus) cephalus* (klijen).

Zabilježena je 21 vrsta gmizavaca i vodozemaca, od toga jedna invazivna vrsta *Trachemys scripta* (Thunberg, 1792) koja se pojavljuje na padinama Igmana (Zimić, 2014).

Ptice su istraživane u okviru ornitoloških istraživanja dr. Otmara Reisera u periodu od 1888. do 1915. godine. Postoji pretpostavka da je S. Obratil kasnije prikupljao podatke, iako podaci nisu nikada objavljeni. Tokom 2018. i 2019. godine Ornitološko društvo "Naše ptice" je radilo na inventarizaciji ornitofaune ovog područja u sklopu projekta *Uspostavljanje sistema monitoringa ptica na zaštićenim područjima Kantona Sarajeva*. Prema obrađenim literaturnim podacima i podacima terenskih istraživanja, na ovom području je zabilježeno ukupno 112 vrsta ptica, a tokom posljednjih dvogodišnjih terenskih istraživanja zabilježeno je 79 vrsta.

Rijetke podatke o **sisarima** na području Vrela Bosne i okoline nalazimo u Bolkayevim radovima s početka 20. stoljeća (Bolkay 1924). U 2002. i 2003. su vršena istraživanja i na osnovu njih, u Prijedlogu za zaštitu područja Vrela Bosne, dat je popis od 20 vrsta (Avdićbegović et al., 2004). U datom Prijedlogu među zabilježenim vrstama su kuna bjelica (*Martes foina*), zeč (*Lepus europaeus*), vjeverica (*Sciurus vulgaris*), lasica (*Mustela nivalis*), vidra (*Lutra lutra*) i dr. Osim datih vrsta prema novijim saznanjima zabilježena je i divlja svinja (*Sus scrofa*).

Ugrožene vrste faune u SP "Vrelo Bosne". Terenskim istraživanjima i pregledom literaturnih podataka za područje SP "Vrelo Bosne", utvrđeno je prisustvo karakterističnih vrsta faune koje se nalaze u kategorijama ugroženih vrsta na Crvenoj listi FBiH i vrsta koje su uvrštene na listu Natura 2000 vrsta.

Od obrađenih skupina **insekata**, 7 vrsta insekata iz tri reda Ephemeroptera- vodencvjetovi, Trichoptera-tulari i Lepidoptera-leptiri, se nalazi na Crvenoj listi FBiH, s tim da su četiri vrste označene visokom kategorijom ugroženosti (Tabela 55). Endemske vrste **rakušaca** *Gammarus bosniacus* Schaferna, 1922, *Niphargus illidzensis* Schaferna, 1922 SP Vrelo Bosne prema kriterijima Crvene liste FBiH, okarakterisane su kao ranjive i time je ukazana potreba za strogom zaštitom izvorišta na datim lokalitetima (tabela 54).

Mladica (*Hucho hucho* Linnaeus, 1758) je jedina **riba** sa popisa Natura 2000 i sa Crvene liste FBiH koja je rijetko zabilježena u vodama oko Rimskog mosta (Tabela 56).

Od četiri vrste **vodozemaca** zabilježenih na područjima SP "Vrelo Bosne", koje se nalaze na Crvenoj listi FBiH, posebno se izdvaja žuti mukáč (*Bombina variegata* Linnaeus, 1758). Ova vrsta se ujedno nalazi i na listi Natura 2000, ali na ovom području nije zabilježena u novije vrijeme i potrebno je posvetiti više istraživanja datoj vrsti (Tabela 57).

Barska kornjača (*Emys orbicularis*) i obična čančara (*Testudo hermanni*) su dvije vrste **gmizavaca** zabilježenih na području SP "Vrelo Bosne". Obje vrste se nalaze na listi Natura 2000, a označene su i kao ranjive na Crvenoj listi FBiH. Obje vrste su veoma rijetke na području SP "Vrelo Bosne". Barska kornjača je u novije vrijeme nalažena oko Rimskog mosta, dok je čančara nađena samo jednom u Stojčevačkoj aleji (Tabela 58).

Ptice predstavljaju najbrojniju skupinu na području SP "Vrelo Bosne", a zabilježeno je 14 vrsta koje se nalaze na listi Natura 2000. Sa Crvene liste FBiH zabilježeno je 19 gnjezdara i šest vrsta koje se susreću tokom migracije i zimovanja, a skoro sve vrste su zabilježene i u novije vrijeme. Među značajnim nalazima ptica, izdvajaju se vodenkos (*Cinclus cinclus*), vrsta prisutna u nukleus zoni oko izvorišta, koja je inače indikator čistih voda i svojevrsan simbol SP "Vrelo Bosne", i drozd borovnjak (*Turdus pilaris*), vrsta čije je prvo gniježđenje u BiH zabilježeno u parkovima kod hotela na Ilidži

(Dender & Kotrošan, 2006). Njihov mikroareal gniježđenja proširio se na nukleus zaštićenog područja, što je potvrđeno kada su uočene mlade jedinke 2019. godine (Tabela 59).

Od zabilježenih vrsta sisara, na području SP "Vrelo Bosne" izdvaja se pet vrsta koje su okarakterisane kao posebno značajne: češće uočena vrsta evropski jež (*Erinaceus europaeus*), vidra (*Lutra lutra*), koja nije stalna vrsta na ovim područjima i viđa se povremeno, zatim šišmiši koji su uočeni uglavnom u području nukleusa i oko Rimskog mosta, a sve navedene vrste su uvrštene na Crvenu listu FBiH (Tabela 60).

Analiza stanja faune na zaštićenom području SP "Vrelo Bosne" ukazuje na primarnu potrebu pokretanja sistematskog istraživanja.

Stanje staništa, po pitanju održivosti vrsta, u nukleus zoni je zadovoljavajuće. Preporuka je da se poveća stepen zaštite samog izvorišta i ograniči pristup turistima na ovom dijelu. Jedan od problema predstavljaju zapuštena staništa na dijelu Stojčevca i Stojčevačke aleje.

Kada su u pitanju invazivne vrste u fauni ovog područja, potrebno je posebnu pažnju ukazati na prisustvo žutouhe kornjače (*Trachemys scripta*), koja je bila zabilježena na padinama Igmana (Zimić, 2014) i postoji opasnost da se proširila na područje SP "Vrelo Bosne". U tom smislu potrebno je obratiti pažnju prilikom nadzora kako bi se uklonile iz prostora. Od drugih invazivnih vrsta faune navedenog područja, posebno insektima, u ovom trenutku nije moguće govoriti o konkretnim mjerama bez utvrđivanja njihovog prisustva i stepena njihove brojnosti.

Gljive. Najznačajniji tipovi staništa za gljive u SP "Vrelo Bosne" su na prvom mjestu livade i pašnjaci kojih na ovom području u nešto manjim cjelinama ima u izobilju, zatim gmljaci, šibljac i manje sastojine lišćara, poplavne šume johe i vrbe te Velika aleja. 2019. godine, mikološko udruženje Myco BiH je u okviru projekta *Inventarizacija gljiva na teritoriji zaštićenih područja Kantona Sarajevo* identificiralo 62 vrste iz odjeljka Basidiomycota i 42 vrste gljiva iz odjeljka Ascomycota. Kao brojne vrste u ekosistemima livada i pašnjaka prepoznate su vrste roda *Hygrocybe*: *H. ornicata*, *H. calciphila*, *H. virginea* var. *virginea*, *H. conica*, *H. pratensis* i *H. psittacinate* gljive iz porodice *Clavariaceae*: *Clavaria fragilis* i *Clavulinopsis helvola*. Osim toga, u okviru ovih istraživanja registrovan je i određeni broj vrlo značajnih vrsta na području Velike aleje od kojih vrijedi izdvojiti: *Chamaemyces fracidus*, *Corcyceps militaris* (entomopatogena gljiva koja parazitira na gusjenicama), *Patellaria atrata*, *Pluteus aurantiorugosus* (jedini nalaz u BiH), *Royoporus badius* i brojne druge vrste. U finalnoj publikaciji ovog projekta (Jukić N., Omerović N. i Tomić S., 2019), za SP "Vrelo Bosne" su date preporuke koje se odnose na prepuštanje odumrlih ili polomljenih grana prirodnim procesima gdje god je to moguće, a s ciljem zaštite i očuvanja identifikovanih vrsta gljiva. Preporuka se posebno odnosi na vrste *Sarcoscypha austriaca* (učestala prije stvaranja i poslije otapanja snježnog pokrivača) i *Ionomitotis fulvotrigens* (registrovana u blizini posljednjeg drvenog mosta prema kružnoj šljunkovitoj šetnici).

3.1.4 Stanje rekreativno-turističkih vrijednosti i izgrađenih objekata SP "Vrelo Bosne"

Za potrebu analize i ocjene stanja rekreativno-turističkih vrijednosti i izgrađenih objekata analizirana je dostupna literatura i posjećeno je svih 16 lokaliteta unutar SP "Vrelo Bosne" koji su identificirani kao značajni rekreativno-turistički i izgrađeni lokaliteti.

Izgrađeni objekti. Područje SP "Vrelo Bosne" nalazi se u neposrednoj blizini centra Ilidže, na oko 300 metara od krajnje sjeverne granice zaštićenog područja kod hotela na Ilidži te oko 3,5 kilometara zračne linije od nukleus zone Vrela Bosne. Obzirom na prirodni značaj kompleksa Vrelo Bosne za grad Sarajevo kroz duži historijski razvoj, još od neolita (nalazišta u Butmiru), pa sve do Osmanskog i austro-ugarskog perioda, područje je uvijek bilo pod uticajem gradnje. Tako se na ovom području u kategoriju izgrađenih objekata mogu svrstati sljedeći:

- individualni stambeni objekti u naseljima Lužani, Bare, Konaci, Plandište, Vrutci, Čitluci, Glavogodina i Jasika
- objekti u funkciji upravljanja od strane Upravljača KJUzZPP KS
- turistički kompleksi (Vrelo Bosne i Stojčevac)
- objekti koji su u nadležnosti upravljanja KJKP ViK i u funkciji vodosnabdijevanja
- ostaci (temelji) izgrađenih objekata
- ugostiteljski objekti
- parking prostori.

Nukleus. Na zapadnom ulazu u SP "Vrelo Bosne" nalazi se kuća sa sjedištem Upravljača KJUzZPP KS, koja sadrži kancelarije za administrativne poslove i javni toalet, kao i odvojeni objekat za opremu i alat radnika za održavanje Vrela Bosne.

Slika 13: Sjedište Upravljača i javni toalet (lijevo), objekat za opremu i alat (desno)

Od ugostiteljskih objekata potrebno je spomenuti restoran „Labud“ koji se također nalazi u nukleus zoni SP "Vrelo Bosne" te u prvoj vodozaštitnoj zoni. Restoran je izgrađen uz sami tok rijeke Bosne i svojim postojanjem i poslovanjem je u suprotnosti sa važećim zakonodavnim okvirom u oblasti zaštite vodnih resursa i zaštite prirode. Objekat predstavlja opasnost za zagađenje voda u prostoru, odnosno opasnost za kvalitet vode koju piju građani Kantona Sarajevo. Jedan dio otpadnih voda iz ovog objekta se vrši putem instalirane septičke jame koju na osnovu ugovora sa restoranom „Labud“ prazni KJKP ViK, dok se drugi dio otpadnih voda direktno ispušta u vodotok rijeke Bosne.

Pored trenutnog restorana, u nukleus zoni se nalaze temelji nekadašnjeg restorana „Vrelo Bosne“ čiji status će morati riješiti PPPPO SP "Vrelo Bosne". Potrebno je razmotriti da li se ovom objektu može dati funkcija objekta privremenog karaktera dok se ne donese PPPPO SP "Vrelo Bosne". U blizini ovog lokaliteta, nalaze se i temelji objekta čiji je prethodni vlasnik bila kompanija Bosna folklor. Ovaj lokalitet nije stavljen u funkciju i usljed nakupljanja vode predstavlja mjesto gdje se u ljetnom periodu množe komarci, čime se narušava kvalitet boravka posjetioca u prostoru kao i vizuelni izgled nukleusa. Prema katastarskim podacima iz baze FUzGilPP, ovaj objekat je sada u vlasništvu Općine Ilidža. Kao i u slučaju temelja nekadašnjeg restorana „Vrelo Bosne“, za ovaj objekat je također potrebno razmotriti uspostavljanje objekta privremenog karaktera koji će doprinijeti razvoju i promociji vrijednosti SP "Vrelo Bosne".

Slika 14: Temelji bivšeg objekta Bosna folklor

Pufer. Ostali turističko-ugostiteljski objekti koji se nalaze na području SP "Vrelo Bosne" nalaze se u pufer zoni u koje se ubrajaju hoteli na Ilidži: hotel Austria & Bosna, hotel Hercegovina, hotel Crystal, hotel Spa Terme Hotel te hotel Krone koji se nalaze na krajnjoj sjevernoj granici obuhvata zaštićenog područja. Na početku Velike aleje nalazi se hotel Aleja koji je nastao renoviranjem vile koja se ubraja u kulturno-historijsko naslijeđe iz austro-ugarskog perioda.

Na lokalitetu Stojčevac nalazi se više predratnih turističko-ugostiteljskih objekata koji su danas u devastiranom stanju gdje su ostale samo vidljive ruševine koje su u međuvremenu postale lokacije za odlaganje otpada. Od rekreativnih objekata postoje privatni teniski tereni kod vila na aleji te pojedini sportski tereni (u lošem stanju) na Stojčevcu. Što se tiče rekreativnih objekata danas je u funkciji samo Velika aleja sa Stojčevcem koji mnogi posjetitelji koriste za trčanje, šetnju ili biciklizam, dok ostalih rekreativnih objekata i aktivnosti na Stojčevcu skoro da nema. Također, **Velikom alejom do Vrela Bosne voze i fijakeri, koji predstavljaju prepoznatljivi simbol i trenutno glavnu turističku atrakciju Vrela Bosne. Fijakerska stajališta se nalaze na početku Velike aleje, na ulazu u nukleus zonu Vrela Bosne i ulaze u obuhvat prve vodozaštitne zone Sarajevskog polja.**

Kao što je vidljivo u tabeli 14 u okviru obuhvata SP "Vrelo Bosne" prisutno je ukupno 827 objekata (Izvor: Katastarski podaci Federalne uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove (FUzGIPP), satelitske snimke i terenski obilazak), u kategorijama stambeni, pomoćni i poslovni objekti. U nastavku teksta se daje detaljnija informacija za svaku od kategorija.

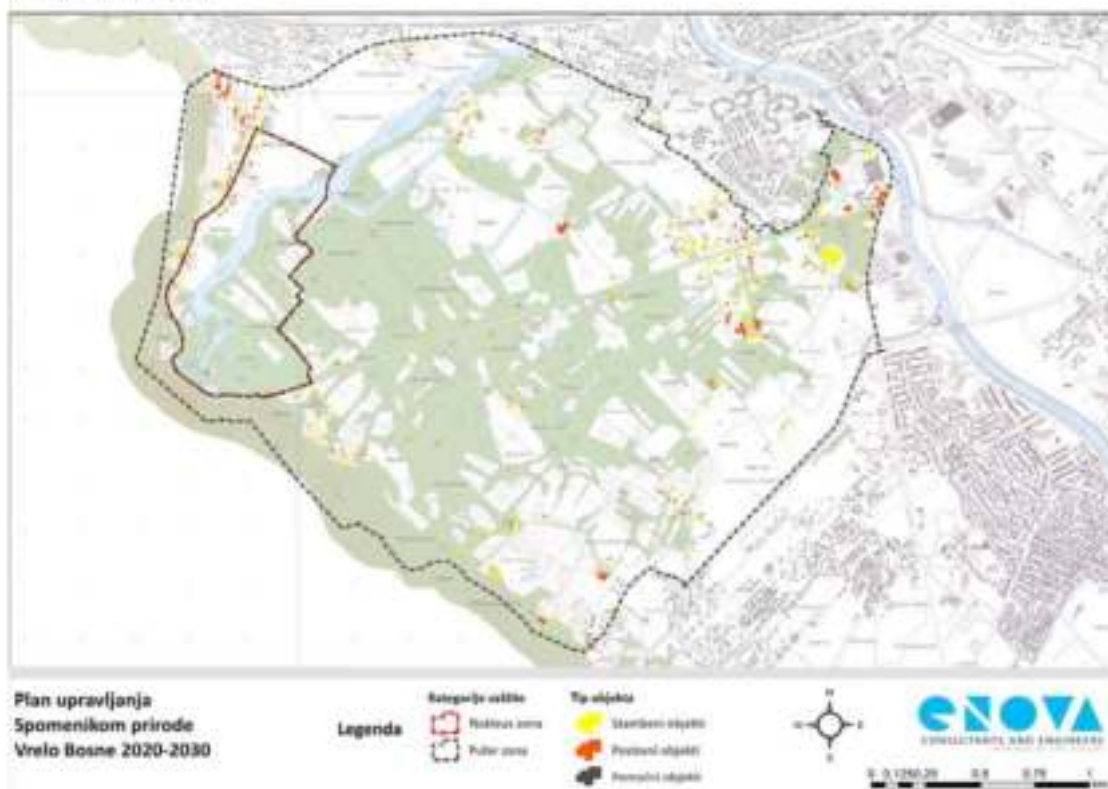
Tabela 14: Broj objekata i kategorizacija prema naseljima na području SP "Vrelo Bosne" (Izvor: Katastarski podaci Federalne uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove (FUzGIPP), satelitske snimke i terenski obilazak)

Naselje	Zona	Tip objekta			Ukupno
		Stambeni objekti	Pomoćni objekti	Poslovni objekti	
Vrelo	Nukleus zona	9	17	9	35
Pfandište	Nukleus/pufer zona	63	73	62	198
Bare	Pufer zona	25	40	27	92
Čitluci	Pufer zona	17	48	46	111
Glavogodina	Pufer zona	14	18	14	46
Jasika	Pufer zona	44	28	35	107
Konaci	Pufer zona	10	7	5	22
Lužani	Pufer zona	8	34	36	78
Vrutci	Pufer zona	40	42	56	138

Ukupno	230	307	290	827
--------	-----	-----	-----	-----

Objekti koji se nalaze na području SP "Vrelo Bosne" obuhvataju naselja Lužani, Bare, Konaci, Plandište, Vrutci, Čitluci, Glavogodina i Jasika. Na osnovu analize katastarskih podataka Federalne uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove (FUzGiPP), satelitskih snimaka i terenskog obilaska, na području SP "Vrelo Bosne" nalazi se ukupno 827 objekata različitih kategorija koji su prikazani na slici 15. Najveći broj objekata nalazi se u naseljima Plandište i Vrutci. **Područje Plandišta karakteriše veliki broj novih objekata nastalih nakon rata, koji sa stanovišta zaštite vodnih resursa predstavljaju opasnost u vidu pojačane nelegalne izgradnje, neadekvatnog odvođenja otpadnih voda, uzgoja stoke, poljoprivrede i nekontrolisanog odlaganja otpada.** Naselje Vrutci predstavlja staro naselje u kojem su pomiješani arhitektonski stilovi gradnje. U naselju Vrutci nalazi se 138 objekata, od čega desetak objekata pripada starom stilu gradnje karakterističnom za ruralna naselja te se ovi objekti nalaze u vrlo lošem stanju.

Drugi prevladavajući stil su kuće iz 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća, dok je zapažena i novija gradnja koja se ne uklapa u prethodne stilove gradnje i narušavaju ukupnu kompoziciju naselja (KZzKHIPN, 2004). Južno od naselja Vrutci nalazi se lokalitet Stojčevac, koji karakterišu uglavnom objekti od prije rata koji su srušeni ili u većoj mjeri oštećeni, dok je dalje u naseljima Glavogodine i Jasika uočen veći broj stambenih objekata novije gradnje. Područje Lužana i Bara odlikuje se uglavnom objektima starije gradnje, ali je i na području neposredno uz Veliku aleju zapažena novija izgradnja objekata.

Slika 15: Smještaj i tipovi objekata na Vrelo Bosne

Ocjena stanja rekreativno-turističkih vrijednosti i izgrađenih objekata u SP "Vrelo Bosne" data je u tabeli 15 u nastavku.

Tabela 15: Ocjena stanja rekreativno-turističkih vrijednosti i izgrađenih objekata SP "Vrelo Bosne"

R. br.	Vrijednost/objekat	Stanje	Obratovanje
			Rekreativno-turistička vrijednosti i izgrađeni objekti
1.	Izvor Vrelo Bosne i nukleus zona SP	Dobro	Stanje odgovara kategoriji namjene.
2.	Temelji bivšeg objekta Bosna folklor	Loše	Objekat nije stavljen u funkciju, predstavlja mjesto prekomjernog množenja komaraca u ljetnom periodu usljed nakupljanja vode. Postoji potencijal za uspostavljanje objekta privremenog karaktera.
3.	Temelji bivšeg restorana Labud	Loše	Objekat nije stavljen u funkciju, postoji potencijal za uspostavljanje objekta privremenog karaktera.
3.	Sjedište Upravljača KJUZZPP KS	Srednje	Trenutni objekat potrebno je renovirati u okviru gabarita i unaprijediti javni toalet da zadovoljava potrebne higijenske i estetske kriterije. Moguće je uvesti naplatu za korištenje toaleta.
4.	Fijakersko stajalište na Vrelo Bosne	Dobro	Na stajalištima ugrađen prečistač otpadnih voda.
5.	Velika aleja	Srednje do loše	Stabla platana su dosegla vrhunac vegetacije, a aleja je onečišćena konjskim izmetom.
6.	Stojčevačka aleja	Srednje	Staze nisu uređene i ne postoji adekvatna turistička signalizacija. Nedostatak parkovskog mobilijara i prateće infrastrukture.
7.	Vrelo Borin I i II	Srednje	Stanje prirodnih vrijednosti je dobro, ali je potrebno utvrditi i uskladiti upravljačke odnose na ovom prostoru.
8.	Stojčevačka vrela	Srednje	Stanje prirodnih vrijednosti je dobro, ali je potrebno utvrditi i uskladiti upravljačke odnose na ovom prostoru. Tokom terenskog obilaska (rana jesen) utvrđen je i nizak nivo vode na lokalitetu.

Infrastruktura. Za potrebe analize i ocjene stanja infrastrukture na osnovu terenskog obilaska i dostupne literature obrađene su sljedeće tematske jedinice: upravljanje otpadom, saobraćajna infrastruktura, kanalizacija i turistička signalizacija.

U okviru SP "Vrelo Bosne", KJKP Rad vrši prikupljanje komunalnog otpada. Na području SP postoje 34 lokacije za prikupljanje otpada (ZzPR KS, 2017) od čega:

- 22 lokacije kontejnerskih mjesta
- 11 lokacija na kojima su izgrađene niše, te
- jedna lokacija niša – zeleni otok (tri kante za razvrstavanje otpada).

Važno je naglasiti da se na određenom broju lokacija za prikupljanje otpada nalaze posude koje su u vlasništvu pravnih lica tj. iste su namijenjene za prikupljanje otpada proizvedenog u objektima pravnih lica. Također, određeni broj lokacija za prikupljanje otpada je namijenjen za otpad proizveden od strane lokalnog stanovništva za koje je *Elaboratom o lokacijama reciklažnih dvorišta, niša i zelenih otoka sa lociranjem u prostorno-planskoj dokumentaciji i investicijskim planom Općine Ilidža* planirano ukidanje s ciljem uspostavljanja dvolinijskog sistema prikupljanja otpada (ZzPR KS, 2020).

Na području SP nalaze se kante i korpe za prikupljanje otpada, koje su u vlasništvu KJUZZPP KS, smještene na područjima koja su pod najvećim pritiskom turista (Vrelo Bosne, Stojčevac, Rimski most). Međutim, većina posjetitelja ima nisku svijest o očuvanju prirode zbog čega se javljaju problemi sa neadekvatnim odlaganjem otpada koji radnici na održavanju iz KJUZZPP KS uklanjaju. Neadekvatno odlaganje otpada zabilježeno je i u devastiranim područjima – kompleks objekata na Stojčevcu i zgrada Šumarske škole, koje se ponavlja i pored redovnih akcija čišćenja koje provodi KJUZZPP KS.

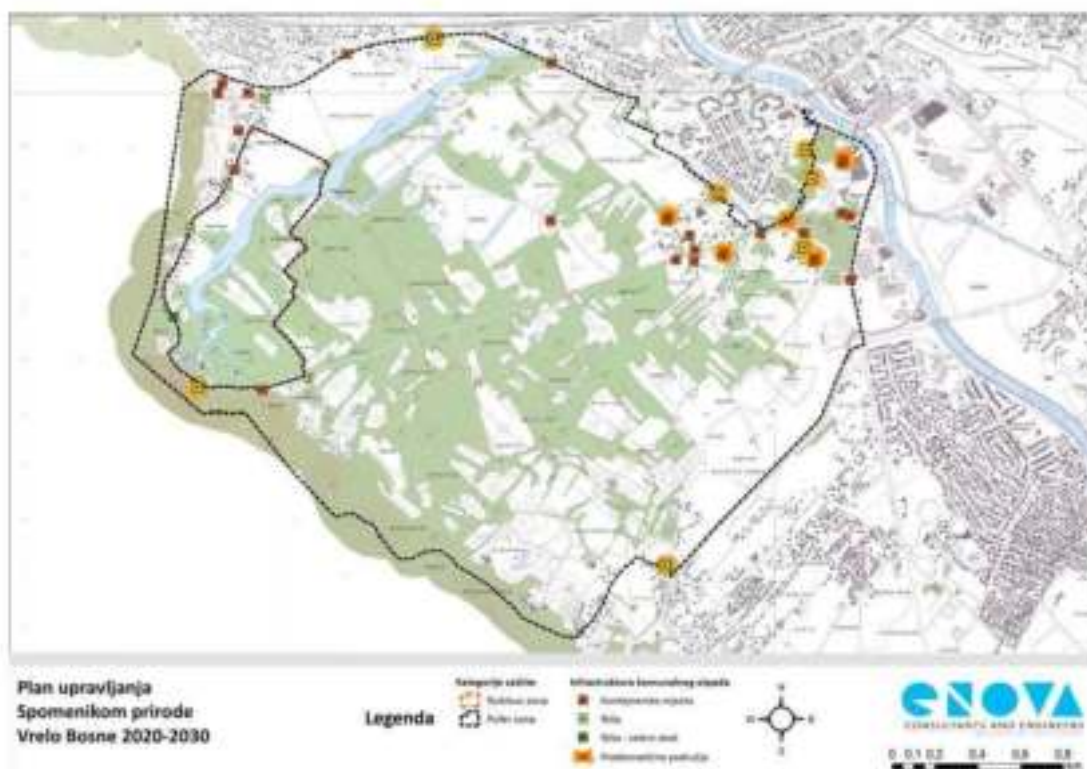
Prema *Elaboratu o lokacijama reciklažnih dvorišta, niša i zelenih otoka sa lociranjem u prostorno-planskoj dokumentaciji i investicijskim planom Općine Ilidža*, na ovom području identificirano je 12 "problematicnih" lokacija, od kojih se najveći broj nalazi na području naselja Lužani i banjškog kompleksa Hotela Ilidža (9 problema). Uzroci problema na datim lokalitetima su: odlaganje

građevinskog otpada, parkiranje vozila te otežan pristup kontejnerima jer su u pitanju slijepe ulice. U ostatku zaštićenog područja identificirani problemi zastupljeni su na područjima naselja Glavogodina, kod Vrela Bosne te na regionalnom putu u Blažuju kod Rimskog mosta, a vezani su za odlaganje građevinskog otpada kod kontejnera. Prema informacijama od KJKP Rad, pokrenuta je inicijativa prema nadležnoj službi Općine Ilidža za uklanjanje lokacija kontejnera na području Plandišta do Rimskog mosta, s ciljem prelaska na ručni sistem prikupljanja otpada, kako bi se riješio problem nastanka divljih deponija pored kontejnera. Osim toga, u naselju Glavogodina – KJKP Rad je uspostavio ručni sistem odvoza otpada što je pozitivno uticalo na smanjenje divljih deponija i uređenja tog dijela područja.

Elaboratom se predviđa 14 lokacija zelenih otoka i to:

- 1 lokacija za podzemni zeleni otok
- 4 lokacije za zeleni otok (niše)
- 9 lokacija za posude (manji kapacitet)
- posude za odlaganje konjskog izmeta, i to na dvije lokacije koje su planirane u blizini fijakerskih stajališta.
- posude za pseći izmet.

Učestalost odvoza komunalnog otpada sa područja Vrela Bosne je tri puta sedmično. Na području od Plandišta do Vrela Bosne zastupljen je sistem odvoza putem kontejnera, koje se također vrši tri puta sedmično. Prostorni razmještaj komunalne infrastrukture na području SP "Vrelo Bosne" prikazan je na slici 16.

Slika 16: Postojeće stanje infrastrukture za prikupljanje otpada na SP "Vrelo Bosne"

Saobraćajna infrastruktura. Saobraćajna infrastruktura razmatranog područja prati liniju oboda SP "Vrelo Bosne" gdje na sjeveru granicu čini magistralna cesta M-17 sve do naselja Lužani i ulice IV Viteške brigade dok se na istoku granice SP pruža Hrasničkom cestom. Području Vrela Bosne pristupa

se kod naselja Plandišta gdje se nalazi pristupna cesta koja vodi do parkinga kod samog Vrela Bosne. Broj mjesta na parkingu je ograničen i nedovoljan za broj posjetitelja u najfrekventnijim periodima. Obzirom da je parking udaljen svega 200 m od Vrela Bosne, potrebno je razmotriti premještanje parkinga izvan navedene zone radi sprečavanja negativnog utjecaja na zonu najveće prirodne vrijednosti (nukleus) i vodozaštitnu zonu u čijem obuhvatu se nalazi. Ovim planom se predviđa izrada saobraćajnog elaborata, na osnovu kojeg se treba razmotriti premještanje parkinga te predložiti nova lokacija za parking, koja će biti na dovoljnoj udaljenosti od nukleusa i van vodozaštitne zone.

Velikoj aleji pristupa se iz dva pravca: odvojak sa magistralne ceste M-17 kod Plandišta i iz pravca Ilidže ulicom IV Viteške brigade prema hotelima Ilidža. Na početku Velike aleje također se nalazi parking sa ograničenim brojem mjesta. Na ovom lokalitetu nalazi se i stajalište za fijakere. Do lokaliteta Stojčevca pristupa se iz više pravaca, ali najčešće korištena cesta je Glavogodina – Stojčevac (uz istočnu granicu zaštićenog područja). Iz pravca Stojčevca postoji i cesta dozvoljena za promet motornim vozilima do Velike aleje, ali je saobraćaj dozvoljen samo za fijakere i vozila sa odobrenjem (vozila KJKP ViK-a, vozila KJUzZPP KS-a te lokalno stanovništvo koje ima prebivalište u obuhvatu). Unutar Velike aleje i Vrela Bosne postoji više lokalnih puteva i šetnica na kojima je promet motornim vozilima zabranjen tj. dopušteno je kretanje vozilima uz posebne dozvole Upravljača, što je posljedica primjene propisanih ograničenja iz Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju. Ograničenja se odnose na sljedeće putne komunikacije:

- pristupna cesta do Rimskog mosta kao odvojak sa ceste Ilidža – Plandište
- Velika aleja (zabranjena za promet motornim vozilima izuzev onih sa posebnom dozvolom)
- cesta Velika aleja – Vrutci – dozvoljena za pristup motornim vozilima sa posebnom dozvolom
- putevi unutar zaštitnih zona kojima raspolaže KJKP ViK
- lokalni putevi kojima lokalno stanovništvo pristupa do imanja i njiva
- pješačke staze na Vrelu Bosne.

Na lokalitetu Stojčevac je evidentiran problem kretanja i parkiranja na zelenim površinama u prvoj vodozaštitnoj zoni. Ovdje se nalazi i treći parking u obuhvatu pufer zone SP "Vrelo Bosne" i obuhvatu prve vodozaštitne zone, koji predstavlja prijetnju za podzemne vodne resurse. Potrebno je istaknuti da svim parkinzima u obuhvatu SP "Vrelo Bosne" upravlja Udruženje ratnih vojnih invalida Općine Ilidža. Općina Ilidža je prostor ustupila ovom udruženju, pod uslovom da se predmetni lokalitet redovno održava i da je isti u urednom i čistom stanju. Shodno tome, naplata parkinga nije u nadležnosti KJUzZPP KS. Terenskim obilaskom utvrđeno je da cjenovnik za parking na lokalitetu Stojčevac nije istaknut te da se ni na jednoj od tri lokacije parkinga ne izdaje fiskalni račun prilikom naplate parkinga.

Kada je riječ o odvodnji otpadnih voda u naseljima SP "Vrelo Bosne", ista nije adekvatno riješena budući da su odredbe Pravilnika na federalnom nivou i važeće Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju potpuno neusklađene. Prema Pravilniku, u prvoj vodozaštitnoj zoni za zahvate podzemnih ili površinskih voda uz standardne mjere zaštite dopuštena je izgradnja kanalizacije i drugih infrastrukturnih instalacija koje omogućuju redovno funkcionisanje objekata vodozahvatnog područja (Pravilnik o načinu utvrđivanja uslova za određivanje zona sanitarne zaštite i zaštitnih mjera za izvorišta voda za javno vodosnabdijevanje stanovništva, Sl. novine Federacije BiH br. 88/12). Ove odredbe su u skladu sa predloženim mjerama u Prijedlogu za pravnu zaštitu šireg područja Vrela Bosne. S druge strane, Programom zaštite iz Odluke o zaštiti izvorišta Sarajevskog polja predviđeno je da se za postojeća naselja izgradi vodonepropusna kanalizacija (Lipe, Glavogodina, Lužanski put, Vrutci), dok za naselje Konaci i Bare nije predviđena kanalizacija već biološko-prečišćavanje u septičkim jamama. Isti program predviđa otkup zemljišta i iseljavanje stanovništva iz naselja Konaci i Bare, što je u skladu sa Odlukom o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju.

Kao rezultat neusklađenosti propisa, u naseljima SP "Vrelo Bosne" nije izgrađena kanalizacija što predstavlja veliki rizik za kvalitet podzemnih voda, uzimajući u obzir i trend izgradnje novih objekata u prostoru. Osim toga, ne vodi se evidencija o odvodnji otpadnih voda niti je poznato koliko objekata ima instalirane septičke jame te da li ima objekata koji ovo pitanje nisu riješili, da li se septičke jame redovno prazne i sl. Konsultant je u toku izrade ovog dokumenta potraživao podatke od Ministarstva privrede KS i KJKP VIK i došao do saznanja da nijedna institucija ne raspolaže ovim podacima. Prema informacijama sa održanih radionica, Općina Ilidža i pripadajuće mjesne zajednice: MZ Vrelo Bosne, MZ Vreoca, MZ Lužani, MZ Hrasnica II i MZ Sokolović Kolonija potencijalno raspolažu katastrom septičkih jama. Do dana izrade dokumenta, podaci kojima raspolažu Općina Ilidža i mjesne zajednice nisu ustupljeni Konsultantu.

Turistička signalizacija. Na ulazu u nukleus i pufer zonu SP "Vrelo Bosne" postavljena je turistička signalizacija, a koju čine informativne i edukativne table. Međutim, broj postavljenih tabela sa signalizacijom o zabranama pojedinih aktivnosti izvan nukleusa zone SP "Vrelo Bosne" i informativnih tabli za posjetitelje je nedovoljan, što je najviše uočljivo na lokalitetu Stojčevca.

Slika 17: Turistička signalizacija u nukleusu Vrelo Bosne

Ocjena stanja infrastrukture u SP "Vrelo Bosne" je data u tabeli 16 u nastavku.

Tabela 16: Stanje otpada, putne infrastrukture i turističke signalizacije u SP "Vrelo Bosne"

Vrijednosti	Stanje	
	Infrastruktura	Obratovanje
Infrastruktura za prikupljanje otpada	Srednje	Nedovoljan broj korpi na lokalitetima Vrelo Bosne, Velika Aleja, Stojčevac i Rimski most.
Lokalni putevi	Dobro	/
Turistička signalizacija	Srednje	Nedostaje turistička signalizacija za lokalitete poput: Rimski most, Stojčevac, Vrutci, arheološka nalazišta itd.). Izgled table na ulazu u pufer zonu (kod fijakerskog stajališta) je narušen vandalskim djelovanjem (sadržaj prekriven trajnim markerom).

3.1.5 Stanje kulturno-historijskih vrijednosti SP "Vrelo Bosne"

Za potrebu analize i ocjene stanja kulturno-historijskih vrijednosti analizirana je dostupna literatura i posjećeno je devet (9) lokaliteta unutar SP "Vrelo Bosne" (tabela 17).

Tabela 17: Pregled lokaliteta od kulturno-historijskog značaja

(Izvor: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH, 2019; Lokalni ekološki akcioni plan Ilidža, 2013)

Vrijednost	Zona	Kategorija zaštite
Kulturno-historijske vrijednosti		
Graditeljska cjelina – Spomenik borcima NOR-a (Spomen kosturnica u Velikom parku na Ilidži)	Pufer zona (I zona zaštite k.č. 1440/1, ko Ilidža)	Odluka o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (04.1-2.3-53/13-20)
Prirодно-graditeljska cjelina - most u Plandištu (Rimski most, Most preko rijeke Bosne u Plandištu)	Pufer zona (I zona zaštite k.č. 249 i 250, ko Vrelo Bosne)	Odluka o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (06.1-2-75/03-3; izmjena br. 03.1-2.5-56/13-2)
Historijsko područje - Ostaci predromaničke crkve i srednjovjekovno groblje Crkvena kod sela Vruti	Pufer zona (I zona zaštite k.č. 644, ko Vrelo Bosne)	Odluka o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (05.1-2-203/04-2; izmjena br. 03.1-2.5-56/13-2)
Historijska građevina Zildžića kuća u Sarajevu	Pufer zona (I zona zaštite k.č. 536, ko Vrelo Bosne)	Odluka o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (02-2-170/06-13; izmjena br. 03.1-2.5-56/13-2)
Arheološko nalazište (Aquae S.)	Pufer zona	Odluka o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (05.1-02-78/03-7)
Graditeljska cjelina – spomen obilježje Igmanskom maršu u Sarajevu	Nukleus zona (I zona zaštite k.č. 621, ko Vrelo Bosne)	Odluka o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (04.1-2.3-59/14-13; ispravka br. 04.2-2.5-90/15-3)
Kompleks izvorišta Vrela Bosne	Nukleus zona	Lista peticija za proglašenje (br. peticije: 08.2-6-74/03)
Kompleks objekata na Stojčevcu	Pufer zona	Lista peticija za proglašenje (br. peticije: 08.1-6-58/03)
Vile u Velikoj aleji	Pufer zona	Evidencija Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo
Hoteli na Ilidži	Pufer zona	Evidencija Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo
Zgrada Šumarske škole	Pufer zona	Evidencija Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo

Kako je i predstavljeno u tabeli, u SP "Vrelo Bosne" nalazi se ukupno devet kulturno-historijskih dobara, pri čemu je šest dobara proglašeno nacionalnim spomenicima, a tri kulturno-historijska dobra su na evidenciji KZzZKHIPN. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH je nadležna za proglašavanje pokretnih i nepokretnih dobara nacionalnim spomenicima te za utvrđivanje tehničkih uslova i osiguranje finansijskih sredstava za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom. Vlada Federacije BiH je dužna da obezbijedi pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika. Nadležna institucija je **Ministarstvo kulture i sporta FBiH** sa svojim **Zavodom za zaštitu spomenika**. U obuhvatu SP "Vrelo Bosne" nalaze se i 3 kulturno-historijska dobra koja su na evidenciji **Zavoda za kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe KS**. Djelatnost Zavoda je zaštita, konzervacija, prezentacija i rehabilitacija kulturno-historijskih dobara sa utvrđivanjem mjera zaštite, kao i zaštita, očuvanje i unaprijeđenje prirodnih dobara sa mjerama zaštite. Terenskim obilaskom je utvrđeno da se kulturno-historijskim naslijeđem u području ne upravlja na adekvatan način ili ne upravlja uopće kada se radi o nacionalnim spomenicima. Većina spomenika nije adekvatno povezana niti predstavljena posjetiocima, neki od spomenika su potpuno devastirani i prijeti im nestanak (Zildžića kuća i Zgrada Šumarske škole), dok za druge spomenike nisu postavljene info table o arheološkom značaju područja (Rimski most i Ostaci predromaničke crkve i

srednjovjekovno groblje Crkvina kod sela Vrutci). Dva lokaliteta (kompleks izvorišta Vrelo Bosne i kompleks objekata na Stojčevcu) se nalaze na Listi peticija za zaštitu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine.

Graditeljska cjelina - Spomenik borcima narodno-oslobodilačkog rata (NOR-a) – Spomen kosturnica. Nalazi se u Velikom parku na području općine Ilidža, na samom početku Velike aleje. Nacionalni spomenik čini spomenik sa fontanom, pristupnim stazama i livadama u okruženju.

Prirodno-graditeljska cjelina - Most u Plandištu (Rimski most, most preko rijeke Bosne u Plandištu). Nalazi se na rijeci Bosni, nedaleko od Vrelo Bosne u blizini naselja Blažuj.

Slika 18: Spomenik borcima NOR-a (lijevo), Rimski most na Plandištu (desno)

Historijsko područje – ostaci predromaničke crkve i srednjovjekovno groblje Crkvina kod naselja Vrutci. Područje se nalazi na lokalitetu Crkvina, oko 500 m sjeverno od Vrelo Bosne, a 300 m od seoskih kuća, pored Velike aleje. Nacionalni spomenik čini arheološko područje-ostaci crkve, nekropola sa stećcima i pokretno naslijeđe pronađeno na arheološkom području koje se nalazi u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu.

Zildžića kuća. Nalazi se u podnožju planine Igman na oko 1 kilometar sjeverno od Vrelo Bosne. Zapadno od objekta nalazi se naselje Bačevo, a na udaljenosti od 3 km središnje područje općine Ilidža. Pristup Zildžića kući omogućen je cestom koja povezuje Vrelo Bosne sa južne strane i stari put između Blažuja i Ilidže, sa sjeverne strane na mjestu Plandište. Nacionalni spomenik čini kuća sa baštom.

Slika 19: Srednjovjekovno groblje Crkvina - Vrutci (lijevo), Zildžića kuća (desno)

Graditeljska cjelina – spomen-obilježje Igmanskom maršu u Sarajevu. Jedno od 10 spomen-obilježja koji skupa čine grupu spomenika posvećenih ovom maršu te se nalazi uz trasu Igmanskog marša. Spomenik je relativno malih dimenzija i jednostavnog oblika sa osnovnim informacijama o događaju.

Arheološko nalazište - Aquae S. Nacionalni spomenik čini arheološko područje sa ostacima iz rimskog perioda i pokretno naslijeđe koje se nalazi u Zemaljskom muzeju BiH.

Slika 20: Spomen-obilježje Igmanском maršu u Sarajevu (lijevo), arheološko nalazište Aquae S. (desno)

Vile u Velikoj aleji. Na području Velike aleje nalazi se ukupno 14 vila od kojih je sačuvano njih osam. Na slici 21 dat je prikaz i trenutno stanje vila na Velikoj aleji.

Slika 21: Lokalitet Vila na Velikoj aleji

Titova rezidencijalna vila sa drugim objektima i tunelima i jezero na Stojčevcu. Lokalitet Stojčevca nalazi se na krajnjem jugu obuhvata SP "Vrela Bosne", u neposrednoj blizini Velike aleje i Vrela Bosne. Obzirom da se nalazi u samom podnožju planine Igman, na ovom prostoru vlada specifična mikroklima, koja uvjetuje pojavu nešto hladnijeg i vlažnijeg zraka nego u okolnim područjima, što čini područje izrazito atraktivnim tokom ljetnih dana. Kompleks objekata na Stojčevcu nalazi se na Listi peticija za zaštitu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, a u njegovom obuhvatu nalaze se nekadašnji značajni turistički objekti poput Titove rezidencijalne vile sa drugim objektima i tunelima, jezero u blizini Titove rezidencijalne vile te brojna kaptirana vrela. Lokalitet Stojčevac teritorijalno pripada Općini Ilidža, a istim upravlja KJUzZPP KS, u svojstvu Upravljača zaštićenog prirodnog područja. Upravljanje ovim područjem temelji se na politici očuvanja i unapređenja brojnih prirodnih, pejzažnih, hidroloških, kulturno-historijskih, socioloških, edukativnih, naučnih i ekonomskih vrijednosti te usklađivanju vrijednosti sa zaštitom, korištenjem i razvojem područja. Područje Stojčevca zajedno sa rezidencijalnim objektima su bili vlasništvo Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Iako bi trebalo biti u vlasništvu nadležnih institucija na državnom nivou, zbog nepostojanja zakona o državnoj imovini na nivou BiH, pravni status Stojčevca je i dalje nedefinisan. Na snazi je Zakon o zabrani raspolaganja državnom imovinom, koji će važiti sve do

donošenja zakona o državnoj imovini. Prethodno navedeno implicira da područje Stojčevca nije u vlasništvu KJUzZPP KS, ali upravljanje usmjereno na zaštitu i očuvanje prirodnih i drugih vrijednosti je u svojstvu KJUzZPP KS kao Upravljača.

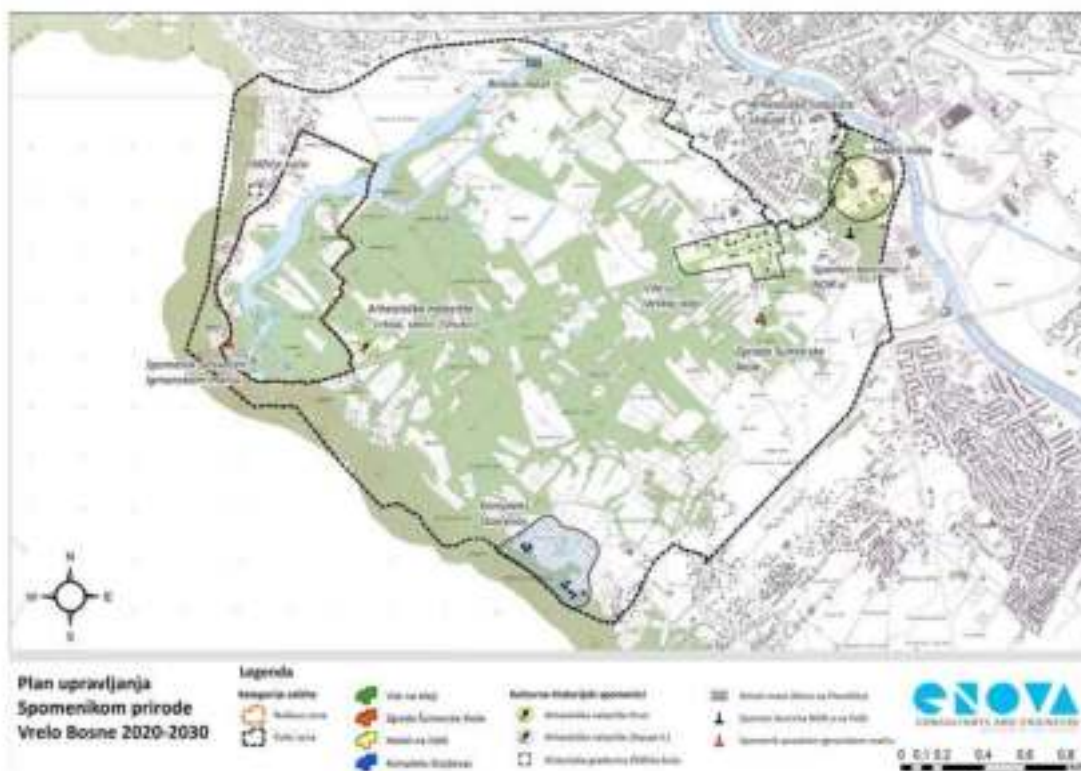

Slika 22: Zapušteni hotel u okviru kompleksa objekata na Stojčevcu

Ocjena stanja kulturno-historijskih vrijednosti SP "Vrelo Bosne" data je u tabeli 18. Lokacije kulturno-historijskih spomenika na području SP "Vrelo Bosne" prikazani su na slici 23.

Tabela 18: Ocjena stanja kulturno-historijskih vrijednosti SP "Vrelo Bosne"

R.br.	Vrijednost	Stanje		Obrasci/oznake
		Kulturno-historijska vrijednost		
1.	Graditeljska cjelina – Spomenik borcima NOR-a (Spomen kosturnica u Velikom parku na Ilidži)	Dobro	/	
2.	Prirodno-graditeljska cjelina - Most u Plandištu (Rimski most, Most preko rijeke Bosne u Plandištu)	Srednje		Ne postoji info tabla o arheološkom značaju područja, nedovoljno uređena staza koja vodi ka spomeniku, spomenik nije adekvatno povezan i predstavljen. Većina posjetilaca ga ne posjeti jer nije adekvatno povezan i predstavljen.
3.	Historijsko područje - Ostaci predromaničke crkve i srednjovjekovno groblje Crkvina kod sela Vruci	Srednje		Ne postoji info tabla o arheološkom značaju područja, pristupni put nije uređen, a nalazišta su zarasla u okolni debris.
4.	Historijska građevina Zidžića kuća u Sarajevu	Loše		Građevina je u ruševnom stanju, stanje ne odgovara kategoriji namjene. Nije adekvatno povezana i predstavljena posjetiocima. Ovaj nacionalni spomenik je pod prijetnjom nestanka.
5.	Graditeljska cjelina – Grupa spomenika posvećenih Igmanskom maršu u Sarajevu	Dobro	/	
6.	Kompleks izvorišta Vrelo Bosne	Dobro	/	
7.	Titova rezidencijalna vila sa drugim objektima i tunelima i jezero na Stojčevcu	Loše		Objekti na lokalitetu se nalaze u ruševnom stanju (devastirani tokom rata), a okolni prirodni pojas je izrazito narušen i oštećen od strane nesavjesnih građana. Na lokalitetu se povremeno pojavljuje nepropisno odložen otpad koji radnici na održavanju SP "Vrelo Bosne" uklanjaju, dok KJUzZPP snosi troškove za prikupljanje i odvoz otpada. U području se saobraća motornim vozilima na područjima gdje to nije dozvoljeno (zelene površine). U prostoru koji ulazi u obuhvat prve vodozaštitne zone se nalazi parking čiju naplatu vrši Udruženje RVI Općine Ilidža, bez istaknutog cjenovnika. Parking predstavlja prijetnju za podzemne vodne resurse, KJUzZPP KS niti Kanton Sarajevo nema nadležnost za rekonstrukciju objekta usljed neriješenih imovinsko-pravnih pitanja.
8.	Vile u Velikoj aleji	Srednje		Potpuno uništena i srušena do temelja je vila br. 9, dok su kod vile br. 14 samo djelimično sačuvani zidovi. Na lokacijama gdje su bile vile br. 4, vila br. 8, vila br. 10 i vila br. 13 izgrađeni potpuno novi objekti koji nisu uklopljeni u ambijentalne vrijednosti ostalih vila na široj lokaciji. Narušene ambijentalne vrijednosti vila, mjere zaštite se ne poštuju.
9.	Arheološko nalazište (Aquae S.)	Dobro		Ne postoji info tabla o arheološkom značaju područja, nalazište nije adekvatno povezano i predstavljeno posjetiocima.
10.	Hoteli na Ilidži	Dobro	/	
11.	Zgrada Šumarske škole	Loše		Objekat na lokalitetu se nalazi u ruševnom stanju (devastiran tokom rata), a okolni prirodni pojas je izrazito narušen i od strane nesavjesnih građana, koji ovu lokaciju povremeno koriste za odlaganje otpada. U blizini zgrade se nalazi improvizirano naselje pripadnika/-ica Romske populacije. KJUzZPP KS nema nadležnost za rekonstrukciju objekta usljed neriješenih imovinsko-pravnih pitanja.

Slika 23: Prikaz kulturno-historijskih vrijednosti na području Vrelo Bosne

3.1.6 Stanje obavljanja dopuštenih djelatnosti u prostoru SP

Prilikom terenskog obilaska i konsultacija sa Nadzorničkom službom na području SP "Vrelo Bosne" i Kantonalnom upravom za inspeksijske poslove (KUZIP), u nukleus zoni nije uočeno nepoštivanje mjera zabrane definisanih Zakonom o proglašenju.

S druge strane, zabilježeno je nepoštivanje sljedećih mjera zabrane u pufer zoni:

- nepoštivanje zabrane odlaganja otpada na zemljište – povremeno odlaganje otpada u kompleksu objekata Stojčevac i kod ruševina zgrade Šumarske škole koje radnici na održavanju SP "Vrelo Bosne" uklanjaju
- nepoštivanje zabrane svakog drugog oblika korištenja prostora od strane posjetilaca osim propisanih i na za to predviđenim i obilježenim mjestima – na lokacijama Rimskog mosta i Stojčevca vidljivi su tragovi nesavjesnog korištenja lokacije od strane posjetilaca (korištenje opojnih sredstava, vježbanje streljaštva na otvorenom)
- nepoštivanje zabrane izgradnje novih objekata u vodozaštitnoj zoni - izgradnja novih objekata u prvoj i trećoj vodozaštitnoj zoni (KJKP VIK evidentirao slučajeve izgradnje novih objekata u posljednjih nekoliko godina u prvoj vodozaštitnoj zoni)
- nepoštivanje odredbi iz Odluke o držanju stoke na području Kantona Sarajevo u smislu nepoštivanja zabrane ispaše stoke oko izvorišta pitke vode – uočeno stado ovaca na ispaši na široj lokaciji Stojčevac
- nepoštivanje odredbi iz Odluke o izmjenama i dopunama odluke o uređivanju javnog prijevoza lica zaprežnim vozilima – fijakerima – konjski izmet bi se trebao zbrinjavati koristeći tamno-zelenu vreću koja se pričvrsti na stražnji dio tijela konja i fijaker. Prilikom obilaska terena uočen je konjski izmet u Stojčevačkoj i Velikoj aleji kao posljedica nepridržavanja odredbi iz prethodno navedene Odluke. Općina Ilidža još uvijek nije donijela propise kojima

će se odrediti lokacije za odlaganje konjskog izmeta i način odvoza. Osim toga, fijkakeristi ne nose službenu uniformu kako je propisano Odlukom.

Slika 24: Primjer izgradnje novog objekta u prvoj vodozaštitnoj zoni

Slika 25: Odlaganje otpada na lokalitetu Stojčevac

3.1.6.1 Turizam

Turizam u SP "Vrelo Bosne" je razvijen, a broj posjetilaca se povećava iz godine u godinu. Interes stranih turista za boravak u SP "Vrelo Bosne" bilježi kontinuirani porast.

KIUZZP KS naplaćuje ulaz u SP "Vrelo Bosne" u obuhvatu nukleus zone. U ovoj zoni, postoje dva službena ulaza i na obje lokacije se nalazi informativna tabla koja obavještava posjetioce da ulaze u zaštićeno prirodno područje – SP "Vrelo Bosne". U tabeli 19 prikazan je evidentirani broj posjetilaca prema prodatim ulaznicama u nukleusu SP "Vrelo Bosne" za 2016., 2017., 2018. i 2019. godinu. U evidenciju ne ulazi broj posjetilaca sa područja općine Ilidža, niti djeca ispod 6 godina, koji su oslobođeni plaćanja ulaza.

Tabela 19: Evidentirani broj posjetilaca u prvu zaštićenu zonu SP "Vrelo Bosne" u periodu od 2016–2018. godine

Godina	Broj posjetilaca
2016.	191.273
2017.	207.757
2018.	226.340
2019.	275.089

Glavne karakteristike nukleusa jesu izuzetna biološka i hidrološka raznolikost i kulturno-historijske znamenitosti, pri čemu izvorišta rijeke Bosne i parkovski prostori imaju veliku turističku vrijednost i stoga privlače veliki broj posjetilaca. U ovoj zoni zastupljene su aktivnosti turističkih obilazaka prirodnih vrijednosti, razgledanja, boravka i relaksacije u prirodi, pri čemu se o karakterističnoj flori i fauni posjetioci mogu informisati koristeći informativne table. Kako je i navedeno ranije u dokumentu, potrebno je postaviti veći broj informativnih panoa, oznaka i informativnih tabli duž svih pješačkih i biciklističkih staza, kao i na svim turističkim, historijskim i drugim atrakcijama u području. U nukleusu SP "Vrelo Bosne" ne postoje organizovane turističke aktivnosti sa edukativnim i interpretacijskim sadržajima.

Osim aktivnosti samostalnih obilazaka i razgledanja, posjetioci su na raspolaganju gastro-ponuda restorana „Labud“ i dječije igralište sa pripadajućim mobilijarom. Iako restoran bilježi visoku posjećenost, ranije je istaknuto da je ovaj ugostiteljski objekat ilegalno izgrađen te da predstavlja prijetnju za vodne resurse u prvoj vodozaštitnoj zoni i druge prirodne resurse u nukleusu zaštićenog prirodnog područja. Visoka posjećenost restoranu istovremeno pokazuje i veoma nisku svijest domaćih i stranih posjetilaca o izuzetnom značaju područja u osiguranju pitke vode za skoro 400 000 stanovnika KS, budući da van obuhvata SP "Vrelo Bosne" posluje veliki broj ugostiteljskih objekata. U nukleusu se nalazi jedna trgovačka radnja, čiji izgled nije prilagođen prirodnom ambijentu područja.

Slika 26: Mladi posjetioci u posjeti nukleusu SP Vrelo Bosne

U pufer zoni, izuzetnu turističku vrijednost imaju vrelo Stojčevac, parkovski prostor Stojčevac, Velika aleja, Rimski most na Plandištu te historijsko područje - Ostaci predromaničke crkve i srednjovjekovno groblje Crkvina kod sela Vrutci. Obzirom da su ovi lokaliteti posjećeni u većoj mjeri te da su na datim lokalitetima uočena nepoštivanja zabrana u prostoru, stanje izvođenja dopuštenih djelatnosti je radi bolje prostorne orijentacije prezentirano po lokalitetima.

Velika aleja. Kao što je već navedeno ranije u dokumentu, glavna turistička atrakcija u pufer zoni jeste Velika aleja i prevoz lica zaprežnim vozilima – fijakerima. Ukupno 33 fijakera posjetioce voze od ulaza u SP "Vrelo Bosne", kroz Veliku aleju sve do ulaza u nukleus zonu te nazad do početne tačke. Fizička lica koja obavljaju ovu djelatnost su registrovani za istu kroz Udruženje „Stari fijaker“ Ilidža, a rješenja o obavljanju ove obrtničke djelatnosti izdaje Općina Ilidža – Služba za privredu i turizam. Cijena vožnje fijakerom u jednom smjeru na relaciji Velika aleja – Vrelo Bosne iznosi 15,00 KM. Prilikom terenskog obilaska, utvrđeno je da se fijakeristi ne pridržavaju odredbi koje se odnose na zbrinjavanje konjskog izmeta. Konjski izmet bi se trebao zbrinjavati koristeći tamnozelenu vreću koja se pričvrsti na stražnji dio tijela konja i fijaker. Općina Ilidža još uvijek nije donijela propise kojima će se odrediti lokacije za odlaganje konjskog izmeta i način odvoza. Osim toga, fijakeristi ne nose službenu uniformu kako je propisano Odlukom.

Slika 27: Velika aleja u ljetnom periodu

Vrelo Stojčevac i parkovski prostor Stojčevac. Unatoč visokom turističkom potencijalu vrela Stojčevac i parkovskog prostora Stojčevac, pri terenskom obilasku je utvrđeno da je područje u zapuštenom stanju te da se ne koristi na adekvatan način. Kako je ranije objašnjeno u dokumentu, parkovski prostor nije opremljen klupama, nadstrešnicama niti pratećim mobilijarom, koji bi posjetiocima omogućio ugodan boravak. Evidentirano je parkiranje privatnih vozila na zelenim površinama. Turistička signalizacija koja bi usmjerila posjetioce prema Stojčevcu je nedovoljna i slabo primjetna usljed zastarjelosti i malog broja znakova. Prema informacijama dobivenim od Nadzorničke službe, na ovoj lokaciji je prisutan trend neadekvatnog korištenja lokaliteta i prisutnog vandalizma u prostoru. Kod umjetnog jezera na Stojčevcu je uočena značajna količina otpada, koja je napravljena na ruševinama nekadašnjeg ugostiteljskog objekta. Na cijelom području nema edukativnih niti interpretacijskih sadržaja koji bi posjetioce informisali o izuzetnoj hidrološkoj i biološkoj raznolikosti lokaliteta te o kulturno-historijskom naslijeđu u prostoru. Tunnel (u okviru lokaliteta Titova rezidencijalna vila sa drugim objektima i tunelima), koji vodi od vrela Stojčevca do podnožja planine Igman, je zapušten i nije stavljen u funkciju posjećivanja. Ovaj kulturno-historijski objekat ima veliki turistički potencijal, koji je usljed neriješenih imovinsko-pravnih odnosa trenutno neiskorišten.

Slika 28: Parkovski prostor Stojčevac (lijevo) i jezero Stojčevac (desno)

Slika 29: Parkovski prostor Stojčevac (lijevo) i izvor vode na Stojčevcu (desno)

Slika 30: Tunel u okviru lokaliteta Titova rezidencijalna vila sa drugim objektima i tunelima (lijevo) i izvor vode na Stojčevcu (desno)

Rimski most (nacionalni spomenik). Lokalitet je opremljen nadstrešnicama i klupama za sjedenje i predstavlja poželjnu destinaciju kako domaćih, tako i stranih turista. Kao i na Stojčevcu, na području Rimskog mosta zastupljen je trend okupljanja fizičkih lica koji na neprimjeren način koriste dati lokalitet. Na lokaciji je uočen otpad koji su posjetioci neadekvatno odložili na lokaciji.

Ostaci predromaničke crkve i srednjovjekovno groblje Crkvina u naselju Vrutci (nacionalni spomenik). Kako je i istaknuto u poglavlju

Stanje kulturno-historijskih vrijednosti SP "Vrelo Bosne", ovo područje predstavlja značajno arheološko nalazište, pogotovo sa stanovišta reprezentativnosti, cjelovitosti te ambijentalne i pejzažne vrijednosti. Iako je njegova naučna vrijednost sa stanovišta funkcije dobro utvrđena, edukativna i kulturna vrijednost lokaliteta još uvijek nije došla do izražaja. Kako je ranije objašnjeno u dokumentu, ne postoji staza koja vodi ka nalazištu niti turistička signalizacija, a samo nalazište je u zapuštenom stanju. Na samom lokalitetu nema edukativnog niti interpretacijskog sadržaja koji bi posjetioca informisao o značaju i historijatu ovog nacionalnog spomenika, na osnovu čega se može zaključiti da se prostor ne koristi na adekvatan način.

Slika 31: Nekropola stećaka u naselju Vrulci

Kako se uže područje Vrelo Bosne i Stojčevca odlikuju velikim brojem vrsta ljekovitih, jestivih i aromatičnih samoniklih biljaka, isti predstavljaju ogroman potencijal za razvoj edukativnog i zdravstvenog turizma.

Prema podacima Turističke zajednice (TZ) KS, u pufer zoni SP "Vrelo Bosne" nalazi se šest hotela (hotel Austria & Bosna, hotel Crystal, hotel Hercegovina, hotel & spa Terme, hotel Idea, Heritage hotel Krone) i tri apartmanska smještaja (vila Velika Aleja, vila Vrelo Bosne, vila Emina). U tabeli 20 predstavljeni su podaci o smještajnim kapacitetima kao i ostvarenom broju noćenja i broju turista za 2018. godinu. Osim hotela i apartmana, u obuhvatu SP "Vrelo Bosne" nalazi se i 10 ugostiteljskih objekata, pri čemu se jedan bespravno izgrađen objekat nalazi u nukleus zoni.

Tabela 20: Smještajni kapacitet, broj turista i broj noćenja u SP "Vrelo Bosne" u 2018. godini

Sl. br.	Naziv hotela	Broj sobe	Broj ležaja	Ukupan broj turista	Ukupan broj noćenja
1.	Hotel Austria & Bosna	115	230	5.400	11.460
2.	Hotel Crystal	28	60	2.484	5.004
3.	Hotel Hercegovina	20	48	1.445	2.653
4.	Hotel & Spa Terme	210	492	23.387	47.937
5.	Heritage hotel Krone	26	56	2.145	5.344

3.1.6.2 Rekreacija

Budući da se Vrelo Bosne nalazi u podnožju planina Igman i Bjelašnice, čisti zrak, ugodan prirodni ambijent i niža temperatura u toku ljetnih mjeseci čine ovo područje idealnim za rekreativne aktivnosti građana ali i turista.

Tokom terenskog obilaska, evidentirane su sljedeće rekreativne aktivnosti:

- pješačenje
- trčanje
- pasivna rekreacija

- biciklizam

Pješačenje i trčanje. U svrhu pješačenja i trčanja, posjetioci primarno koriste Veliku aleju, Stojčevačku aleju te šetnicu na području Rimskog mosta na Plandištu, koje se nalaze u pufer zoni. Aktivnosti pješačenja i trčanja se izvode i u nukleus zoni, s tim da su u ovoj zoni pješačenje i pasivna rekreacija mnogo više zastupljeni.

Biciklizam. Velika aleja u okviru pufer zone se dominantno koristi za aktivnosti biciklizma, budući da je cesta potpuno prilagođena za ovu vrstu aktivnosti, dok se Stojčevačka aleja također koristi, ali u manjoj mjeri uslijed nedostatka adekvatnih staza do samog jezera Stojčevac. Nukleus zona se koristi u manjoj mjeri za vožnju biciklom te primarno služi za odmor biciklista. Građani za vožnju koriste vlastita bicikla, a na parkingu (prije ulaza u Veliku aleju), građani i turisti mogu iznajmiti bicikla od pravnog lica koje posluje na navedenoj lokaciji. Sistem iznajmljivanja bicikala ne pruža dojam profesionalnog pristupa ovoj djelatnosti, bicikla nemaju jedinstven izgled i često – tako izložena na šetnici predstavljaju prepreku za šetače.

Osim toga, građani i turisti mogu koristiti sistem javnih bicikala - Nextbike te se sa najbližeg Nextbike stajališta dovesti do SP "Vrelo Bosne". Nextbike stajalište još uvijek nije uspostavljeno na području općine Ilidža, pa tako ni na području SP Vrelo Bosne. Uvođenjem ovog ili sličnog sistema iznajmljivanja bicikala na području, postigao bi se doprinos razvoju biciklizma te osigurao dojam profesionalnog pristupa biciklističkoj aktivnosti u prostoru. Tokom terenskog obilaska, uočeno je nekoliko biciklista na području Velike aleje, parkovskog prostora Vrelo Bosne te Stojčevca.

Slika 32: Biciklizam u SP "Vrelo Bosne"

Sve naprijed opisane aktivnosti su u kategoriji dopuštenih djelatnosti u pufer zoni te se njihovom primjenom ne narušava nijedna od pripadajućih mjera zaštite za ovu zonu. Prilikom razvoja aktivnosti treba uzeti u obzir kako iste utiču na zaštićeno područje i kako će se uklopiti u postojeće režime unutar Spomenika prirode. Nad dijelom aktivnosti, koje treba organizovati unutar područja ili u njegovom rubnom pojasu, kontrolu treba vršiti KJUzZPKS sama ili ih dati pod koncesiju. Karakteristična takva djelatnost je organizovanje parkinga. To može organizovati Upravljač, ali može se podijeliti i koncesija sukladno Zakonu o zaštiti prirode i Zakonu o koncesijama (Sl. novine KS 27/11 i 15/13). Djelatnosti, koje se mogu provoditi preko koncesija se definišu u Planu upravljanja posjetiteljima.

3.1.6.3 Stanje šuma i djelatnosti šumarstva

Na području SP "Vrelo Bosne" mogu se izdvojiti dvije vegetacijske jedinice šumske vegetacije:

- šume hrasta lužnjaka i običnog graba te šume crne joha sa uskolisnim šašem (nizinski predjeli Vrelo Bosne i ravničarski predjeli Sarajevskog polja)
- šume hrasta kitnjaka i običnog graba (blage padine podnožja Igmana)

Prema podacima od Uprave za šumarstvo (u daljem tekstu UzŠ) KS, šume i šumska područja u SP "Vrelo Bosne" zauzimaju površinu od 28,58 ha te učestvuju sa 4,52 % u ukupnoj površini, pri čemu su šumska područja dominantna u drugoj zaštićenoj zoni. Pod državnim vlasništvom je 23,53 ha šumskih područja (82,33%), dok je 5,05 ha u privatnom vlasništvu (17,67%). Najzastupljenija gazdinska klasa šuma u SP "Vrelo Bosne" jeste klasa *izdanačke šume običnog graba, graba i ostalih lišćara na različitim zemljištima i supstratima* (12,68 ha ili 44,36 %). Na slici 33 prikazana je zastupljenost gazdinskih klasa šuma u SP "Vrelo Bosne", a u tabeli 21 data je legenda gazdinskih klasa sa brojčanim podacima u državnim i privatnim šumama.

Tabela 21: Gazdinske klase šuma zastupljene u SP "Vrelo Bosne"

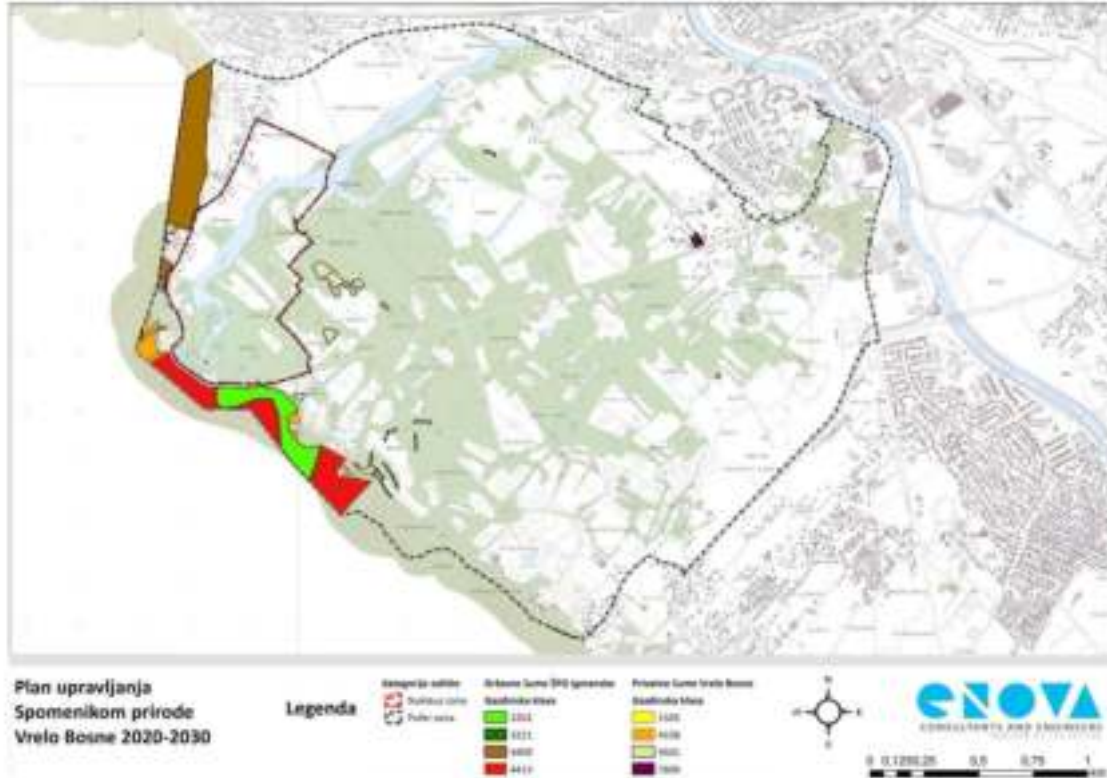
R.br.	Gazdinska klasa	Šuma	Vlasnički status	Površina	Udio
1.	1505		Privatna šuma	0,001 ha	0,02%
2.	4108	Sekundarne izdanačke šume bukve u pojasu šuma bukve, jele i smrče	Privatna šuma	1,68 ha	33,36%
3.	4501	Izdanačke šume običnog graba, graba i ostalih lišćara na različitim zemljištima i supstratima	Privatna šuma	3,15 ha	62,34%
4.	7606	Kamenolomi, pozajmišta, bare manji vodotoci deponije i ostale neproduktivne površine.	Privatna šuma	0,21 ha	4,26%
Ukupno za privatne šume				5,05 ha	100%
1.	3202		Državna šuma	5,09 ha	21,65%
2.	3221	Sekundarne izdanačke šume bukve u pojasu šuma bukve, jele i smrče	Državna šuma	0,01 ha	0,04%
3.	4409	Izdanačke šume običnog graba, graba i ostalih lišćara na različitim zemljištima i supstratima	Državna šuma	9,53 ha	40,52%
4.	4413	Kamenolomi, pozajmišta, bare manji vodotoci deponije i ostale neproduktivne površine.	Državna šuma	8,89 ha	37,78%
Ukupno za državne šume				23,53 ha	100%
UKUPNO (privatne i državne šume)				28,58 ha	

Šume i šumska područja u okviru SP "Vrelo Bosne" pripadaju šumsko-gospodarskom području (u daljem tekstu ŠGP) „Igmansko“. Budući da se radi o zaštićenom području, u skladu sa *Odlukom o izradi, sadržaju i primjeni šumsko-privrednih osnova* (Sl. novine FBiH br 1/94, 8/95, 58/02, 19/03, 2/06, 8/06), šume i šumska područja u SP "Vrelo Bosne" nisu obuhvaćeni šumsko-gospodarskom osnovom 2014-2023 za ŠGP „Igmansko“.

Kako se generalno radi o uskom pojasu šume u pufer zoni, ove šume nisu od interesa za eksploataciju. Prema *Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne"*, djelatnost šumarstva izuzev sanitarne sječe nije dozvoljena na cijelom području SP "Vrelo Bosne". Prema informacijama od UzŠ KS, na području SP "Vrelo Bosne" se vrše šumarske aktivnosti sanitarne sječe, u skladu sa zakonskim okvirom. Sanitarnu sječicu za državne šume vrši KJP „Sarajevo šume“, a za privatne šume je zadužena UzŠ KS.

Uzimajući u obzir malu površinu šuma i šumskih područja u SP "Vrelo Bosne", ne vodi se evidencija podataka koji se odnose na zdravstveno stanje šuma na području SP "Vrelo Bosne", sanitarnoj sječici o

besppravnoj sječi/krađama drveta na području SP "Vrelo Bosne" te podataka o broju zabilježenih/prijavljenih šumskih požara na području SP "Vrelo Bosne". Stoga, nije moguće dati adekvatnu ocjenu stanja šuma i šumskih područja u SP "Vrelo Bosne".

Slika 33: Zastupljene gazdarske klase šuma u SP "Vrelo Bosne"

3.1.6.4 Poljoprivreda

Cijelo područje SP Vrelo Bosne se nalazi u vodozaštitnim zonama, što ograničava razvoj poljoprivrede. Kako bi se očuvao biodiverzitet i vodni resursi, trebala bi se primijenjivati ograničena poljoprivreda. Na osnovu zapažanja tokom terenskog obilaska i konsultacija sa Nadzorničkom službom, može se konstatovati da se poljoprivredne aktivnosti u području SP "Vrelo Bosne" obavljaju u pufer zoni, na privatnim parcelama zemljišta. Prema podacima od KJUzZPP KS, poljoprivredom se bavi manji broj stanovnika na malim površinama uz primjenu ručne obrade (vrt, bašta i sl). U poglavlju *Vadoprivreda*, predstavljeni su podaci o broju stoke na području MZ u obuhvatu SP "Vrelo Bosne" za 2013. godinu. Konsultant je u toku izrade dokumenta potraživao podatke koji se odnose na poljoprivredne aktivnosti u SP "Vrelo Bosne" od Općine Ilidža. Da dana izrade ovog dokumenta, Općina Ilidža nije ustupila potraživane podatke. KJUzZPP KS raspolaže podacima o poljoprivrednim aktivnostima, ali je važno naglasiti da se radi o podacima iz 2010./2011. godine što implicira da KJUzZPP KS ne vrši redovan monitoring poljoprivrednih aktivnosti u prostoru. Stoga, nije moguće dati adekvatnu procjenu uticaja poljoprivrednih aktivnosti na prostor pufer zone u SP "Vrelo Bosne". Potrebno je izvršiti ažuriranje podataka o poljoprivrednim aktivnostima u SP "Vrelo Bosne", kako bi se mogao pratiti uticaj istih na zone zaštite prirode i vodozaštitne zone. Iz tih razloga u narednom periodu treba ponovo uspostaviti monitoring stanja poljoprivrednih aktivnosti u području SP "Vrelo Bosne", povezati sve institucije, koje su zadužene za praćenje stanja (KJUzZPPKS, KJKP ViK i Općina Ilidža) i utvrditi metodologiju praćenja stanja poljoprivrednih aktivnosti.

3.1.6.5 Vodoprivreda

SP "Vrelo Bosne" se nalazi na kontaktu dvije hidrogeološke jedinice:

- hidrogeološka jedinica Bjelašnica-Igman
- hidrogeološka jedinica Sarajevsko polje.

Prirodno prihranjivanje vodom na prostoru Bjelašnica-Igman vrši se putem povremenih i stalnih izvora na obodu Sarajevskog polja. Slivno područje izvorišta Sarajevsko polje čine planine Igman i Bjelašnica. Rijeka Željeznica, sa svojim pritokama, prihranjuje vodom podzemlje iz koga se voda eksploatira bunarima te pumpnim sistemom akumulira u transportne i distributivne rezervoare. Prirodno prihranjivanje vodom ovog izvorišta vrši se infiltracijom iz površinskih vodotoka koji predstavljaju konture tog prostora, te podzemnim dotokom iz kraške akumulacije Igman-Bjelašnica (KZzZKHfPN, 2004).

Tri su glavne vodne pojave zastupljene u SP "Vrelo Bosne":

- vrela
- površinski vodotoci
- podzemne termalne, termomineralne, hladne vode u aluvionu i hladne vode u kraškoj sredini.

Ključna ekonomska vrijednost SP "Vrelo Bosne" se zasniva na dostupnom vodnom potencijalu za vodosnabdijevanje Kantona Sarajeva. Glavni resursi vode su podzemne akumulacije na lokalitetu Sarajevskog polja (Bačevo, Sokolovići, Stup) sa kojih se osigurava oko 92% ukupnih količina vode za Kanton Sarajevo. **KJKP ViK** je jedno od 4 preduzeća koje upravlja sistemom vodosnabdijevanja u KS, a prema članu 17., stav 1. *Zakona o proglašenju SP "Vrelo Bosne"*, **upravlja zaštićenim izvorištima na području SP što je u skladu sa zakonom i drugim propisima koji regulišu upravljanje i zaštitu vode.** **Prema ovom zakonu, KJKP ViK je dužan da upravljanje iz stava (1) ovog člana vrši u koordinaciji sa KJUzZPP KS.** Na izvorištu Bačevo vrši se zahvatanje podzemnih voda pomoću 32 bunara, a distribucija vode se obavlja u tri pravca, odnosno u rezervoare Mojnilo, Alipašin most i Igman te slijedi dalja distribucija za najveći dio Sarajeva. Osim podzemnih akumulacija vode na izvorištu Bačevo, na području SP "Vrelo Bosne", voda se zahvata površinskim zahvatom vode iz rijeke Bosne (Tirolski vodozahvat na rijeci Bosni) preko građevine opremljene rešetkama, tablastim zatvaračima, a koja se sastoji od dva bazena. Sirova voda se cjevovodima doprema prema modulima multimedijskog filterskog postrojenja. Filtersko postrojenje Bosna se sastoji od dvije faze (faza I i faza II). Upravo zbog toga, ova područja su pod režimom zaštite vode za piće, čime su se i uvjeti za ostale korisnike izmijenili, ograničavajući kretanje i način korištenja (Institut za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Sarajevu, 2013). **Jedan od izazova sa kojima se KJKP ViK susreće prilikom upravljanja ovim izvorištima jeste činjenica da je za izvorište Sarajevsko polje još uvijek na snazi stara odluka iz 1987. godine, a koja je urađena na osnovu zakonskog okvira za zaštitu vodnih resursa iz 1975. godine u vrijeme SR BiH.** Postoji nacrt privremene Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće Sarajevsko polje, ali ista nije usvojena usljed nedostatka političke volje. Osim toga, budući da proces otkupa zemljišta u užoj vodozaštitnoj zoni nije završen, dolazi do problema u upravljanju jer vlasnici zemljišta ometaju provođenje mjera zaštite izvorišta vode (otuđivanje ograde, vrata i sl.).

Prema *Zakonu o vodama FBiH* (Sl. novine FBiH, broj 70/06, rijeka Bosna je vodotok I kategorije i njome upravlja Agencija za vodno područje Sava (AVP Sava). Monitoring rijeke Bosne već duži niz godina provodi AVP Sava.

Važno je istaknuti da su prethodne analize u vezi izvorišta na lokalitetu Sarajevsko polje pokazale da je eksploatacija izvorišta na granici održivosti, pri čemu količinu zahvaćenih voda iz intergranularnog akvifera Sarajevsko polje nije moguće značajno povećati izgradnjom novih objekata jer je raspoloživost ograničena količinom koja se infiltrira iz rubnih vodotoka Željeznice i

Bosne te iz zaleđa (Igman-Bjelašnica) (MPUGIZOKS, 2017). Aktivnosti zahvatanja vode na području SP "Vrelo Bosne" su dopuštene djelatnosti u području prema *Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne"*, a u skladu su sa odredbama *Zakona o vodama FBiH*. U nastavku teksta je posebno obrađen aspekt vodosnabdijevanja i potencijalne ugroženosti kvaliteta vode na izvorištu Sarajevsko polje.

Vodosnabdijevanje u SP "Vrelo Bosne". Kada se radi o broju priključaka na vodovodnu mrežu na području SP Vrelo Bosne, prema informacijama od KJKP ViK Sarajevo, na području SP "Vrelo Bosne" postoje 204 priključka na vodovodnu mrežu. Informacije o tipu potrošača i brojnom učešću su predstavljeni u tabeli 22. Ovi podaci su u koliziji sa podacima o broju evidentiranih stambenih i privrednih objekata tokom izrade ovog dokumenta (230 stambenih objekata i 23 privredna subjekta). Na osnovu toga, moguće je zaključiti da su podaci institucija nadležnih za vodne resurse u SP „Vrelo Bosne“ neusaglašeni.

Tabela 22: Broj priključaka na vodovodnu mrežu u SP "Vrelo Bosne" prema tipu potrošača

Tip potrošača	Broj priključaka
Domaćinstva	145
Kućni savjet-pojedinačni račun	4
Mala privreda	11
Kompanije	44
Ukupno	204

Potencijalna ugroženost kvaliteta vode na izvorištima. Kako se za područje SP "Vrelo Bosne" ne vrši kontinuirani monitoring postojećih i potencijalnih zagađivača izvorišta vode, kao okvirni podaci u ovom dokumentu koriste se podaci iz *Elaborata zaštite izvorišta vode za piće Sarajevsko polje* (Institut za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Sarajevu, 2013) - u daljem tekstu Elaborat. U Elaboratu su identificirani postojeći i potencijalni zagađivači izvorišta Sarajevsko polje kako slijedi:

- otpadne vode stanovništva (septičke jame i kanalizacija)
- stočarstvo
- industrija
- deponije
- kamenolom
- turizam
- benzinske pumpe i autopraonice
- groblja
- način korištenja zemljišta
- minska područja
- prometno zagađenje.

U nastavku teksta dat je osvrt na zagađivače izvorišta koji su u najvećoj mjeri relevantni za SP "Vrelo Bosne".

Otpadne vode U tabeli 23 prikazano je brojno stanje septičkih jama u vodozaštitnim zonama u Sarajevskom polju, na osnovu podataka KJKP ViK i podataka od mjesnih zajednica predstavljenih u Elaboratu.

Tabela 23: Broj septičkih jama u vodozaštitnim zonama u Sarajevskom polju

Zaštitna zona	Broj septičkih jama u zaštitnim zonama		
	I	II	III
Bažovo	28	7	126
Stup	0	0	59
Ukupno	41	7	185

Budući da ne postoji precizan podatak o broju priključaka na kanalizacionu mrežu, u Elaboratu je data procjena na osnovu broja ukupnih stanovnika i broja septičkih jama. U tabeli 24 je prikazana

procjena u broju stanovnika priključenih na kanalizaciju u mjesnim zajednicama koje ulaze u obuhvat SP "Vrelo Bosne", sa napomenom da MZ Hrasnica II djelimično ulazi u obuhvat SP "Vrelo Bosne".

Tabela 24: Broj septičkih jama i broj stanovnika priključenih na kanalizaciju u MZ u obuhvatu SP "Vrelo Bosne"

Mjesna zajednica	Površina km ²	Broj stanovnika	Broj septičkih jama	Broj stanovnika priključenih na septičke jame	Broj stanovnika priključenih na kanalizaciju
Hrasnica II*	20,48	7104	18	72	7032
Lužani	4,07	2924	17	68	2856
Vreoca	1,4	465	59	236	229
Vrelo Bosne	9,15	285	37	148	137
Ukupno	35.1	10 778	131	524	10 254

*djelimično ulazi u obuhvat SP "Vrelo Bosne"

Konsultant je u toku procesa istraživanja identifikovao ukupno 230 stambenih objekata i 23 privredna subjekta koja posluju u SP "Vrelo Bosne". U kategoriji privrednih subjekata, hoteli i ugostiteljski objekti su većinski zastupljeni. Prema podacima od KJKP ViK, većina identifikovanih privrednih subjekata spojena su na kanalizacionu mrežu, uz napomenu da KJKP ViK nije u mogućnosti identifikovati da li su priključenja izvršena putem ovog preduzeća usljed različitih podataka o nazivu subjekta prilikom gradnje objekta i izdavanja dozvole. Kada se radi o otpadnim vodama iz domaćinstva, naselja u nukleus zoni SP "Vrelo Bosne" nisu obuhvaćena kanalizacionom mrežom dok je dio kanalizacione mreže u naselju Vrutci bespravno izgrađen (bez saglasnosti KJKP ViK Sarajevo). KJKP ViK niti Ministarstvo privrede KS ne raspolaže podacima o trenutnom ukupnom broju domaćinstava priključenih na kanalizacionu mrežu. Prema važećoj *Odluci o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju*, svi objekti koji nisu spojeni na kanalizacionu mrežu su dužni imati vodonepropusnu septičku jamu, koju po potrebi prazni vozilo KJKP ViK. Trenutno ne postoji katastar septičkih jama u KS sa svim potrebnim tehničko-sanitarnim podacima u Ministarstvu privrede KS (koje izdaje sve dozvole za septike) niti u KJKP ViK. Prema informacijama sa održanih radionica prilikom izrade dokumenta, Općina Ilidža i pripadajuće mjesne zajednice raspolažu katastrom septičkih jama za područje SP "Vrelo Bosne", ali podaci nisu ustupljeni Konsultantu. Prema posljednjim analizama rađenih za potrebe izrade KEAP KS, na osnovu uvida inspekcija i prilikom čišćenja, konstatovano je da većina septičkih jama koje postoje u KS nije izvedena kao vodonepropusna i po novim zahtjevima i standardima, što se odnosi i na područje SP "Vrelo Bosne" (MPUGIZO KS, 2013).

Prikazani podaci, koje je uspio skupiti Konsultant od svih nadležnih institucija pokazuju, da je situacija haotična. Stanje vodosnabdijevanja i odvodnje otpadnih voda u ovako osjetljivom području (gdje je fokus na zaštiti vodnih resursa) je veoma loše, pa i sa stanovišta podataka koje nema čak ni preduzeće kojem je to primarna djelatnost. Podaci o broju objekata, načinu odvodnje otpadnih voda se ne slažu, dolazi do velikih razlika i nema pojašnjenja zašto tačni podaci ne postoje. Svakako je potrebno u najkraćem mogućem roku pripremiti registar objekata i način odvodnje odnosno zbrinjavanja otpadnih voda. Ti podaci će nadalje dati osnovu za daljnje planiranje aktivnosti povezanih sa rješavanjem problematike otpadnih voda.

Stočarstvo. Kao i za uzgoj poljoprivrednih kultura i vodoprivredu, ne postoji ažurirana evidencija brojnog stanja stoke u SP "Vrelo Bosne". Stoga je u tabeli 25 prikazano brojno stanje stoke u mjesnim zajednicama općine Ilidža koje ulaze u obuhvat SP "Vrelo Bosne", a prema podacima iz Elaborata.

Tabela 25: Brojno stanje stoke u MZ koje ulaze u obuhvat SP "Vrelo Bosne" u 2013. godini

Mjesna zajednica	Ovce	Korpi	Peradi	Svinje	Goveta
Lužani	106	40	30	4	0
Vrelo Bosne	15	13	138	18	18
Hrasnica II	0	2	20	0	9
Ukupno	121	55	188	22	27

Evidentno je da su podaci o brojnom stanju stoke su stari, Ažurirane podatke Konsultant nije uspio skupiti budući da je KJUzZPPKS prestala vršiti monitoring stoke, a Općina Ilidža nije ustupila podatke kojima raspolaže. Predlaže se uspostava monitoringa, kako je predloženo u akcionom planu vezan za poljoprivredne aktivnosti.

Turizam. Kako je ranije navedeno u dokumentu, u nukleusu se nalazi jedan bespravno izgrađen ugostiteljski objekt koji ima instaliranu septičku jamu i koju po osnovu ugovora o poslovnoj saradnji dva subjekta prazni KJKP ViK. U okviru pufer zone SP "Vrelo Bosne" nalazi se 6 hotela, 3 vile te 10 ugostiteljskih objekata. Svi ti objekti imaju kumulativan negativan uticaj na podzemne vode u području. Osim turističkih i ugostiteljskih objekata u obuhvatu SP "Vrelo Bosne", kumulativan negativni uticaj imaju i turističko-ugostiteljski objekti u kontakt zoni na području Igmana i Bjelašnice. Razlog tome je prije svega činjenica da se ne vodi evidencija o načinu odvodnje otpadnih voda privrednih subjekata. Dakle, nije poznato koji ugostiteljsko-hotelijerski subjekti su spojeni na postojeću kanalizacionu mrežu ili potencijalno imaju septičku jamu, da li je septička jama vodonepropusna kako propisi nalažu te da li ste iste redovno prazne.

S ciljem praćenja promjena u kvalitetu vode koje mogu uzrokovati naprijed navedeni zagađivači te pravovremenog djelovanja u slučaju incidenata, KJKP ViK Sarajevo redovno vrši kontrolu kvaliteta vode na pet kontrolnih tačaka u SP "Vrelo Bosne":

- Vrelo Bosne (sirova voda)
- Bačevo-Vrelo Bosne (hlorisana voda)
- vodozahvat rijeka Bosna
- izvorište Bačevo (bunari, sirova voda)
- Bačevo – pravac Igman

Rezultati ispitivanja kvaliteta vode za prethodno navedene kontrolne tačke su predstavljeni u tabelama u nastavku teksta.

Tabela 26: Rezultati ispitivanja kvaliteta vode za kontrolnu tačku Vrelo Bosne (sirova voda) u periodu od 2017.–2019. godine¹

Godina uzorkovanja	Kontrolna tačka: Vrelo Bosne (sirova voda)			
	Fizičko-hemijske analize (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema fizičko-hemijskim parametrima (broj uzoraka)	Mikrobiološke analize (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema mikrobiološkim parametrima (broj uzoraka)*
2017.	16	0	10	10
2018.	14	0	4	4
2019.	10	0	5	5

* Parametri koji nisu zadovoljavali norme Pravilnika o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće (Sl. Glasnik BiH 40/10, 62/17) su: koliformne bakterije, E. Coli i broj kolonija bakterija na 30°C.

Tabela 27: Rezultati ispitivanja kvaliteta vode za kontrolnu tačku Bačevo-Vrelo Bosne u periodu od 2017.–2019.

Godina uzorkovanja	Kontrolna tačka: Bačevo-Vrelo Bosne (hlorisana voda)			
	Fizičko-hemijske analize (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema fizičko-hemijskim parametrima (broj uzoraka)	Mikrobiološke analize (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema mikrobiološkim parametrima (broj uzoraka)*
2017.	230	0	230	0
2018.	193	0	190	1
2019.	222	0	222	0

¹ Napomena: Uzorci uzeti na Vrelo Bosne su uzorci sirove vode koja nije tretirana dezinfekcionim sredstvom (hlorom) i kao takva ne ide u distributivni sistem.

*Parametar koji nije zadovoljio norme Pravilnika o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće (Sl. Glasnik BiH 40/10, 62/17) je broj kolonija na 36°C.

Tabela 28: Rezultati ispitivanja kvaliteta vode za kontrolnu tačku vodozahvat rijeka Bosna u periodu od 2017.-2019. godine²

Kontrolna tačka: vodozahvat rijeka Bosna				
Godina uzorkovanja	Fizičko-hemijska analiza (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema fizičko-hemijskim parametrima (broj uzoraka)	Mikrobiološka analiza (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema mikrobiološkim parametrima (broj uzoraka)*
2017.	374	0	8	8
2018.	373	0	4	4
2019.	308	0	4	4

*Parametri koji nisu zadovoljavali norme Pravilnika o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće (Sl. Glasnik BiH 40/10, 62/17) su: koliformne bakterije, E. Coli i broj kolonija bakterija na 36°C.

Tabela 29: Rezultati ispitivanja kvaliteta vode za kontrolnu tačku izvoršte Bačevo (bunari, sirova voda)

Kontrolna tačka: izvoršte Bačevo (bunari, sirova voda)				
Godina uzorkovanja	Fizičko-hemijska analiza (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema fizičko-hemijskim parametrima (broj uzoraka)	Mikrobiološka analiza (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema mikrobiološkim parametrima (broj uzoraka)*
2017.	97	0	86	0
2018.	56	0	12	0
2019.	38	0	11	0

*Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće (Sl. Glasnik BiH 40/10, 62/17)

Tabela 30: Rezultati ispitivanja kvaliteta vode za kontrolnu tačku Bačevo – pravac Igman u periodu od 2017.–2019.

Kontrolna tačka: izvoršte Bačevo (bunari, sirova voda)				
Godina uzorkovanja	Fizičko-hemijska analiza (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema fizičko-hemijskim parametrima (broj uzoraka)	Mikrobiološka analiza (broj uzoraka)	Ne odgovara pravilniku prema mikrobiološkim parametrima (broj uzoraka)*
2017.	269	0	269	0
2018.	140	0	140	0
2019.	144	0	144	0

*Pravilnik o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće (Sl. Glasnik BiH 40/10, 62/17)

Pored rezultata predstavljenih u tabelama iznad, izvršen je pregled rezultata sveobuhvatne analize za sirove uzorke vode uzetih na Vrelu Bosne, te vodozahvatu rijeke Bosne i kompozitni uzorak rijeke Bosne, za period 2015.- 2019. godine (mjesečni rezultati) koji je dostavio KJKP ViK. Kada su u pitanju fizičko – hemijski parametri kvaliteta, osim općih parametara (Ph, mutnoća, provodljivost, organske materije, nutrijenti, sulfati, hloridi), analizirani su i teški metali (željezo, mangan, olovo, kadmijum, hrom, aluminij, bakar, antimon, arsen, živa, bor, selen, kalcij, kalij i natrij), pesticidi (insekticidi i herbicidi), policiklički aromatski ugljikovodici, deterdženti fluoridi, mineralna ulja i cijanidi. Sagledavši dostavljene rezultate analize moguće je zaključiti sljedeće:

- Laboratorija KJKP ViK se ne nalazi na listi akreditiranih laboratorija za analizu vode prema standardu BAS EN ISO/IEC 17025 (Institut za akreditiranje BiH, 2020), što je zahtjev člana 9. *Pravilnika o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće* (Sl. Glasnik BiH, 40/10, 62/17), te se rezultati analiza ne mogu smatrati pouzdanim.
- Dok se opći parametri kvaliteta analiziraju najmanje od 4 do 11 puta godišnje, ostali navedeni specifični parametri kvaliteta se analiziraju uglavnom jednom godišnje, što je

² Napomena: Uzorci uzeti na vodozahvatu rijeke Bosne su uzorci sirove vode koja nije tretirana dezinfekcionim sredstvom (hlorom) i kao takva ne ide u distributivni sistem.

nedovoljno za ocjenu potencijalnog uticaja poljoprivrednih (ali i drugih antropogenih) uticaja na vodu.

- Kada je u pitanju analiza pesticida, ona se 2017. i 2019. godine vršila u periodu jesen/zima, kada potencijalni pritisak poljoprivrednih aktivnosti značajno smanjen te se stoga ne mogu razmatrati kao relevantni za ocjenu potencijalnog uticaja poljoprivrednih (ali i drugih antropogenih) uticaja na vodu. Tokom 2018. godine nisu vršene analize pesticida.
- Svi rezultati fizičko – hemijskih analiza, uključujući i jedinjenja azota, fosfora, utrošak KMnO₄ i pesticida koji se smatraju tipičnim indikatorima zagađenja porijeklom od poljoprivredne aktivnosti, su bili ispod nivoa graničnih vrijednosti propisanih u okviru *Pravilnika o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće* (Sl. Glasnik BiH, 40/10, 62/17).
- Mikrobiološka analiza vode upućuje na značajno prisustvo koliformnih bakterija /100 ml i *Escherichia coli* bakterija u većini analiziranih uzoraka sirove vode (prije filtriranja i dezinfekcije). Na osnovu toga je moguće tvrditi da postoji negativan antropogeni uticaj na izvoriste Vrela Bosne, međutim teško je precizirati tip aktivnosti. Obzirom na prisustvo fekalnih bakterija, moguće je pretpostaviti da je sanitarna neispravnost vode uzrokovana uglavnom neadekvatnim upravljanjem komunalnim otpadnim vodama u zonama prihranjivanja izvorišta.

Prema informacijama od KJKP ViK i Kantonalne uprave za inspeksijske poslove (u daljem tekstu KUZIP), najznačajniji problem u SP "Vrelo Bosne" jeste nepoštivanje zabrane izgradnje novih objekata u prvoj vodozaštitnoj zoni i ometanje rada KJKP ViK u užoj vodozaštitnoj zoni od strane privatnih vlasnika zemljišta. U ovoj zoni prisutan je i problem povremene ispaše stoke. Osim toga, zastupljen je i problem kontaminacije Velike aleje konjskim izmetom koji nastaje u Velikoj aleji usljed fijakerskog saobraćaja u prvoj vodozaštitnoj zoni. Otpadna voda iz Velike aleje se ne prikuplja i ne odvodi na adekvatan način. Dodatno, na parking u ulazu u SP "Vrelo Bosne", koji je sa aspekta zaštita voda neprikladan i potencijalno opasan i trebalo bi ga premjestiti na lokaciju izvan SP "Vrelo Bosne", ne postoje separatori ulja i masti. Stoga se izvoriste vode osim sa mikrobiološkim, suočava i sa hemijskim zagađenjem što je dodatno pogoršano prekoračenjem kapaciteta trenutnog broja parking mjesta. Tokom ljetnih mjeseci, a pogotovo vikendom, evidentiran je povećan pritisak motornih vozila na zaštićeno područje. Usljed nedostatka parking mjesta na trenutnom parking, nesavjesni posjetioci parkiraju vozila na neadekvatnim lokacijama koje su veoma blizu samom izvorištu rijeke Bosne. Na parking treba urgentno staviti separatore ulja i masti, a dugoročno lokaciju parkinga izmjestiti na područje izvan SP "Vrelo Bosne". Osim toga, primjetan je povećan broj motornih vozila koji prolaze kroz Veliku aleju te je neophodno pojačati mjere inspeksijskog nadzora. Prema važećoj legislativi iz oblasti zaštite prirode i zaštite vodnih resursa (Zakon o proglašenju i Odluka o zaštiti izvorišta vode za piće), samo stanovnici MZ koje ulaze u obuhvat SP "Vrelo Bosne" imaju dozvolu za promet motornim vozilima kroz Veliku aleju, međutim postoji opravdana sumnja da i fizička lica koja nemaju dozvolu prolaze motornim vozilima kroz Veliku aleju. To znači da je trenutno stanje praćenja kretanja motornih vozila u zaštićenom području loše i da je isti neophodno unaprijediti. Problemi nepropisnog parkiranja i kretanja motornim vozilima u području su posljedica lošeg upravljanje javnim površinama u SP "Vrelo Bosne", koje nije uređeno sistemski, što za posljedicu ima negativne uticaje na zaštitu prostora. Sistemsko korištenje prostora, mora biti uređeno u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode, jer je jasno navedeno u Zakonu šta su svi korisnici zaštićene prirodne vrijednosti dužni i obavezni da poštuju u određenom zaštićenom području.

U drugoj i trećoj vodozaštitnoj zoni se vrši odlaganje građevinskog otpada, što nije u skladu sa mjerama zaštite iz *Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće Sarajevsko polje*. Kod rješavanja problematike otpada veliki je problem vlasništvo zemljišta i objekata. Područja devastiranih objekata vrlo su prikladna za daljnje odlaganje svih vrsta otpada, pa je teško zaštititi takve lokacije.

3.1.6.6 Kulturne, vjerske i druge manifestacije u prostoru SP

KJUzZPP KS devet godina unazad provodi aktivnosti obilježavanja značajnih ekoloških datuma u SP "Vrelo Bosne" u saradnji sa osnovnim i srednjim školama sa područja Kantona Sarajevo. Više od 10 000 učenika osnovnih i srednjih škola je do sada učestvovalo u obilježavanju značajnih ekoloških datuma. Učenici se kroz pripremu ovakvih manifestacija uključuju u rad zaštićenih područja, upućuju u ekološku problematiku, stiču svijest o značaju ličnog primjera i lokalnog djelovanja.

Obilježavaju se sljedeći ekološki datumi:

- Evropski dan bez automobila (biciklijada)
- Svjetski dan zaštite okoliša (biciklijada)
- Dan planete zemlje (sadnja drveća, dramske igre)
- Svjetski dan zaštite šuma (sportske igre)
- Svjetski dan voda (dramske igre).

Start biciklijade je na početku Velike aleje kod fijakerskog stajališta, a vožnja se izvodi rutom dugom 7 km (do izvorišta Vrela Bosne i nazad).

Osim događaja koje organizuje KJUzZPP KS, u SP "Vrelo Bosne" i druga udruženja organizuju događaje poput slikarskih kolonija te obilježavanja važnih datuma iz oblasti zdravlja čovjeka.

Sve naprijed navedene aktivnosti su dopuštene djelatnosti u SP "Vrelo Bosne" i njihovim izvođenjem se ne krše mjere zaštite propisane Zakonom o proglašenju SP "Vrelo Bosne" i drugim važećim propisima.

Slika 34: Biciklijada u SP "Vrelo Bosne"

(Izvori: Internet stranica KJUzZPP KS: www.vrelobsna.ba, pristupljeno 01.11.2019. godine)

Slika 35: Sportske / dramske igre u SP "Vrelo Bosne"

(Izvor: Internet stranica KJUZZP KS: www.zps.ba, pristupljeno 01.11.2019. godine)

Slika 36: Slikarska kolonija u SP "Vrelo Bosne"

(Izvor: Internet stranica: www.poduzetnici.ba, pristupljeno 01.11.2019. godine)

3.1.6.7 Obrazovanje i naučna istraživanja

Većina manifestacija koje KJUZZP KS organizuje kako bi obilježila značajne ekološke datume u SP "Vrelo Bosne" imaju edukativni karakter. Preko 10 000 učenika osnovnih i srednjih škola je dosada učestvovalo u aktivnostima edukativnog karaktera. Osim tih manifestacija, u području se povremeno organizuju treninzi i radionice u okviru projektnih aktivnosti na kojima KJUZZP KS radi. U toku 2018. godine je održan trening *Zaštićena područja za prirodu i ljude* u saradnji sa WWF i organizacijom Parkovi Dinarida.

Prema dostupnim podacima, u SP "Vrelo Bosne" se provodi Natura 2000 projekat u saradnji sa Prirodno-matematičkim fakultetom. U 2015. godini, u saradnji sa Centrom za krš vršena su istraživanja šišmiša što je rezultiralo popisom šišmiša u SP "Vrelo Bosne". Organizacija Naše ptice je u prethodnom periodu radila istraživanja ornitofaune u području.

Prema informacijama dobivenim od Nadzorničke službe KJUZZP KS, najviše škola u prirodi i posjeta djece na području zaštićenih područja KS odvija se upravo u SP "Vrelo Bosne", radi relativno pristupačne lokacije te zaravnjenog i uređenog terena.

3.2 Koncept upravljanja područjem i vrijednostima SP "Vrelo Bosne"

Koncept upravljanja područjem i vrijednostima, koji proizlazi iz politike upravljanja SP "Vrelo Bosne", temelji se na filozofiji održivog razvoja. Upravljanje područjem je zasnovano na:

- politici očuvanja vodnih resursa
- unapređenja prirodnih karakteristika od izuzetne važnosti, jedinstvenog i značajnog kvaliteta okoliša
- otklanjanja i sprečavanja pretjerane eksploatacije i posjeta koje mogu dovesti do promjene i oštećenja prirode, te
- omogućavanja stanovništvu koje živi u granicama SP korištenje prostora u skladu sa ciljevima zaštite.

Ovakvim vidom upravljanja, prirodne, izgrađene i kulturno-historijske vrijednosti SP se tretiraju na isti način. U skladu sa politikom upravljanja, SP je podijeljen na nukleus i puffer zonu. Aktivnosti ovog Akcionog plana definirane su po zonama upravljanja.

3.3 Zaštita i upravljanje prirodnim i kulturno-historijskim vrijednostima i resursima SP "Vrelo Bosne" (programi zaštite i unaprjeđenja)

Prilikom izrade PU, izvršena je analiza politika i mjera zaštite te aktivnosti upravljanja, koje izvodi upravljač (KJUZZPP KS) u SP "Vrelo Bosne" i utvrđeno je da su adekvatne. Mjere zaštite koje vrijede za područje SP "Vrelo Bosne" su obuhvaćene kroz poglavlje *Dopuštene djelatnosti u SP "Vrelo Bosne"*.

Sa ciljem unaprjeđenja upravljanja prirodnim i kulturno-historijskim vrijednostima predlaže se:

- donošenje nove Odluke o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju
- priprema prostornog plana područja posebnih obilježja SP "Vrelo Bosne"
- uređenje historijskog područja - Ostaci predromaničke crkve i srednjovjekovno groblje Crkvina kod sela Vrutci
- uređenje lokaliteta Titova rezidencijalna vila sa drugim objektima i tunelima i jezero na Stojčevcu
- priprema elaborata saobraćaja
- provođenje svih aktivnosti iz elaborata *Vegetacijski status dendroflora u zoni nukleusa i Velike aleje SP "Vrelo Bosne" (KZZKHIPN, 2019)*.

3.4 Unaprjeđenje i korištenje prostora i vrijednosti SP "Vrelo Bosne"

Pojedini dijelovi SP "Vrelo Bosne" za vrijeme posjete u sezoni pod velikim su pritiskom. Da bi se postigla disperzija posjetilaca na cijelom području SP "Vrelo Bosne" potrebno je aktivirati nove prostorne potencijale zaštićenog područja. Mjere prve faze su:

- uspostavljanje opreme i signalizacije za posjetitelje
- uređenje info centra na Stojčevcu
- povezivanje nukleusa sa Stojčevcem
- uspostavljanje edukacijske staze na Stojčevcu, u koju će biti uključeni i tuneli u okviru lokaliteta Titova rezidencijalna vila sa drugim objektima i tunelima
- unaprjeđenje javnog toaleta u nukleusu i izgradnja novog toaleta na Stojčevcu.

3.5 Razvoj dopuštenih djelatnosti u SP "Vrelo Bosne"

Turizam. Da bi se unutar zaštićenog područja postigao održivi razvoj turizma, potrebno je, shodno politici sa politikom unapređenja korištenja prostora poboljšati signalizaciju i opremu za posjetioca. Sa unaprijeđenjem prostora i uređenjem info centra sa svom pripadajućom infrastrukturom na Stojčevcu smanjit će se pritisak posjete na nukleus Vrela Bosne i postignut će se kontroliran način posjete ovog tradicionalnog područja i provođenja slobodnog vremena građana Sarajeva. Da bi se produžilo vrijeme i poboljšao kvalitet posjete stranih turista neophodno je sa interpretacijskom infrastrukturom opremiti sva kulturno-historijska obilježja i prirodne vrijednosti. Za rekreacijske trkače i ostale posjetitelje potrebno je, unutar SP, obezbijediti funkcionirajuće česme. Osim toga, potrebno je poboljšati kontrolu nad fijakerima u saradnji sa Općinom Ilidža.

3.5.1 Obrazovanje i naučna istraživanja

Naučna istraživanja treba provesti zajedno ili paralelno sa redovitim monitoringom područja. Pored toga, treba uspostaviti suradnju sa Univerzitetom u Sarajevu, u kojoj bi se SP "Vrelo Bosne" koristilo kao područje provedbe istraživanja tokom izrade diplomskih, magistarskih i drugih naučnih radova. Rezultati svih istraživanja moraju biti dostavljeni Upravljaču.

3.5.2 Kulturne, vjerske i druge manifestacije

Unutar SP "Vrelo Bosne" moguće je nastaviti sa postojećim tradicionalnim manifestacijama, a dodatno organizirati i manifestacije promocije SP, njegovih prirodnih te kulturno-historijskih vrijednosti kroz obilježavanje određenih dana vezanih uz biodiverzitet i vodne resurse.

3.5.3 Poljoprivreda

Kako bi se neadekvatne poljoprivredne aktivnosti smanjile na minimum, potrebno je otkupiti poljoprivredne površine u prvoj vodozaštitnoj zoni. Otkupe zemljišta vrši Vlada KS, koje se dalje ustupa na korištenje KJKP ViK. Dok se ovaj proces ne završi, KJUzZPP KS treba ponovno uspostaviti monitoring poljoprivrednih aktivnosti, raditi na snimanju stanja u saradnji sa Općinom Ilidža te osigurati savjetodavnu podršku stanovnicima MZ u okviru SP "Vrelo Bosne".

3.5.4 Vodoprivreda

U smislu opskrbe Kantona Sarajevo sa pitkom vodom treba naglasiti da je neophodno donijeti novu Odluku o zaštiti izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju. Odluka će osigurati očuvanje izvora pitke vode, koji su od najvažnijeg značaja za održivi razvoj Kantona Sarajevo, jer drugi izvori, koji bi mogli zadovoljiti potrebe u blizini ne postoje. Ministarstvo privrede i KJKP ViK hitno trebaju uspostaviti suradnju sa Općinom Ilidža i osigurati dostupnost podataka o broju priključaka na vodovodnu mrežu te način odvodnje otpadnih voda svih objekata u prostoru. U cilju zaštite vodnih resursa, KJKP ViK i Ministarstvo privrede trebaju hitno uspostaviti monitoring svih zagađivača izvorišta Ilidža-Konaci-Vrelo Bosne u okviru SP "Vrelo Bosne", uključujući i zagađivače u kontakt zoni na Bjelašnici i Igmanu. Organizacije civilnog društva trebaju raditi na jačanju svijesti građana KS o značaju izvorišta vode za piće koju piju te podstaknuti na aktivnu ulogu u zaštiti jedinog izvorišta sa kapacitetom opskrbe skoro 400 000 građana KS.

3.5.5 Šumarstvo

Djelatnost šumarstva unutar SP može, sukladno sa mjerama zaštite, obuhvaćati samo sanitarnu sječū i sječū invazivnih vrsta te aktivnosti i mjere iz elaborata *Vegetacijski status dendroflora u zoni nukleusa SP "Vrelo Bosne"*.

3.6 Posjećivanje SP "Vrelo Bosne"

Posjećivanje SP "Vrelo Bosne" mora biti u skladu sa režimom zaštite i razvojem djelatnosti. U nastavku su predloženi programi posjećenosti za sportsko-rekreativne aktivnosti i izlete, dok su u drugim poglavljima predloženi programi za ostale aktivnosti (sport i rekreacija, biciklizam, saobraćaj te istraživanje) koji će pridonijeti razvoju područja, napretku posjete te očekivanom rastu posjetitelja.

3.6.1 Sportsko-rekreativne aktivnosti i izleti

Tabela 31: Program posjećivanja SP "Vrelo Bosne" za sportsko-rekreativne aktivnosti i izlete – prijedlog 1

Biciklističke ture po postojećim stazama (sa vodičem ili bez vodiča)
<p>Uvezati, definirati i označiti biciklističke staze u SP "Vrelo Bosne". Pored trenutne biciklističke rute koja ide od Velike aleje do Vrela Bosne, dodatno uspostaviti i obilježiti biciklističku stazu koja ide do planine Igmana. Program posjete se bazira na organizaciji biciklističkih tura na definiranim stazama uz naraciju od strane vodiča o vrijednostima pored kojih se prolazi. Glavne smjernice za provedbu programa su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definirati i označiti dvije biciklističke rute u SP "Vrelo Bosne" (po kategorijama težine) <ul style="list-style-type: none"> ○ tura 1 kružna staza/rekreativna kategorija – Velika aleja - Stojčevac - Vrelo Bosne - Rimski most ○ tura 2 brdska staza/teža kategorija – Velika aleja - Stojčevac - Igman • promocija definisanih biciklističkih tura putem web stranice Upravljača, brošura i dr. • nabavka bicikala i uspostavljanje prostora za iznajmljivanje bicikala na ulazu u Veliku aleju • markacija biciklističkih staza, postavljanje info tabli, izgradnja odmarališta/vidikovca na turi br. 2 • nije potrebna prethodna najava ukoliko je manji broj osoba u pitanju. Ukoliko se radi o većoj grupi, bitna je rezervacija zbog kvalitetne organizacije obilaska (cjenovnik istaknuti na web stranici, info punktovima unutar SP "Vrelo Bosne") • voditi grupu biciklista prethodno odabranom turom (razgledanje, narativno objašnjenje zanimljivih tački koje se nalaze uz turu, pauze i dr.) i povratak do tačke polazišta • organizacija ekscurzija za učenike u obliku biciklističke ture uz istu ili sličnu, prethodno prikazanu proceduru (aktivnost moguće uvrstiti u prethodno definirani cjenovnik). • saradnja sa lokalnim klubovima ekstremnih sportova (npr. PD Igman, biciklistički klub MTB, biciklistički klub Extreme itd.)

Tabela 32: Program posjećivanja SP "Vrelo Bosne" za sportsko-rekreativne aktivnosti i izlete – prijedlog 2

Organizacija rekreativnog trčanja, takmičenja i manifestacija
<p>U sklopu pufer zone moguća je organizacija rekreativnog trčanja na otvorenom, dok je na području Stojčevca moguća izgradnja ili uklopljenost atletske infrastrukture u već postojeće objekte za rekreaciju. Na području Velike aleje bi se mogla urediti odvojena atletska staza za rekreativce, koja bi služila za neometano trčanje.</p> <p>Glavne smjernice organizacije programa rekreativnog trčanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izgradnja staze koja treba biti u potpunosti napravljen od prirodnih materijala i minimalnom uzurpacijom okoliša • promocija Vrela Bosne kao područja za rekreativne trkače u BiH da se uključuje u održavanje takmičenja, manifestacija i rekreativnog trčanja • organizacija profesionalnih i amaterskih takmičenja na Vrelo Bosne <p>Organizacija takmičenja je adekvatna za sve ljubitelje trčanja kao vid tjelesne i duhovne vježbe na lokacijama koje su minimalno uzurpirane, uz miran ambijent (bez buke i velikog broja posjetilaca). Glavne smjernice za organizaciju takmičenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osmišljavanje koncepta takmičenja za različite uzraste i različite kategorije u saradnji sa lokalnim atletskim udruženjima (cjenovnik usluga) • promocija i organizacija takmičenja za školsku djecu, kao vrstu izleta i rekreacije (specijalna ponuda unutar redovnog cjenovnika) • rezervacija / najava za organizaciju takmičenja.

3.6.2 Saobraćaj

Tabela 33: Program posjećivanja SP "Vrelo Bosne" korištenjem saobraćajnih vozila – prijedlog 1

Eko voz na električni pogon
<p>Uspostava eko voza i organizacije prevoza posjetilaca je moguća u pufer zoni, na definiranoj ruti Plandište - Vrelo Bosne. Uspostava eko voza predstavlja izmjenu saobraćaja i parkinga vozila u nukleus zoni, kako bi se posjetiocima omogućio alternativni prevoz do Vrela Bosne. Potreban je jedan vozač voza, koji će ujedno moći dati osnovne informacije o vrijednostima pored kojih se posjetioci voze i generalne informacije o SP "Vrelo Bosne". Glavne smjernice za program</p>

Eko voz na električni pogon
<p>posjećivanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uspostava eko voza, promocija nove ponude na web stranici Upravljača, info punktovima i dr. • definiranje atraktivnih ruta za posjetioce, kao npr: Rimski Most, Zildžića kuća, Vrelo Bosne • definiranje termina polaska u toku jednog dana • dodatno plaćanje karata za voz (pored redovne cijene ulaza u SP), uz mogući popust ako je u pitanju grupa od nekoliko osoba (porodična karta: 4 člana itd.) • narativni opis svih vrijednosti koje se nalaze uz rutu obilaska.

Predložene aktivnosti za oblast saobraćaja kao i izrada elaborata saobraćaja se trebaju izvoditi u bliskoj saradnji sa Ministarstvom saobraćaja KS.

3.6.3 Istraživanje i edukacija

Tabela 34: Program posjećivanja SP "Vrelo Bosne" za aktivnosti istraživanja i edukacije – prijedlog 1

Speleološka istraživanja i organizacija edukacija
<p>Na području SP "Vrelo Bosne" moguće je organizirati speleološka istraživanja (odnosi se na faunu nastanjenu u tunelu na Stojčevcu, budući da u SP "Vrelo Bosne" nisu evidentirani speleološki objekti) u saradnji sa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Centar za krš i speleologiju Sarajevo • speleološka društva iz okruženja. <p>Glavne smjernice za provedbu programa posjećivanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • promocija programa putem web stranice, u saradnji sa društvima i centrima koja se djelimično bave speleologijom • definiranje atraktivnih lokacija za istraživanje i druženje učesnika u tunelu na Stojčevcu • organizacija, rezervacija i najava o dolasku učesnika za istraživanje (sa izabranom lokacijom koja bi se posjećivala) • mogućnost boravka više dana (ukoliko su potrebna ozbiljnija istraživanja) • definirati cijenu za provođenje programa na osnovu broja dana boravka, lokacije i broja učesnika. <p>Organizacija edukacija podrazumijeva radionice i terenski obilazak. Program je moguće provoditi u saradnji sa Prirodno-matematičkim fakultetom Sarajevo, prirodno-matematičkim fakultetima iz regiona i speleološkim društvima iz zemlje i/ili regiona. Glavne smjernice organizacije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • promocija programa putem interneta, putem školskih ustanova i sl. • definiranje lokacija za organizaciju programa obuhvata • organizacija doručka, ručka i večere za sve dane boravka, odnosno trajanja radionice • cjenovnik definirati na osnovu prijavljenih učesnika, trajanja radionice, lokacija obilaska, i dr. troškova.

Tabela 35: Program posjećivanja SP "Vrelo Bosne" za aktivnosti istraživanja i edukacije – prijedlog 2

Obilježavanje svjetski važnih događaja vezanih za zaštitu okoliša uz edukativne aktivnosti
<p>Za vrijeme obilježavanja svjetskih događaja koji su povezani sa okolišem i zaštitom: Svjetski dan okoliša, Dan planete zemlje, Međunarodni dan biološke raznolikosti, Svjetski dan voda, Međunarodni dan šuma, Međunarodni dan planina itd. moguće je organizirati određene aktivnosti koje se vežu za navedene pojmove. Npr. dolazak učenika iz osnovnih i srednjih škola i organizirani obilazak specifičnih lokacija: Vrelo Bosne, Stojčevac, Rimski most, Velika aleja i sl. uz kratka i zanimljiva predavanja o vrijednostima od strane stručnjaka. Ovo je moguće ostvariti u saradnji sa osnovnim i srednjim školama, fakultetima prirodnih nauka i sl. Glavne smjernice za provedbu programa posjećivanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • promocija putem interneta • izabrati nekoliko dana koji se obilježavaju u svijetu, a reflektiraju se i na kategorije vrijednosti SP "Vrelo Bosne" (Svjetski dan okoliša, Dan planete zemlje, Međunarodni dan biološke raznolikosti, Svjetski dan voda) • organizacija radionica • organizacija terenskog obilaska (prevoz, predavanja, razgledanje i sl.) • organizacija edukativnih kampova • organizacija doručka, ručka i večere u sklopu ugostiteljskih objekata ili u vidu piknika • tražiti donatora/sufinansijera za obilježavanje svjetskih dana zaštite okoliša, što bi značilo manje troškove za školske ustanove, učenike ili neke druge učesnike.

Tabela 36: Program posjećivanja SP "Vrelo Bosne" za aktivnosti istraživanja i edukacije – prijedlog 3

Edukacija i istraživanje kulturno-historijskog naslijeđa
<p>Kulturno-historijsko naslijeđe na području SP "Vrelo Bosne" nalazi se u nukleus i pufer zoni. Moguća je organizacija programa koji uključuje edukaciju o istim u obliku radionice i njihovo istraživanje, uz saradnju sa KZzZKHIPN, fakultetskim odsjecima za arheologiju i historiju i sl. Glavne smjernice za provedbu programa su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • promocija kulturno-historijskog naslijeđa (Spomen NOR-a, Zildžića kuća, Titova rezidencijalna vila, sa drugim objektima i tunelima, Vile u Velikoj aleji, Rimski most itd.) • definiranje nekoliko lokacija koje bi bile pogodne za istraživanje, kao Stojčevac i Aquae S. na Vrelo Bosne • mogućnost najave i rezervacije programa za studente arheologije, historije, turizma, za učenike koji su dio sekcija koje se bave kulturom na području Kantona Sarajevo i šire • na osnovu izabrane lokacije organizirati turu obilaska, potrebnu dužinu boravka i moguću dužinu boravka i prezentacija informacija prema nivou obrazovanja učesnika. Praktične postupke prilagoditi nivou obrazovanja učesnika • nabaviti jedan dio potrebne opreme za istraživanje i edukaciju • organizacija doručka, ručka ili večere, zavisno od dužine boravka • organizacija radionice nakon izvršenih istraživanja, radi prezentacije istraženog i pronađenog • predavanja o epohi / historijskom periodu u kojem su nastale vrijednosti • cjenovnik na osnovu prethodno iznesenih aktivnosti <p>Napomena: uz svaki vid istraživanja, obavezan nadzor od strane stručnjaka za određenu oblast.</p>

3.6.4 Ruralni turizam

Tabela 37: Program posjećivanja SP "Vrelo Bosne" za ruralni turizam – prijedlog 1

Turizam na selu
<p>Ruralni turizam može biti jedna od aktivnosti kojom bi se bavili stanovnici koji žive u obuhvatu SP "Vrelo Bosne", kako bi mogli dobiti dodatni izvor prihoda od turizma, a također da se i SP promoviše. U skladu ovog treba iskoristiti trenutni neiskorišteni stambeni fond na području te ga urediti u svrhu iznajmljivanja i turizma na području. Objekti moraju imati svu potrebnu infrastrukturu urađenu po najvišim standardima, koji garantuju sigurnost od onečišćenja podzemnih i površinskih voda. Glavne smjernice za provedbu programa su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada ruralne ponude na području SP Vrelo Bosna • Promocija SP Vrelo Bosna kao ruralnog područja putem interneta, brošura, lokalnim zajednicama i sl. • Edukacija vlasnika i ugostitelja o ruralnom turizmu kako bi mogli pružiti kvalitetne usluge • Postavljanje info punktova ispred navedenih lokaliteta u cilju edukacije promocije domaćinstava i ugostiteljskih objekata • Organizacija događaja jedanput godišnje kako bi se promovisali lokalni proizvodi na Vrelo Bosne

3.7 Povezivanje SP "Vrelo Bosne" sa susjednim područjima

Sva zaštićena područja, kojim upravlja KJUzZPP KS dio su turističke destinacije Sarajevo. Sa zajedničkim Planom interpretacije i komunikacijskom strategijom KJUzZPP KS, sva će zaštićena područja Kantona Sarajevo postati dio ujedinenog upravljanja, koji će stavljati pojedinačne naglaske sukladno sa specifičnim vrijednostima zaštićenih područja, pa će se na taj način stvoriti mreža (eng. cluster) povezanih zaštićenih područja. Sva zaštićena područja imaju zajedničku promociju i upravljanje. Unutar njih mogu se, putem obilježavanja pješačkih ili biciklističkih ruta, kreirati turistički proizvodi, koji povezuju ZP Bentbaša, ZP Trebević, SP "Vrelo Bosne", SP Skakavac i ZP Bijambare. Za bolje povezivanje pojedinih dijelova, može se uvesti zajednička godišnja ulaznica kojom će se stanovnici KS motivirati za redovito i cjelogodišnje posjećivanje zaštićenih područja. Ulaznice za posjetioce, na kojim stoji određeni oblik popusta mogu služiti kao način usmjeravanja posjetitelja unutar i između zaštićenih područja.

3.8 Utjecaj na okoliš i na socio-ekonomski kompleks

Sa održivim razvojem turizma i poboljšanjem stanja SP "Vrelo Bosne", Kanton Sarajevo će dobiti nove rekreacijske površine, dodatno uređene, zelenu turističku atrakciju u kojoj će postojati mogućnost ekonomskih djelatnosti za lokalno stanovništvo.

4 IZVOĐENJE PLANA

4.1 Smjernice za povezivanje sektorskih planova

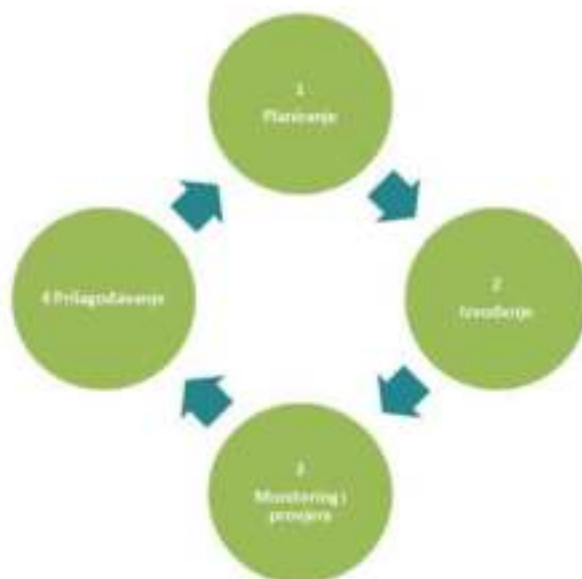
Prilikom implementacije predloženih mjera i aktivnosti potrebno je težiti povezivanju predloženih elemenata plana (prirodne vrijednosti, kulturno-historijske vrijednosti, rekreativno-turističke i izgrađene vrijednosti te dopuštene djelatnosti) kako bi se uz što manje tehničkih i finansijskih zahtjeva te zahtjeva za angažmanom ljudstva postigli što brži i bolji rezultati na implementaciji predloženog unaprijeđenog upravljanja. Princip povezivanja elemenata plana potrebno je slijediti prilikom ispunjavanja mjera i aktivnosti cjelokupnog PU. Generalne smjernice za povezivanje elemenata plana su:

- paralelna implementacija sličnih mjera i aktivnosti
- integriranje više sličnih mjera i aktivnosti prilikom provedbe s ciljem smanjenja vremenskog trajanja za pojedine aktivnosti
- ostvarivanje suradnje s interesnim grupama, posebno kroz projektne prijedloge, s ciljem lakše implementacije pojedinih mjera i aktivnosti.

Od velike važnosti za izvođenje plana jeste uspostavljanje saradnje između Upravljača i ključnih interesnih strana koje djeluju u području SP "Vrelo Bosne" te razmjena podataka svih institucija/organizacija koje vrše monitoring aktivnosti. Akcionim planom se predlaže jačanje komunikacije između Upravljača i interesnih strana kroz održavanje koordinacionih sastanaka te redovna razmjena podataka između relevantnih institucija. Razmjenu podataka bi trebalo koordinirati i inicirati MPUGIZO KS. U tabeli 61 dat je prikaz ključnih interesnih strana za SP "Vrelo Bosne" sa oznakama njihove uloge u upravljanju, zaštiti i očuvanju SP "Vrelo Bosne".

4.2 Strategije izvedbe plana

Izrada i provođenje PU SP "Vrelo Bosne" 2020-2030 je kontinuirani prilagodljivi proces koji se pojednostavljeno gledano, može svesti na četiri osnovna koraka, kako je prikazano u nastavku (slika 37). Ovakav interaktivni način upravljanja koristi se s ciljem kontrole i kontinuiranog poboljšanja procesa upravljanja.

Slika 37: Kontinuirani prilagodljivi proces provedbe PU SP "Vrelo Bosne"

Strategija provođenja plana je određena primjenom definisanih funkcionalnih aktivnosti i mehanizama za upravljanje zaštićenim područjem, odnosno primjenom definisanih mjera i aktivnosti koji će omogućiti efikasno rješavanje identifikovanih problema i konflikata u cilju uspostavljanja bolje zaštite kategorija vrijednosti i unapređenja istih u budućim aktivnostima. Lista definisanih mjera i aktivnosti razrađena je detaljnije u Akcionom planu, gdje su za svaku predloženu mjeru postavljeni indikatori provođenja, vremenski okvir, okvirni trošak koji je potreban za provođenje i mogući izvor finansiranja te odgovornost za provedbu mjera i aktivnosti. Važno je istaknuti da je za praćenje provođenja mjera i aktivnosti potrebno pratiti definisane mjerljive indikatore za praćenje provođenja istih, koji ukazuju na uspješnost provođenja mjera i aktivnosti, odnosno provođenja PU. Organizacija provođenja mjera i aktivnosti koncipirana na navedeni način omogućava ispunjavanje mogućih aspekata koji su predviđeni za funkcionalno i efikasno upravljanje zaštićenim područjem. U toku procesa planiranja i provođenja plana od ključnog je značaja i uključivanje svih interesnih strana iz procesa planiranja koje mogu doprinijeti provedbi mjera i aktivnosti.

Kao osnova za provođenje PU SP "Vrelo Bosne" korišten je IUCN model koji definira ključne faze u analizi ciljeva, akcija, evaluacije i upravljanja za pojedino zaštićeno područje koje su prilikom izrade predmetnog PU prilagođene konkretnim lokalnim specifičnostima SP "Vrelo Bosne".

Slika 38: Pjednostavljeni prikaz provođenja PU SP "Vrelo Bosne"

Cilj praćenja provođenja PU je uočiti primjenjuje li se PU efikasno te postižu li se zadani ciljevi u skladu sa zadatim indikatorima iz Akcionog plana. Praćenje provođenja PU omogućava da se kroz promatranje utjecaja upravljanja sakupe iskustva prema kojima će se dalje prilagođavati upravljačke akcije. Akcije praćenja i provjere učinka imaju za svrhu prikupiti podatke na temelju kojih će se ocijeniti uspješnost provođenja aktivnosti u SP "Vrelo Bosne" koji će ukazivati na pravilnost izvedenih aktivnosti i to ne samo u smislu očuvanja biološke raznovrsnosti, nego i u smislu željenog razvoja područja. Rezultati monitoringa će omogućiti i pravovremeno reagovanje u slučajevima da su neke od aktivnosti bile pogrešno planirane, odnosno da nisu dale željene rezultate.

4.3 Nadzor

Kanton Sarajevo je Osnivač Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja (KJUzZPP KS) na osnovu Odluke o osnivanju Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja. Na osnovu Zakona o zaštiti prirode FBiH te Zakona o proglašenju SP "Vrelo Bosne" službeni upravljač SP "Vrelo Bosne" je KJUzZPP KS.

Generalno, što se tiče nadzora nad provođenjem PU, isti se može podijeliti na (i) eksterni nadzor nad provođenjem i (ii) interni nadzor nad provođenjem PU.

Eksterni nadzor nad provođenjem PU uključuje praćenje provođenja PU i praćenje poslovanja KJUzZPP KS od strane MPUGIZO KS. Prema *Odluci o osnivanju Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja*, Ustanova ima obavezu izvještavanja i dostavljanja Programa rada Skupštini Kantona Sarajevo, koja je njen Osnivač. Nadzor nad zakonitošću rada Javne ustanove vrši MPUGIZO KS, a poslove inspekcijskog nadzora vrši Kantonalna uprava za inspekcijske poslove.

Kao poseban vid praćenja stanja, 2016. godine urađen je projekat pod nazivom *Analiza stanja i preispitivanje kategorije zaštićenih područja KS*. U okviru svakog zaštićenog područja analiziran je proces implementacije planova upravljanja za Skakavac, Vrelo Bosne i Bijambare te izvršena analiza usklađenosti ciljeva Prostornog plana i aktivnosti PU. Analizom PU može se konstatovati da uspjeh dalje realizacije definiranih aktivnosti uveliko ovisi o njegovom inoviranju, ugradnji provodivih mjera te povećanju kapaciteta za njegovo provođenje. Kao primjer dobre prakse, preporučuje se da se Analiza realizovanih aktivnosti u okviru PU za SP "Vrelo Bosne" uradi nakon proteka razdoblja od pet godina, što je u skladu sa članom 155. *Zakona o zaštiti prirode*.

Upravljač je dužan ocijeniti uspješnost implementacije PU SP "Vrelo Bosne" u skladu sa zadatim indikatorima, odnosno prikazati stepen implementacije definiranih mjera i aktivnosti. Također, važno je napomenuti da se pojedine aktivnosti u prostoru mogu realizovati i putem projekata koji su finansirani od strane drugih institucija koje izdvajaju sredstva za projekte zaštite prirode.

Interni nadzor provedbe PU uključuje (i) praćenje stanja na terenu, (ii) praćenje provođenja ciljeva (monitoring PU) i (iii) interno ocjenjivanje uspješnosti implementacije PU od strane KJUzZP KS.

U svrhu praćenja nadzora na terenu KJUzZP KS treba intenzivirati rad nadzorničke službe i prisustvo nadzornika te uvesti bolji nadzor nad posjećivanjem lokaliteta osobito u zoni nukleusa, što će doprinijeti zahtijevanom kontroliranom posjećivanju i očuvanju vrijednosti SP "Vrelo Bosne".

Nadzor na zaštiti prostora se može ostvariti i putem saradnje sa korisnicima prostora i intenziviranjem inspekcijskog nadzora. Praćenje provođenja ciljeva (monitoring PU) potrebno je provoditi na godišnjem nivou jednostavnim praćenjem ispunjenja predloženih mjera i aktivnosti za godinu razmatranja. Interno ocjenjivanje uspješnosti realizacije provođenja definisanih mjera i aktivnosti moguće je provesti i putem dodjeljivanja sljedećih ocjena od strane KJUzZPP KS u okviru godišnjeg monitoringa provedbe PU:

- ispunjeno
- nije ispunjeno
- djelimično ispunjeno (sa procjenom postotka realizacije mjere/aktivnosti).

Po završetku internog ocjenjivanja uspješnosti implementacije PU, KJUzZPP KS podnosi isti izvještaj prema MPUGIZO KS, u vidu gore navedenog eksternog izvještavanja. Ukoliko se pojedini ciljevi i mjere ne provedu u predviđenom vremenskom okviru, postupa se prema načelu kontinuiranog prilagodljivog upravljanja i teži se ispunjenju navedenih ciljeva i mjera u što skorije moguće vrijeme. Nakon pet godina, PU podliježe obavezi revizije ispunjenih ciljeva. U završnoj godini provedbe PU potrebno je napraviti cjelovitu procjenu postignuća ciljeva, mjera i aktivnosti PU.

4.4 Način finansiranja

Finansiranje zaštićenih područja često predstavlja izazov jer je mali broj slučajeva zaštićenih područja koja su finansijski samostalna, odnosno ovisni su o budžetu institucija višeg reda.

Upravljanje SP "Vrelo Bosne" i svakodnevni rad upravljača KJUzZP KS se treba oslanjati na jasne finansijske mehanizme i konkretne finansijske izvore nužne za funkcioniranje preduzeća i ostvarivanje ciljeva predmetnog PU.

Sukladno članu 7. *Odluke o osnivanju Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja* sredstva za rad Javne ustanove obezbjeđuju se iz:

- Budžeta Kantona Sarajevo
- vlastitih prihoda KJUzZP KS
- donacija i
- projekata na federalnom nivou.

Drugi oblici finansijske potpore neophodne za upravljanje trebali bi se, kao što je to praksa u svijetu, temeljiti na aktivnostima fondova i fondacije različitih agencija, nevladinih organizacija i sl. U druge izvore ubrajaju se: subvencije, donacije, sredstva lokalnih, federalnih, državnih i međunarodnih fondova, ustanova i organizacija. Predviđeno je da javna preduzeća mogu također ostvarivati sredstva iz budžeta općina u skladu s njihovim programima u dijelu u kojem su oni sastavni dio planova upravljanja zaštićenim područjem.

4.5 Troškovi i izvori finansiranja

Ukupni troškovi provođenja svih predloženih mjera PU SP "Vrelo Bosne" za period od deset godina iznose: 6.568.000 KM. Za svaku predloženu mjeru i aktivnost za unaprijeđeno upravljanje SP "Vrelo Bosne" Konsultant je dao procjenu troškova provođenja. U nastavku se daje okvirni pregled troškova po godinama i kategorijama vrijednosti za vrijeme trajanja planskog razdoblja od deset godina (Tabela 38).

Tabela 38: Pregled troškova provođenja PU SP "Vrelo Bosne" (vrjednosti izražene u KM) po godinama

Akcioni plan	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	2030.	Ukupno
Zaštita staništa i vrsta	87.500	493.500	487.500	487.500	643.500	87.500	87.500	93.500	87.500	87.500	93.500	2.736.500
Zaštita i očuvanje kulturno-historijskih vrijednosti	50.000	22.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	144.000
Upravljanje posjetiocima	23.500	77.600	161.200	79.700	117.500	41.500	42.500	40.500	40.500	42.500	40.500	692.500
Edukacija zaposlenika	2.000	-	20.000	-	4.000	-	-	21.000	-	-	-	47.000
Razvoj strategije za komunikaciju i promociju	-	12.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.000
Upravljanje područjem	256.000	296.000	306.000	266.000	266.000	266.000	256.000	256.000	256.000	256.000	256.000	2.936.000
Ukupno	417.000	898.100	982.700	841.200	1.039.000	403.000	394.000	419.000	392.000	394.000	398.000	6.568.000

4.6 Institucionalna struktura u upravljanju SP "Vrelo Bosne"

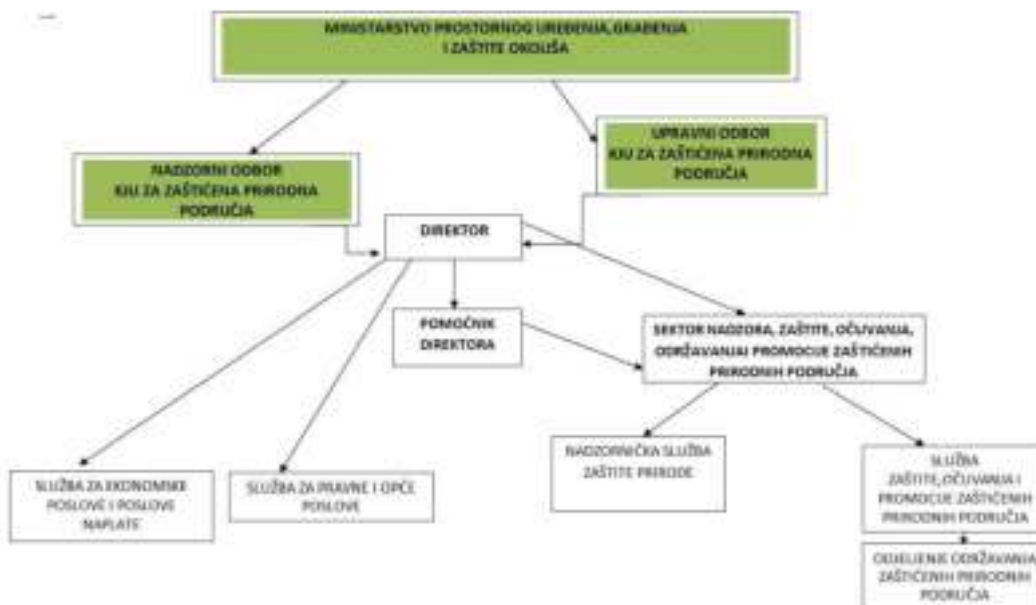
Spomenikom prirode Vrelo Bosne upravlja Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja KS shodno Zakonu o proglašenju SP "Vrelo Bosne" (član 15.) i važećoj Odluci o osnivanju Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja (član 3.), koja je odgovorna, između ostalog, za provođenje mjera zaštite i ispunjenje ciljeva zaštićenog područja. Članom 19. Odluke je definisano da nadzor nad zakonitošću rada Javne ustanove vrši Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo. U skladu sa članom 17. Zakona o proglašenju, upravljanje izvoristima vode za piće i vodoprivrednim objektima na području SP vrši Kantonalno javno komunalno preduzeće Vodovod i kanalizacija (KJKP ViK) Sarajevo, u skladu sa ovim zakonom i drugim propisima, koji regulišu upravljanje i zaštitu voda. KJKP ViK je dužan da upravljanje vrši u koordinaciji sa Upravljačem.

4.7 Organizacijska struktura u upravljanju SP "Vrelo Bosne"

Kao što je već prethodno navedeno, djelatnost upravljanja SP "Vrelo Bosne" povjerena je KJUzZPP KS. Javna ustanova obavlja djelatnost zaštite, održavanja i promocije zaštićenih područja i drugih zaštićenih prirodnih vrijednosti u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja nesmetanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara te nadzora nad provođenjem uslova i mjera zaštite na području na kome upravlja. Javna ustanova nadzire i način obavljanja dozvoljenih djelatnosti, u cilju osiguranja racionalnog i održivog korištenja prirodnih dobara.

Organ upravljanja u Javnoj ustanovi je Upravni odbor koji se sastoji od tri člana koji je imenovala Vlada KS. Radna organizacija KJUzZP KS uključuje 19 zaposlenika. Određene nedostatke za radnom snagom KJUzZP KS kompenzira zapošljavanjem i angažovanjem radnika putem programa i projekata.

Pored SP "Vrelo Bosne", KJUzZP KS upravlja i sljedećim zaštićenim područjima: Spomenik prirode Skakavac, Zaštićeni pejzaž Bijambare, Spomenik prirode Vrelo Bosne, Zaštićeni pejzaž Trebević i Zaštićeni pejzaž Bentbaša. Zadaci KJUzZP KS su zaštita i očuvanje izvornih prirodnih vrijednosti (geoloških, hidroloških, bioloških) i ambijentalne raznolikosti, kao i obezbjeđivanje nesmetanog odvijanja prirodnih procesa te nadzor nad provođenjem uslova i mjera zaštite na zaštićenim područjima. Trenutna organizacijska struktura prikazana je u nastavku (slika 39).

Slika 39: Grafički prikaz unutrašnje organizacije KJUzZPP KS

4.8 Akcioni planovi i pregled akcionih planova

Svi Akcioni planovi definisani su kroz već postavljene ciljeve. Jedan cilj prati provođenja jednog Akcionog plana koji potom prati ispunjenje aktivnosti. Svaka od aktivnosti ima svoje pojašnjenje, zonu provođenja, rezultat, vremenski raspored, trošak i izvor finansiranja.

Ovaj Plan je prepoznao šest Akcionih planova čijim se ispunjenjem dostiže šest zacrtanih ciljeva. Ciljevi i Akcioni planovi su predstavljeni u tabelama u nastavku teksta.

Tabela 39: Prepoznati ciljevi i akcioni planovi

Akcioni plan	Cilj
Zaštita staništa i vrsta	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrsta: Velika i Stojčevačka aleja, šume crne joha (Natura 2000 staništa), livade, fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari), kao i livadski, močvarni i šumski ekosistemi pod ingerancijom KJKP Rad
Zaštita i očuvanje kulturno-historijskih vrijednosti	Restauracija i interpretacija objekata/lokaliteta kulturno-historijskog naslijeđa te stavljanje u funkciju posjećivanja
Upravljanje posjetiocima	Razvoj infrastrukture za posetioce, edukacija posjetilaca i interpretacija područja
Edukacija zaposlenika	Educirati zaposlenike KJUzZPP KS o sadržajima vezano za upravljanje ZP
Razvoj strategije za komunikaciju i promociju	Aktivna i uspješna promocija područja
Upravljanje područjem	Planiranje i nadzor u ZP

Svaki od Akcionih planova dostiže se provođenjem aktivnosti. Sve aktivnosti su definisane i pojašnjene u narednim tabelama.

Legenda znakova

SV – stručni voditelj, N – naučnik, IT – stručnjak za bazu podataka, SI – stručnjak za interpretaciju, UA – stručnjak za upravne administrativne poslove, RAČ – stručnjak za računovodske poslove, RC – recepcioner, R – radnici na terenu, VP – vanjska pomoć

Tabela 40: Definisane aktivnosti u vezi dostizanja ciljeva Plana upravljanja

Aktivni plan								
A. Zračna staništa i vrste								
Specifični plan	Ciljevi	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrste: <ul style="list-style-type: none"> • Velika i Stojčevačka aleja • šume crne jehve (Natura 2000 staništa) • livade • fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari) • livadski, močvarni i šumski ekosistemi 						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i socijal. aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
A1 Uređivanje staništa i uklanjanje invazivnih vrsta i divljih deponija otpada	Kosidba, čišćenje i uklanjanje invazivnih vrsta	<ul style="list-style-type: none"> • nastavak monitoringa pojavljivanja invazivnih vrsta (boljeh i životinjskih vrsta); formiranje baze podataka o invazivnim vrstama u prostoru na osnovu baze podataka iz 	ave zone	prevladavajuća prirodna vegetacija	SV-25 dana N-45 dana R-200 dana Aktivnost vodi i implementira KJUZZPPKS	2020. - kontinuirano	220.000 KM	Bužet KS – postolja KJUZZPPKS

Aktivni plan								
A. Zračna staništa i vrste								
Specifični plan	Ciljevi	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrste: <ul style="list-style-type: none"> • Velika i Stojčevačka aleja • šume crne jehve (Natura 2000 staništa) • livade • fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari) • livadski, močvarni i šumski ekosistemi 						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i socijal. aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
		Elitboroto za invazivne vrste u zaštićenim područjima KS <ul style="list-style-type: none"> • uklanjanje vrsta sukladno s preporukama za uklanjanje za pojedina vrsta iz Elitboroto za invazivne vrste u zaštićenim područjima KS, 2020 • sprečavanje širenja invazivnih vrsta • identifikacija i 						

Akcioni plan A. Zaštita staništa i vrste Specifični ciljevi plana: <ul style="list-style-type: none"> Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sjedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrsta: <ul style="list-style-type: none"> Velika i Stajevačka aleja Šume crne jabe (Natura 2000 staništa) Ivade fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari) Ivaški, mešvami i šumski ekosistemi 								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)-okvirna procjena	Izvori finansiranja
A2 Inventarizacija i monitoring staništa i vrsta te monitoring voda	Kreiranje baze recentnih podataka o vrstama i staništima	<ul style="list-style-type: none"> brada baze podataka i digitalizacija u GIS odnorno nadogradnja Atlas okoliša ZP – K5 (aktivnost je komplementarna s projektom FMOIT – Zaštita i promocije biodiverziteta i geodiverziteta kroz jačanje 	ve zone	baza sa recentnim podacima o vrstama i staništima koja se kontinuirano ažurira baza sa podacima o kvalitetu vode izvora kojima ne upravlja KKP VR koja se kontinuirano ažurira ažurirana baza o stanju stabala u Velikoj aleji koja	SV- 8 dana N-18 dana IT-10 dana VP-45 dana za monitoring Aktivnost vodi i implementira KJUZFPKS	2020. – kontinuirano	500.000 KM	Budžet K5 - pozicija KJUZFPKS

Akcioni plan A. Zaštita staništa i vrste Specifični ciljevi plana: <ul style="list-style-type: none"> Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sjedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrsta: <ul style="list-style-type: none"> Velika i Stajevačka aleja Šume crne jabe (Natura 2000 staništa) Ivade fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari) Ivaški, mešvami i šumski ekosistemi 								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)-okvirna procjena	Izvori finansiranja
		Informaciono-tehničkih servisa u različenim prirodnim područjima K5, u okviru kojega je izdvojeno 115.000,00 KM. Predviđeni budžet u okviru navedene aktivnosti odnosi se na prikupljanje dodatnih podataka o stanju biodiverziteta i geodiverziteta i		se kontinuirano ažurira				

Akcioni plan								
A. Zastita staništa i vrste								
Specifični plan	ciljevi	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrste: <ul style="list-style-type: none"> • Velika i Stojčevačka aleja • Šume crne jabe (Natura 2000 staništa) • Iivade • fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari) • Iivadski, močvarni i šumski ekosistemi 						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
A3 Monitoring	Utvrđiti izvor	administriranje baze podataka) • uspostava monitoring tačaka s ciljem dobivanja podataka o kvalitetu vode <u>za vrste za koje KMP VJ ne vrši kontrole kvaliteta vode</u> • monitoring stabala u Velikoj aleji • monitoring otpadnih voda iz bioprečištača	područje oku	Utvrđeni izvori	SV - 15 dana	2021. -	24.000 KM	Budžet KS - općina

Akcioni plan								
A. Zastita staništa i vrste								
Specifični plan	ciljevi	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrste: <ul style="list-style-type: none"> • Velika i Stojčevačka aleja • Šume crne jabe (Natura 2000 staništa) • Iivade • fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari) • Iivadski, močvarni i šumski ekosistemi 						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
teških metala u tu	teških metala (prirodni ili antropogeni) u područja izvorišta Vrelo Bosne	aktivnost monitoringa teških metala prema preporukama iz prijedloga mjera sanacije za Zaštićeno područje Spomenik prirode Vrelo Bosne • Proširiti mrežu monitoringa i utvrditi razlog povećanih koncentracija teških metala, od institucije	Vrelo Bosne i iznad Vrelo	teških metala u tlu, mjere sanacije i sanacija područja od antropogenih uticaja teških metala	VP - 90 dana	svake tri godine		KRUŽIFRS

<p>Planovi radova A. Zastita staništa i vrste</p> <p>Specifični ciljevi: Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrste:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Velika i Stojčevačka aleja • Šume crne jole (Natura 2000 staništa) • livade • fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodoznaci, gmizavci, ptice i sisari) • livadski, močvarni i šumski ekosistemi 								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioc aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvor finansiranja
A4 Provođenje aktivnosti iz elaborata Vegetacijski status dendroflore u zoni nalazišta SP "Vrele"	Očuvanje stabala	<ul style="list-style-type: none"> • koja radi monitoring tražiti konkretna i realne mjere sanacije, koje su sukladne režimima za SP i vođstvene zone • prema rezultatima, pripremiti mjere sanacije 	nuliteus	očuvane stara stabla, produžen vijek njihovog trajanja i posađena nova stabla	SV- 5 dana N- 5 dana VP-30 dana Aktivnost vodi	2020. - kontinuirano	66.000 KM	Budžet KS - pozicija KJUZPPKS

<p>Planovi radova A. Zastita staništa i vrste</p> <p>Specifični ciljevi: Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrste:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Velika i Stojčevačka aleja • Šume crne jole (Natura 2000 staništa) • livade • fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodoznaci, gmizavci, ptice i sisari) • livadski, močvarni i šumski ekosistemi 								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioc aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvor finansiranja
Bucce"		<ul style="list-style-type: none"> • sadnja novih stabala 			implementira KJUZPPKS uz podršku KZuZNP			
A5 Održavanje dobrog stanja i očuvanje stabala u Velikoj aleji	Očuvanje Velike aleje	<ul style="list-style-type: none"> • speja suhih grana • speja suhih stabala • sadnja novih stabala • uklanjanje asfalta oko korijena stabala 	Velika aleja	očuvana stara stabla, produžen vijek njihovog trajanja i posađena nova stabla	SV- 5 dana N- 5 dana VP-30 dana Aktivnost vodi i implementira KJUZPPKS uz podršku KZuZNP i angažovanje stručnih institucija	2021. - kontinuirano.	132.000 KM	Budžet KS - pozicija KJUZPPKS
A6 Upravljanje divljači	Očuvanje divljači	<ul style="list-style-type: none"> • uređenje i popravke lovno-uzgojnih objekata 	sve zone	uređeni lovno-uzgojni objekti, hranjenje divljači i ptica u zimskom	SV- 5 dana N- 25 dana R- 15 dana	2020. - kontinuirano	38.500 KM	Budžet KS - pozicija KJUZPPKS

Aktivni plan								
4. Zadržati staništa i vrste								
Specifični plan	dijelovi	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprjeđiti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrsta: <ul style="list-style-type: none"> Velika i Stojevačka aleja Šume crne jake (Natura 2000 staništa) Ivaše fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari) Ivaški, močvarni i šumski ekosistemi 						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni (ljudski) resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
		<ul style="list-style-type: none"> nabavka hrane za divljač i ptice zaštita divljači od bolesti i povreda 		periodu i zaštita divljači od bolesti i povreda	Aktivnost vodi i implementira EUZ/FPKS uz podršku Ministarstva privrede			
A7 Smanjenje trenutnog stanja i uspostavljanje kontinuiranog monitoringa svih zagađivača u prostoru	Zaštita vodnih resursa	<ul style="list-style-type: none"> identifikacija i izrada registra svih objekata spojenih na vodovodnu i kanizacionu mrežu izrada registra svih zagađivača (kanalizacija, septičke jame) 	sve zone	Identifikovan broj svih objekata spojenih na vodovodnu i kanizacionu mrežu; uspostavljen katastar septičkih jama; uspostavljen monitoring zagađivača u prostoru; podaci objedinjeni u	Kantonalna uprava za inspeksijske poslove (Inspektorat poljoprivrede i, vodne i šumarske inspekcije; Inspektora urbanističko-građevinske, ekološke, komunalne i	2020. – kontinuirano	u okviru redovnog poslovanja	n/a

Aktivni plan								
4. Zadržati staništa i vrste								
Specifični plan	dijelovi	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprjeđiti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrsta: <ul style="list-style-type: none"> Velika i Stojevačka aleja Šume crne jake (Natura 2000 staništa) Ivaše fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari) Ivaški, močvarni i šumski ekosistemi 						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni (ljudski) resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
				informacioni sistem koji se redovno ažurira	stambene inspekcije), Ministarstvo privrede KS, Ministarstvo komunalne privrede i infrastrukture, KRP VIK, Općina Iliđa EUZ/FPK KS			
A8 Uspostavljanje kanizacione infrastrukture u SP "Vrelo Bosne"	Očuvanje vodnih resursa	<ul style="list-style-type: none"> uspostava kanizacionog sistema u SP "Vrelo Bosne" prema projektu Javni radovi na infrastrukturi i/ili javni 	sve zone	očuvan kvalitet vode za piće	SV – 5 dana N – 15 dana Aktivnost vodi i implementira KRP VIK u saradnji sa Općinom Iliđa,	2021.-2024	1.750.000 KM	Budžet KS i KRP VIK i međunarodni izvori

Aktivni plan								
A. Zadržiti staniti i vrste								
Specifični plan	ciljevi	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrste: <ul style="list-style-type: none"> • Velika i Stojčevačka aleja • Šume crne jole (Natura 2000 staništa) • livade • fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vođozemci, gmizavci, ptice i sisari) • livadski, močvarni i šumski ekosistemi 						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioc aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
		otporne vode na izvorima vode za piće „Sarajevski poje“			Ministarstvo m privrede KS i Ministarstvo m komunalne privrede i infrastruktura KS i KRUZPP KS			
A9 Upravljanje poljoprivrednim zemljištem sukladno ograničenjima za vodozaštitne zone	Očuvanje vodnih resursa i rješavanje vaskodne problematike	<ul style="list-style-type: none"> • analiza vlasništva u vodozaštitnim zonama • analiza upotrebe zemljišta • analiza raskoraka između režima zaštite i stanja 	sve zone	stručna podloga za upravljanje vodozaštitnim zonama, jasna slika vlasništva, izvršen otkup parcela ili isplaćene nadoknade vlasnicima zemljišta za ograničeno	SV – 15 dana N – 25 dana Aktivnost vodi i implementira KRP VK u saradnji sa Opštinom Eka i KRUZPPKS	2021. – kontinuirano	Prema programu otpisa i naknada	Budžet KS

Aktivni plan								
A. Zadržati staniti i vrste								
Specifični plan	ciljevi	Očuvati, zaštititi, održavati i po potrebi unaprijediti sljedeće tipove ekosistema, staništa, zajednica i vrste: <ul style="list-style-type: none"> • Velika i Stojčevačka aleja • Šume crne jole (Natura 2000 staništa) • livade • fauna područja (beskičmenjaci, ribe, vođozemci, gmizavci, ptice i sisari) • livadski, močvarni i šumski ekosistemi 						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioc aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
		<ul style="list-style-type: none"> • u prostoru definiranje plana otkupa zemljišta • novelekcija modela nadoknada zbog ograničenja upravljanja zemljištem • otkup zemljišta ili nadoknade za ograničeno korištenje 		ispodnorenje prostorom				

Anexni plan 2. - Zastita i očuvanje kulturno-historijske baštine								
Specifični ciljevi Restauracija i interpretacija objekata/lokaliteta kulturno-historijskog naslijeđa te stavljanje u funkciju posjećivanja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
B1 Izrada Programa obnove i upravljanja objektima kulturno-historijskog naslijeđa	Obrnova i uključivanje u turističku ponudu	<ul style="list-style-type: none"> popis objekata kulturno-historijskog naslijeđa i izrada prioriteta liste inicirati rješavanje pitanje vlasništva i nadležnosti upravljanja inicirati prenošenje nadležnosti upravljanjem sa državnog na kantonalni nivo za nacionalne spomenike izrada programa 	sve zone	Programi obnove i interpretacije Obrnovljeni objekti uključeni u turističku ponudu	SV-15 dana N-5 dana ZPKHN- vodi i koordinira VP-250 dana priprema elaborata Aktivnost vodi i koordinira KZiZKHFN u saradnji sa KOUZFP KS	2020 – popis objekata i prioriteta	50.000 KM	Budžet KS

Anexni plan 2. - Zastita i očuvanje kulturno-historijske baštine								
Specifični ciljevi Restauracija i interpretacija objekata/lokaliteta kulturno-historijskog naslijeđa te stavljanje u funkciju posjećivanja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
B2 Uređenje	Prezentacija	<ul style="list-style-type: none"> obnove izrada plana interpretacije za pojedine objekte koji će obuhvatiti povećavanje nepokretnog i pokretnog naslijeđa (umještenog sa datog lokaliteta) obnove i interpretacija (1. faza, implementacija neovisnih aktivnosti, uklanjanje korova, kovid19...) Prigrama 	pufer	uređeno područje	SV-5 dana	dokumentacija	94.000 KM	Budžet KS - poticaja

Akcijski plan B. Zaštita i očuvanje kulturno-historijske baštine								
Specifični ciljevi Restauracija i interpretacija objekata/lokaliteta kulturno-historijskog naslijeđa te stavljanje u funkciju posjećivanja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosilci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvima procjena	Izvori finansiranja
nacionalnog spomenika „Ostaci predromaničke pribe i srednjovjekovne groblje (steći) Crkva kod naselja Vrutci“ i Rimskog mosta	nacionalnog spomenika posjetiocima	<p>dokumentacije (izrada elaborata „Revitalizacija i prezentacija prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa na putu od izvorišta Bosne do nacionalnog spomenika Crkva kod sela Vrutci unutar SP "Vrelo Bosne"“</p> <ul style="list-style-type: none"> Čišćenje lokaliteta srednjovjekovnog groblja (stećaka), ocmiljanje 		steći i Rimski most su uključeni u turistička ponuda	<p>N-5 dana R – 40 dana VP-50 dana priprema elaborata održavanje R – 10 dana</p> <p>Aktivnost vodi i koordinira KZiZOH-PN</p>	do 2021, implementacija do 2023, nakon toga promocija		KJUzZPKS drugi izvori finansiranja i međunarodni fondovi

Akcijski plan B. Zaštita i očuvanje kulturno-historijske baštine								
Specifični ciljevi Restauracija i interpretacija objekata/lokaliteta kulturno-historijskog naslijeđa te stavljanje u funkciju posjećivanja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosilci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvima procjena	Izvori finansiranja
		programa i uključivanje u turističke programe						

Akcijski plan C. Uređivanje prostora								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosilci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvima procjena	Izvori finansiranja
C1 Uređivanje staza, signalizacija i njihovo održavanje	Uređenje i kontinuirano održavanje staza unutar prostora	<ul style="list-style-type: none"> Uspostava registra staza po namjeni upotrebe Definiranje programa uređenja staza, 	sve zone	uređene i označene staze postavljene nove edukativne table povećana svijest	<p>Uspostava SV-25 dana N-35 dana IT-25 dana R-150 dana Održavanje N-15 dana</p>	2020 – program i redovno održavanje 2022 – uspostava novih staza i obije održavanje svih	80.000 KM	Budžet KS – pozicija KJUzZPKS

Akcioni plan C. Upravljanje posjetilacima								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioc aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)- aktivima procjena	Izvori finansiranja
		postavljanje mobilijara i signalizacije • Uspostava staza i signalizacije • Redovno održavanje postojećih i novih staza • Obnova signalizacije na ulazu u SP "Vrelo Bosne" (edukativne table) • Edukacija posjetilaca o značaju vodnih resursa na području SP "Vrelo Bosne" kroz nove edukativne		posjetilaca o značaju vodnih resursa na području SP "Vrelo Bosne"	IT – 2 dan R-35 dana Aktivnost vodi i implementira KJU/ZPP KS	staza		

Akcioni plan C. Upravljanje posjetilacima								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioc aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)- aktivima procjena	Izvori finansiranja
		table						
C2 Uspostavljanje edukacijske staze na Stojilcu, koja uključuje i tunele u okviru lokaliteta Titova rezidencijalna vila sa pratećim objektima i tunnelima	Edukacija posjetilaca	• izrada elaborata tunela (stabilnost, idejno rješenje za interpretaciju i rekreativni sadržaj) • rješavanje vlasničke problematike i dogovor o uspostavi • uspostava edukacijske staze	pufer	Uspostavljena edukacijska staza	Uspostava SV-15 dana R-15 dana SI-45 dana VP-120 dana R-250 dana Održavanje R-40 dana Aktivnost vodi i implementira KJU/ZPP KS	2024. godina - uspostava Godišnje - održavanje	93.000 KM	Budžet KS – pozicija KJU/ZPPKS EU i drugi fondovi/projekti
C3 Uvedenje lokaliteta Titova rezidencijalna vila sa pratećim objektima i	Zaštita i očuvanje kompleksa, prevođenje anje projete	• Inicirati prijenos prava posjeda kompleksa Stojilac na	pufer	rijeljeno pitanje nadležnosti između Vijeća ministara BiH i Vlade KS	Dokumentacija D-50 dana SV-50 dana R-10 dana	2022 – kontinuirano	170.000 KM	Budžet KS – pozicija KJU/ZPPKS EU i drugi fondovi/projekti

Aktivni plan C. Upravljane projektima								
Specifični plan	ciljevi	Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni (judski) resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
tunelima	iz nukleusa na područje Stojčevca i time rasteredeenje nukleusa	kantonalni nivo kod Vijeća ministara BiH (utvrđivanje vlasničke strukture) <ul style="list-style-type: none"> definisiranje nadležnosti priprema idejnog projekta restauracije objekata izrada Plana interpretacije za Stojčevac kao dijela plana interpretacije SP 		Zaštićen i očuvan kompleks	IT – 15 dana SI- 150 dana VP-800 dana KRIZPPKS i KIZIKHFN			
CI Uredenje javnih površina	Definiranje sadržaja na javnim	<ul style="list-style-type: none"> Nadležnost i obaveza Općine Ilidža je 	Sve zone	Uredene javne površine i postavljena	Uspostava SV-20 dana N –15 dana	Uspostava 2022 održavanje daje	76.000 KM	Budžet KS - pozicija KRIZPPKS

Aktivni plan C. Upravljane projektima								
Specifični plan	ciljevi	Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni (judski) resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
	površinama i standardizacija opreme na javnim površinama	priprema elaborata u javnim površinama na području općine Ilidža. U okviru pripreme elaborata treba uključiti KRIZPPKS, koja sugeriše aktivnosti i opremu za javne površine u okviru SP "Vrelo Bosne". KRIZPPKS se nadležije uključiti u postavljanje opreme i daje održavanje. KRIZPPKS daje		standardizirana oprema, (klupe, korpice za smeće, štandovi...)	B- 35 dana Održavanje N -5 dana B- 25 dana Aktivnost koordinira Općine Ilidža u saradnji sa KRIZPP KS			

Akcioni plan C - Upravljajuće posjetiocima								
Specifični plani	ciljevi	Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
		inicijativa prema Općini liđa za pripremu elaborata.						
C5 Održavanje javnog toaleta	Pružiti osnovnu higijensku uslugu posjetiocima	<ul style="list-style-type: none"> Unapređenje postojećih toaleta na Vrelo Bosne 	Nukleus i pufer	Unaprijeđen i održavan toalet	N-12 dana R- dana Aktivnost vodi i implementira KJU2PP KS	2020 - kontinuirano	110.000 KM	Budžet KS- pozicija KJU2PPKS
C6 Izrada projektno dokumentacije i ugradnja sadržaja privremenog karaktera na temeljima objekta u nukleusu (bivši objekat „Bosna folklor“) do donošenja PPPPO SP „Vrelo Bosne“		<ul style="list-style-type: none"> Izrada projektno dokumentacije za objekat privremenog karaktera (suvenirnica, edukativni Sadržan i sl.) na temeljima objekta u nukleusu (bivši 	nukleus	Izrađeno idejno rješenje za privremeni objekat i ugrađeni kreativni sadržaj za posjetioce	Aktivnost realizuje KJU2PP KS u saradnji sa Općinom liđa	2021. - 2022.	10.000 KM	Budžet KS

Akcioni plan C - Upravljajuće posjetiocima								
Specifični plani	ciljevi	Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
		objekat Bosna folklor), postavljanje privremenog objekta, ugradnja sadržaja, stavljanje u funkciju pojačavanja						
C7 Plan upravljanja posjetiocima SP "Vrelo Bosne"	ciljano upravljanje posjetiocima	<ul style="list-style-type: none"> analiza stanja definiiranje ciljeva priprema plana upravljanja definiiranje turističkih programa 	sva zone	Pripremljen plan sa akcijskim planovima	SV-15 dana SI-25 dana	2020-2021	20.000 KM	Budžet KS
C8 Edukacioni programi za ciljne skupine	Edukacija ciljnih skupina	<ul style="list-style-type: none"> formiranje edukacionih programa za organizirane ciljne grupe 	sva zone	Kreirani programi, edukacije za organizovane grupe posjetilaca	SV-25 dana N-20 dana SI-60 dana VP-60 dana	2021 - kontinuirano	13.000 KM	Budžet KS - pozicija KJU2PPKS

Akcioni plan E. - Měavjevanje posjetiocima								
Specifični plan	ciljevi	Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosilac aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvima procjena	Izvori finansiranja
		(entit), školska djeca, studenti, turistički posjetitelji) <ul style="list-style-type: none"> programi za školsku djecu u trajanju od 4 sata, program za organiziranje ciljne grupe posjetilaca u trajanju od 2 sata. 			Aktivnost vodi i implementira KJUZZPP KS			
C9 Priprema i štampanje edukacijskih materijala	Edukacija posjetilaca	<ul style="list-style-type: none"> priprema različitih vrsta edukacijskih materijala za ciljne skupine posjetilaca svi edukacijski materijali će se prezentirati i 	Sve zone	jedan letak namijenjen široj javnosti i dva namijenjena za školsku djecu	SV-5 dana N-3 dana SI-30 dana VP-30 dana Aktivnost vodi i implementira KJUZZPP KS	2022.	12.000 KM	Budžet KS - pozicija KJUZZPPKS

Akcioni plan E. - Měavjevanje posjetiocima								
Specifični plan	ciljevi	Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja						
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosilac aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvima procjena	Izvori finansiranja
		na internet stranici KJUZZPPKS. <ul style="list-style-type: none"> Uključivanje pripremljenih edukacijskih materijala u zajedničku publikaciju za svih pet područja 						
C10 Priprema Plana interpretacije	Kvalitetna interpretacija ZP Vrhovo Bosne	<ul style="list-style-type: none"> sakupljanje rezultata inventarizacije šone i šavne, spiska kulturno-historijske baštine i vodnih resursa analiza posjetilaca analiza ciljnih 		1 Plan Interpretacije	SV-15 dana N-5 dana SI-80 dana VP-130 dana Aktivnost vodi i implementira KJUZZPP KS	2021. – kontinuirano	28.000 KM	Budžet KS - pozicija KJUZZPPKS

Aktivni plan C – Unaprjeđenje posjetilacima								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvirna procjena	Izvori finansiranja
		<ul style="list-style-type: none"> grupa izrada sadržaja interpretacije utvrđivanje načina interpretacije priprema turističkih programa Uključivanje u plan interpretacije koji se pripremi za sva ŽP Kantona Sarajevo 						
C11 Proširenje sistema videonadzora	Poboljšanje nadzora	<ul style="list-style-type: none"> Uvođenje video nadzora, nadzornih kamera te većeg broj nadzornika u prostoru radi 	Sve	Održavanje dobrog stanja SP	SV – 5 dana N – 15 dana VP – 20 dana Aktivnost vodi i implementira KJU/ZPPKS	2021.	30.000 KM	Budžet KS – pozicija KJU/ZPPKS

Aktivni plan C – Unaprjeđenje posjetilacima								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvirna procjena	Izvori finansiranja
		<ul style="list-style-type: none"> održavanja reda u prostoru Usuglašavanje sa nadzorom, koji vrši KJP VK 			u suradnji sa KJP VK			
C12 Priprema elaborata saobraćaja	Uređen saobraćaj unutar SF "Vrlo Bosne"	<ul style="list-style-type: none"> Analiza stanja saobraćaja Rješenja za uređenje parkinga u području Rješenja za uređenje javnog prijevoza u području (vozi) Rješenje za kretanje motornih vozila bez dozvole kroz 	Sve zone	1 elaborat saobraćaja	SV – 5 dana VP – 60 dana Aktivnost vodi i implementira KJU/ZPPKS	Do 2024.	12.000 KM	Budžet KS

Aktivni plan C. Uspostavljanje posjetilacima								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosilci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvirna procjena	Izvori finansiranja
		<ul style="list-style-type: none"> Uspostava biciklističke staze duž Velike aleje koristeći prostor iznad kanala vode sa desne strane (sa pomoć kamenih ploča koj neće narušiti funkciju kanala) 						
C13 Organizacija Festivala voda	Održavanje tradicionalnih događaja, uključivanje lokalnog stanovništva	<ul style="list-style-type: none"> priprema koncepta tradicionalnog događaja priprema programa događaja dogovor sa 	sve zone i livan obuhvata	1 koncept 8 programa 8 događaja	SI – 3 dana SV – 2 dana za koncept SI – 1 dan SV – 1 dan program D – 1 dan SI – 4 dana	2021 koncept 2022 – organizacija	44.000 KM	Budžet KS – poroča KJU/ZPPKS + sponzori

Aktivni plan C. Uspostavljanje posjetilacima								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosilci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)-okvirna procjena	Izvori finansiranja
		<ul style="list-style-type: none"> lokalnim posadačima organizacija događaja 			SV – 2 dana N – 5 dana NC – 4 dana organizacija Aktivnost vodi i implementira KJU/ZPPKS			
C14 Upravljanje ljakeristima	Unaprijediti stanje vezano za propisani izgled ljakerista i održavanje čistote Velike aleje	<ul style="list-style-type: none"> Analizirati primjenu važeće Odluke o uvođenju javnog prijevoza na zaprežnim vozilima – ljakeristima (Sl. Novine KS, br. 28/14 i 27/16 i predložiti izmjene i dopune.) 	Velika aleja	jednocrtan izgled ljakerista i čista Velika aleja	D – 3 dana SV – 10 dana Aktivnost potiče Ustanova, a učestvuju Općina Fišća, Ministarstvo saobraćaja, Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i	2020.- kontinuirano (odnosi se na saradnja sa ljakeristima)	U okviru redovnog poslovanja	n/a

Klasni plan C. Izvođenje projekata								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosioc aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)-okvirna procjena	Izvori finansiranja
		<ul style="list-style-type: none"> Sklopiti dogovor sa bjelocerkarima o čišćenju u aleje od izmeta i odvozu izmeta izvan područja – ako to ne rade bjelocerkari, onda organizirati čišćenje u njihovom trošku 			zaštite okoliša			
C15 Uređenje prostora oko vrela i vodnih površina	Uređenost prostora, smanjivanje mogućnosti za zagađenje voda	<ul style="list-style-type: none"> Vodne površine kojima mogu prilaziti posjetioci treba urediti na način, koji će smanjivati mogućnost 	sve zone	uređenje prostora i smanjivanje mogućnosti onečišćenja, po potrebi definiranje dodatnih mjera zaštite	SV – 5 dana N – 15 dana R – 30 dana	2021. – 2021.	3.500 KM	Budžet KS – policija EUJ27995

Klasni plan C. Izvođenje projekata								
Specifični ciljevi Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja								
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i nosioc aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Financijski troškovi (10 god.)-okvirna procjena	Izvori finansiranja
		zagađenja voda i to u dva koraka: <ul style="list-style-type: none"> ○ Očistiti područje ○ Urediti područje (po potrebi, posijati travu, košiti, ograditi prirodnim materijalom (drvo, kamen) 						
C16 Postavljanje separatora ulja na parkinga na Vrelo Bosne (prelazni period prije izmještanja parkinga van vodozaštitne zone - mjera C 11)	smanjenje rizika od zagađenja podzemnih voda	<ul style="list-style-type: none"> preprma projektne dokumentacije postavljanje separatora ulja i lakih tečnosti prema EN 858-1-2 normama sa olinom za monitoring na 	pufer	smanjen rizik od zagađenja podzemnih voda u prelaznom periodu prije izmještanja parkinga van vodozaštitne zone (mjera C 11)	SV – 5 dana N – 5 dana VF – 30 dana za projektnu dokumentac iju	2021.- 2022.	6.000 KM za projektnu dokumentac iju provedba prema dokumentac iju	Budžet KS

Mjesečni plan C - Upravljanje imovninom									
Specifični ciljevi plana		Razvoj infrastrukture, edukacija posjetilaca i interpretacija područja							
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- aktivna procjena	Izvori finansiranja	
		parkingu za motorna vozila							

Mjesečni plan D - Edukacija zaposlenika									
Specifični ciljevi plana		Educirati zaposlenike KJUzZPPKS u sadržajima vezano za upravljanje SP							
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- aktivna procjena	Izvori finansiranja	
D1 Uspostavljanje službe vodiča	Kvalitetni vodiči	<ul style="list-style-type: none"> Za vođenje po edukacijskoj stazi Stojčević će se odposobiti najmanje dva zaposlenika ZP. 	Pufer	2 kvalificirana vodiča	SV-3 dana SI- 10 dana VP-20 dana Aktivnost vodi i implementira KJUzZPPKS	2024 -	4.000 KM	Budžet KS – pozicija KJUzZPPKS	
D2 Edukacija zaposlenika o invazivnim vrstama	Polja koridora invazivnih	<ul style="list-style-type: none"> Edukacija svih zaposlenika KJUzZPPKS o 	sve zone	Educirani zaposlenici	SV-2 dana SI- 10 dana VP-10 dana	2020 -	2.000 KM	Budžet KS – pozicija KJUzZPPKS	

Mjesečni plan E - Edukacija zaposlenika									
Specifični ciljevi plana		Educirati zaposlenike KJUzZPPKS u sadržajima vezano za upravljanje SP							
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godišnje) i nosioci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- aktivna procjena	Izvori finansiranja	
flora i fauna	vrsta flore i faune	invazivnim vrstama flore i faune		KJUzZPPKS	Aktivnost vodi i implementira KJUzZPPKS				
D3 Edukacija zaposlenika o upravljanju zaštićenim područjima	Dobivanje iskustva po sistemu „learning by doing“	<ul style="list-style-type: none"> Organiziranje studijskih putovanja u regionalna ZP, umrežavanje sa drugim ZP 	n/a	Širi pogled zaposlenih u ZP o modelima, alatima i pristupima zaštite prirode	svi zaposlenici VP-30 dana + troškovi prijevoza i smještaja Aktivnost vodi i implementira KJUzZPPKS	svakih pet godina	35.000	Budžet KS - pozicija KJUzZPPKS i projekti	
D4 Edukacija radnika za obrezivanje stabala (Treeworker)	Kvalitetno obrezivanje grana	<ul style="list-style-type: none"> organizacija treninga za zaposlene koji se rade na obrezivanju grana 	sve zone	vlastiti kadar za obrezivanje grana	SV – 10 dana R – 15 dana Aktivnost vodi i implementira KJUzZPPKS	svakih pet godina	6.000 KM	Budžet KS – pozicija KJUzZPPKS	

Aktivni plan E - Komercijalna strategija i promocija								
Specifični ciljevi plana	Aktivna i uspjehna promocija područja							
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni (ljudski resursi (godinje) i nosioci aktivnosti)	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
E1 Komunikacijska strategija	Uključivanje SP "Vrelo Bosne" u Komunikacijsku strategiju KJUzZPF KS	<ul style="list-style-type: none"> Uključivanje SP "Vrelo Bosne" u Komunikacijsku strategiju KJUzZPF KS 	n/a	Komercijacijska strategija	SV – 5 dana SP – 20 dana RC – 20 dana VP – 80 dana Aktivnost vodi i implementira KJUzZPFKS	2021.	12.000	Budžet KS - pozicija KJUzZPFKS

Aktivni plan F - Upravljanje poslovanjem								
Specifični ciljevi plana	Planiranje i nadzor u SP							
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni (ljudski resursi (godinje) i nosioci aktivnosti)	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
F1 Upravljanje SP	Efikasno upravljanje SP	<ul style="list-style-type: none"> Dve aktivnosti podrazumijevaju redovno obavljanje obaveza KJUzZPFKS, kao što su rukovođenje SP, provođenje stručnih i administrativnih poslova, provođenje aktivnosti nadzora 	sve zone	Nadzor nad provedbom zakona i plana upravljanje	Direktor 55 dana UA 132 dana RAC – 55 dana SV – 110 dana NI – 350 dana IT – 55 dana SI – 55 dana BC – 240 dana	2020 –	2.835.000 KM	Budžet KS – pozicija KJUzZPFKS
F2 Komunikacija	Uspostavljanje komunikacije sa ciljnim grupama	<ul style="list-style-type: none"> Uspostavljanje komunikacije sa svim ciljnim grupama i implementacija komunikacijske strategije 	sve zone	Aktivna komunikacija	Aktivnost vodi i implementira KJUzZPFKS			
F3 Priprema prostornog plana područja posebnog obilježja SP "Vrelo Bosne"	priprema osnovne sa izgradnju infrastrukture unutar SP	<ul style="list-style-type: none"> Priprema nacrtu prostornog plana Izvršna rasprava Uvođenje prostornog plana 	sve zone	usvojen prostorni plan područja posebnog obilježja SP "Vrelo Bosne"	SV – 30 dana SI – 20 dana Direktor – 5 dana Procs vodi Zavod za	2020 –	80.000 KM	Budžet KS

Aktivni plan - 7. Vrijedjenje aktivnosti								
Specifični ciljevi plana	Planiranje i nadzor u SP							
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i meseci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
					planiranje razvoja. KS, KRUZPPKS daje inicijativu za pokretanje izrade i donošenja prostornog			
F4 Komunikacija svih institucija u prostoru	Dogovor o koordiniranom upravljanju prostorom	<ul style="list-style-type: none"> redovni koordinacioni sastanci (4 puta godinje) svih relevantnih institucija u prostoru i dogovor o tome, kako upravljati (svatko u okviru svojih nadležnosti) prostorom 	svе zone	bolja implementacija planova, više efekta, bolje poštovanje radi i nadležnosti drugih institucija, koordinirano upravljanje, poboljšanje inicijativa prema inspekcijskim službama, dogovor o izvjeni/sajednikoj provedbi različitih	Direktor – 4 dana SV – 8 dana Aktivnost inicira i vodi KRUZPPKS uz podršku MPUGZO KS Učestvoje institucije sa liste u tabeli 61	2020 -	u okviru redovnog poslovanja	n/a

Aktivni plan - 8. Vrijedjenje aktivnosti								
Specifični ciljevi plana	Planiranje i nadzor u SP							
Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni ljudski resursi (godinje) i meseci aktivnosti	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)- okvirna procjena	Izvori finansiranja
				monitoringa				
F5 Razmjena podataka sa Vlašom KS	Dobivanje i ažuriranje informacija o dečavanjima u prostoru	<ul style="list-style-type: none"> Poziv institucijama, da predaju monitoringe Skupljanje i diseminacija monitoringa ostalim institucijama Dugoročno priprema informacijskog sustava u koji se uključuju svi monitoringi 	svе zone	bolji pregled nad stanjem i trendovima u prostoru	SV – 4 dana Aktivnost koordinira MPUGZO KS Podatke razmjenjuje institucije/organi iz liste sa liste u tabeli 61	2020 -	u okviru redovnog poslovanja	n/a
F6 Donošenje odluke o zaštiti izvorišta vode za pitje u Sarajevskom poju	zaštita izvorišta	<ul style="list-style-type: none"> Davanje inicijativa za donošenje odluke Donošenje odluke sa strane Skupštine KS u skladu sa Prostornom načrtu utvrđivanje uslova za određivanje 	svе zone	zaštićena izvorišta	SV – 1 dan Aktivnost vodi Ministarstvo prirode KS MPUGZO KS i KJP VK podršku	2021.	u okviru redovnog poslovanja	

C13 Organizacija Festivala voda	-	8.000	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000	4.000	44.000 KM
C14 Upravljanje rijekama												u okviru redovnog poslovanja
C25 Uređenje prostora oko vrela i vodnih površina	-	1.200	1.200	1.200	-	-	-	-	-	-	-	3.600 KM
C16 Postavljanje separatora ulja na parkinga na Vrelo Bosne	-	3.000	3.000	-	-	-	-	-	-	-	-	6.000 KM

Aktivni plan		Edukacija zaposlenika										Finansijski troškovi (10 godina)
Aktivnosti	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	2030.	
D1 Uspostavljanje službe vodiča	-	-	-	-	4.000	-	-	-	-	-	-	4.000 KM
B2 Edukacija zaposlenika o izazivnim vrstama flore i faune	2.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.000 KM
D3 Edukacija zaposlenika o upravljanju zaštićenim područjem	-	-	17.000	-	-	-	-	18.000	-	-	-	35.000 KM
D4 Edukacija radnika za obrezivanje stabala (Treeworker)	-	-	3.000	-	-	-	-	3.000	-	-	-	6.000 KM

Aktivni plan		Razvoj strategije za komunikaciju i promociju										Finansijski troškovi (10 godina)
Aktivnosti	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	2030.	
E1 Komunikacijska strategija	-	12.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.000 KM

Aktivni plan		Upravljanje SP										Finansijski troškovi (10 godina)
Aktivnosti	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	2030.	
F1 Upravljanje SP	256.000	256.000	256.000	256.000	256.000	256.000	256.000	256.000	256.000	256.000	256.000	2.816.000 KM
F2 Komunikacija												
F3 Priprema prostornog plana područja posebnog značaja SP "Vrelo Bosne"	-	40.000	40.000	-	-	-	-	-	-	-	-	80.000 KM
F4 Komunikacija svih institucija u prostoru												u okviru redovnog poslovanja
F5 Injektiviranje Vladi KS												u okviru redovnog poslovanja
F6 Donošenje odluke o zaštiti izvornite pitke vode u Sarajevskom polju												u okviru redovnog poslovanja
F7 Revalorizacija područja SP "Vrelo Bosne"	-	-	10.000	10.000	10.000	10.000	-	-	-	-	-	40.000 KM

Na osnovu člana 26. i 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka), člana 12. stav (4) Zakona o ublažavanju negativnih ekonomskih posljedica i uštedama u Kantonu Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 18/20), Vlada Kantona Sarajevo, na 38. sjednici održanoj 15.10.2020. godine, donijela je

ODLUKU

Član 1.

Daje se saglasnost Kantonalnoj javnoj ustanovi "Dom za socijalno zdravstveno zbrinjavanje osoba sa invaliditetom i drugih osoba" za izuzeće primjene člana 12. stav (1) Zakona o ublažavanju negativnih ekonomskih posljedica i uštedama u Kantonu Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 18/20), u vezi sa isplatom sredstava za stručno obrazovanje, i to

za stručnu edukaciju iz oblasti zaštite od požara i zaštite na radu.

Član 2.

U vezi sa članom 1. ove odluke daje se saglasnost Kantonalnoj javnoj ustanovi "Dom za socijalno zdravstveno zbrinjavanje osoba sa invaliditetom i drugih osoba" za isplatu sredstava za stručno obrazovanje i to za stručnu edukaciju iz oblasti zaštite od požara i zaštite na radu, u iznosu od 1.170,00 KM, sa uračunatim PDV-om.

Član 3.

Sredstva iz člana 2. ove odluke isplatit će se iz Budžeta Kantona Sarajevo za 2020. godinu, budžetska organizacija 23030001 Kantonalna javna ustanova "Dom za socijalno zdravstveno zbrinjavanje osoba sa invaliditetom i drugih osoba", ekonomski kod 613900 Ugovorene i druge posebne usluge.

Član 4.

Za realizaciju ove odluke zadužuje se Kantonalna javna ustanova "Dom za socijalno zdravstveno zbrinjavanje osoba sa invaliditetom i drugih osoba", Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo i Ministarstvo finansija Kantona Sarajevo, svako u okviru svojih nadležnosti.

Član 5.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja, a objavit će se u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-04-39624-13/20

15. oktobra 2020. godine

Sarajevo

Premijer

Mario Nenadić, s. r.

Na osnovu člana 26. i 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka) i člana 12. stav (4) Zakona o ublažavanju negativnih ekonomskih posljedica i uštedama u Kantonu Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 18/20), Vlada Kantona Sarajevo, na 38. sjednici održanoj 15.10.2020. godine, donijela je

ODLUKU

Član 1.

Daje se saglasnost direktoru Zavoda za informatiku i statistiku Kantona Sarajevo za plaćanje stručnog ispita za jednog namještenika srednje stručne spreme.

Član 2.

Za realizaciju ove odluke zadužuju se Zavod za informatiku i statistiku Kantona Sarajevo i Ministarstvo finansija Kantona Sarajevo, svako u okviru svoje nadležnosti.

Član 3.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-04-39624-16/20

15. oktobra 2020. godine

Sarajevo

Premijer

Mario Nenadić, s. r.

Na osnovu člana 26. i 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka) i člana 32. i 36. Zakona o izvršavanju Budžeta Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 10/20, 18/20 i 29/20), Vlada Kantona Sarajevo, na 38. sjednici održanoj 15.10.2020. godine, donijela je

ODLUKU

O USVAJANJU PROGRAMA UTROŠKA SREDSTAVA
TEKUĆIH I KAPITALNIH TRANSFERA UTVRĐENIH
BUDŽETOM KANTONA SARAJEVO MINISTARSTVA
KULTURE I SPORTA ZA 2020. GODINU

I

Ovom Odlukom usvaja se Program utroška sredstava: "Tekući transferi pojedincima iz oblasti sporta", "Tekući transferi pojedincima iz oblasti kulture", "Tekući transferi neprofitnim organizacijama iz oblasti sporta" i "Tekući transferi neprofitnim organizacijama iz oblasti kulture", "Kapitalni transferi drugim nivoima vlasti iz oblasti sporta", "Kapitalni transferi neprofitnim organizacijama iz oblasti sporta", "Kapitalni transferi neprofitnim organizacijama iz oblasti kulture prema kriterijima raspodjele tekućih i kapitalnih sredstava Ministarstva kulture i sporta Kantona Sarajevo, utvrđenih u razdjelu Budžeta Kantona Sarajevo za 2020. godinu ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 10/20, 18/20 i 29/20).

II

Programom se vrši raspodjela sredstava unutar navedenih pozicija tekućih i kapitalnih transfera utvrđenih Budžetom Kantona Sarajevo-Ministarstva kulture i sporta za 2020. godinu, kako slijedi:

III

RASPORED SREDSTAVA

1. Ekonomski kod 614200, funkcija 082, subanalitika
MAM008, Tekući transferi pojedincima -oblast kulture:

Sredstva u iznosu od 200.000,00 KM raspoređuju se prema namjeni i korisnicima kako slijedi:

R.br.	Naziv pozicije	Interni broj	Svrha	Korisnik/kategorija korisnika	Izvor 10 (budžetska sredstva)	Izvor 50 (transferi)	Izvor 60 (primici)	Ukupno
1	Zaštita kulturnog stvaralaštva i otkup	MAM001Z	Podrška programima iz oblasti kulture	Fizička lica	60.000,00			60.000,00
2	Međunarodna i međureligijska kulturna saradnja	MAM002Z	Podrška programima iz oblasti kulture	Fizička lica	20.000,00			20.000,00
3	Podrška projektima kulture	MAM003Z	Podrška programima iz oblasti kulture	Fizička lica	100.000,00			100.000,00
4	Podrške nadarenoj djeci i omladini iz oblasti kulture	MAM006Z	Podrška programima iz oblasti kulture	Fizička lica	20.000,00			20.000,00
	UKUPNO:							200.000,00

2. Ekonomski kod 614300, funkcija 082, subanalitika MAN0M6, Tekući transferi neprofitnim organizacijama iz oblasti kulture:

Sredstva u iznosu od 3.645.523,00 KM raspoređuju se prema namjeni i korisnicima kako slijedi:

R.br.	Naziv pozicije	Interni broj	Svrha	Korisnik/Kategorija korisnika	Izvor 10 (budžetska sredstva)	Izvor 50 (transferi)	Izvor 60 (primici)	Ukupno
1	Tekući transferi neprofitnim organizacijama iz oblasti kulture	MAN006Z	Podrška programima iz oblasti kulture	BZK Preporod	69.500,00			69.500,00
2	Tekući transferi neprofitnim	MAN009Z	Podrška programima iz	HKD Napredak	67.600,00			67.600,00